

**Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Криворізький державний педагогічний університет**

**СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
25 ЛИСТОПАДА 2021 РОКУ**

ХАРКІВ – 2021

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

Рекомендовано до друку редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 7 від 11 .11. 2021 р.).

Редакційна колегія:

Васильєва М.П.	– доктор педагогічних наук, професор
Романова І.А.	– доктор педагогічних наук, доцент
Шеплякова І.О.	– кандидат педагогічних наук
Штанько М.О.	– ст. лаборант кафедри

Автори опублікованих матеріалів відповідають за підбір, точність і достовірність наведених фактів, правильне цитування джерел, власних імен та інших відомостей.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2021 р. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. 132 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2021.

ЗМІСТ

ПУБЛІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ.....	7
Васильєва М.П. ВИМОГИ І МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	7
Бацман О.С. БАР'ЄРИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ЗДОРОВ'Я В ІНТЕГРОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО.....	9
Безроднова А.Д. ПСИХОЛОГІЧНА Й СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ, ВИЛУЧЕНИХ З РОДИН, У ЛІКАРНІ: ДОСВІД РОБОТИ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «ДОН КАЛАБРІЯ УКРАЇНА».....	12
Білоцерківська Н.Г. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	13
Вайнола Р.Х., Сі Цзечень КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	15
Василенко О.М. ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ.....	17
Василюк Т.Г., Бабова Н.С. СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	19
Григоренко В.Л. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ М'ЯКИХ НАВИЧОК ТА УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ В КОМАНДІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГОР, РОЗВАГ, СВЯТ У ЗДО.....	21
Деділова Т.В., Токар І.І. ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ТРЕНДУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	23
Дмитренко Н.М. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	25
Єсіна Н.О. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МЕДІАЦІЇ З ПІДЛІТКАМИ-ДЕВІАНТАМИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	27
Знобей О.В. ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВЗАЄМОДІЇ З ВИХОВАНЦЯМИ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ.....	28
Кабусь Н.Д. БАР'ЄРИ СТАЛОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ.....	31
Костіна В.В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ КЛІЄНТІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	33

Котломанітова Г.О., Полнобродська М.С. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	35
Курінна С.М. ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-СИРОТИ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ.....	37
Курінний Я.В., Калмикова А.Ю. ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ.....	39
Лавлінський Р.О. ДОСВІД БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «ДОН КЛАБРІЯ УКРАЇНА» В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ, ПСИХОЛОГІЧНОМУ, ОСВІТНЬОМУ СУПРОВОДІ ОСОБИСТОСТІ.....	43
Ларіна Е.Р. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЦЕНТРОМ ЗАЙНЯТОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	44
Макар Л.М. РОЛЬ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	46
Мочаліна А.О., Гавричкова В.Л. ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ХАРКІВСЬКА СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА №2» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ.....	48
Печерських Т.П. СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.....	50
Полянничко А.О. БУДИНОК КУЛЬТУРИ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	52
Рассказова О.І., Ткаченко М.Є. СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	54
Рижанова А.О. РЕГІОНАЛЬНЕ СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ – ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР.....	56
Ричкова Л.В., Волкова О.В. ЗАСОБИ РОЗБУДОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	58
Романова І.А. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – НЕОБХІДНИЙ ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	59
Романова-Тремль М.В. ПАРТНЕРСЬКА СПІВПРАЦЯ МІЖ БЛАГОДІЙНИМ ФОНДОМ ТА МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ, ЯК ПРИКЛАД СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА.....	61
Сайко Н.О. МЕТОД ОПОРИ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ ОСОБИСТОСТІ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	63

Уманець Г.В. АКТИВНА ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	65
Хорошилова І.О. БЕЗРОБИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ЇЇ СТАН.....	66
Черкашина Т.В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ УСИНОВЛЕННЮ.....	68
Шеплякова І.О. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	70
Шимко І.М., Рябова Н.А. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	73
ПУБЛІКАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	75
Артюшенко В.В. ШЛЯХИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ.....	75
Білоцерківська О.М. ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	76
Ван Юйхун. РОЛЬ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ....	78
Гвоздьова У.А. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОЇ ЖОРСТОКОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	80
Губіна Я.Ю. ПРОФІЛАКТИКА ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	83
Збаранська Д.В. БУЛІНГ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	85
Житник С.О. СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕРАПІЇ.....	87
Івахненко В.М. РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	89
Калінова А.М. ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	90
Ковальчук К.В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	91
Кучменко Ж.А. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	93

Ладоня А.О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	94
Мартинюк Я.В. ВОЛОНТЕР ЯК СУБ'ЄКТ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	95
Мельник В.О. КОМП'ЮТЕРНА АДИКЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУТЬ, ЕТАПИ.....	97
Новицька А.О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ У ЗЗСО.....	98
Паршина В.І. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	100
Сапога О.Г. ПРОФІЛАКТИКА ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ ДО ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	104
Стеблюк О.В. АНАЛІЗ ДИСКУРСУ «НЕБЛАГОПОЛУЧНОЇ СІМ'Ї» В ЗАКОНОДАВЧИХ АКТАХ.....	108
Суменко Т.Ю. ЛАРПІНГ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ	110
Тараненко А.Ю. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ.....	112
Тичина Л.М. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ.....	114
Ткаченко Є.В. ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	115
Шевелєва О.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ (ТАТІВ) ЗА УМОВ ВИХОВАННЯ У РОДИНІ ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	117
Файермен О.О. КОУЧІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	119
Якимович Д.Д. ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ.....	123
Ячменьова Д.С. ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	125
Відомості про авторів.....	126

ПУБЛІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Васильєва М.П.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ВИМОГИ І МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Незважаючи на те, що Україна приєдналася до Болонського процесу (процесу структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у закладах вищої освіти Європи) після підписання у Бергені міністром освіти України Болонської декларації в 2005 році, реальні зміни щодо реалізації принципу академічної мобільності здобувачів освіти стали відчутними лише після 2015 року. Це пояснюється підписанням Постанови Кабінету Міністрів України № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [1]. Ця Постанова визначила порядок здійснення академічної мобільності усіма учасниками освітнього процесу, що стало важливим кроком у процесі імплементації Закону України «Про вищу освіту» та створення дієвого інструментарію для інтернаціоналізації українських закладів вищої освіти.

Академічна мобільність здобувачів вищої освіти на сьогодні становить не стільки можливості навчатися, здобувати навчальний досвід у різних вітчизняних або зарубіжних закладах освіти, скільки є вимогою до здобувача. І це не тому, що в одному (наприклад, вітчизняному) закладі не можна забезпечити ефективну підготовку майбутнього фахівця певної галузі, або такого рівня здобутої освіти є недостатньо. Мова йде про ті додаткові компетентності, за рахунок яких особистість здобувача може розширити, поглибити свій теоретичний рівень або виробити практичний досвід у певному напрямі професійної діяльності. Проте найважливішою перевагою реалізації академічної мобільності є розширення меж критичного мислення особистості фахівця, що дозволяє йому усвідомити поліваріантність шляхів досягнення фахової компетентності, а також формування його загальної життєвої компетентності. Адже така мобільність забезпечує розширення загального кругозору особистості з вищою освітою, залучення до діалогу культур з формування толерантного ставлення до різних середовищ і культур, удосконалення навичок використання мов міжнародного спілкування.

В основу принципу академічної мобільності покладено право особистості на порівняння, вибір, комбінування різних варіантів здобуття професійної підготовки. А для цього здобувачеві потрібний доступ до інформації про академічні можливості, наявність доступних і врегульованих на нормативно-правовому рівні процесів реалізації принципу мобільності, а також адекватна оцінка власної спроможності залучатися до процесів на основі відповідності тим вимогам, які при цьому висуваються до потенційного учасника.

На сучасному етапі визначеними є різні варіанти академічної мобільності здобувачів вищої освіти: отримання подвійних дипломів про проходження професійної підготовки в різних закладах вітчизняних або зарубіжних; накопичення окремих освітніх компонентів, зокрема й практичного характеру; участь у неформальній освіті (дистанційні курси, тренінги, семінари, конференції тощо). Зважаючи на визначений умовно на державному рівні механізм, у кожному конкретному випадку на рівні закладу освіти або конкретної особистості дане питання вирішується індивідуально. Адже найчастіше задіяними є питання *фінансового* плану (збереження стипендії, залучення державних або недержавних коштів, оплата викладачам і практикам тощо), *правового* (визнання статусу

альтернативної бази підготовки, оцінка ефективності неформальної освіти, оцінка отриманих результатів відповідності змісту освітнього компонента тощо), а також *людського* характеру (мотивація і ставлення здобувача, його готовність і відповідальність до пропонованих умов альтернативного або додаткового навчання тощо). Якщо всі ці об'єктивні і суб'єктивні характеристики є визначеними і прийнятними, то переваги реалізації принципу академічної мобільності здобувачів вищої освіти є наявними і незаперечними, в першу чергу, на особистісному рівні.

Проте такі переваги стають відчутними і на державному рівні. Так, на рівні держави і системи вітчизняної освіти реалізація принципу академічної мобільності здобувачів забезпечує підвищення якості освіти у відповідності до міжнародних освітніх стандартів, залучення в контекст загальноосвітніх трендів розвитку, а в цілому – підвищення рівня освіченості населення, збільшення інтелектуального потенціалу країни. Завдяки такій кореляції природною є державна підтримка і визнання принципу академічної мобільності здобувачів як одного з провідних під час акредитації вітчизняних освітніх програм підготовки майбутніх фахівців.

Зрозуміло, що кожний здобувач має бути ініціативним і активним у пошуку можливостей реалізації власної академічної мобільності. Адже йдеться про свідому особистість, яка зацікавлена і докладає всіх зусиль для того, щоб самореалізуватися і самовдосконалюватися впродовж життя. Проте цей принцип є вимогою й до освітніх закладів, оскільки підвищує рейтинг закладу в цілому (в профорієнтаційній роботі надає можливість залучення більшої кількості зацікавлених абітурієнтів, забезпечує розширення можливостей реалізації власних потенційних можливостей представників закладу в обміні інформацією і досвідом з зарубіжними колегами і практиками тощо).

З боку вітчизняних закладів освіти це зумовлює пошук партнерів, які займаються підготовкою фахівців цієї або суміжної професійної галузі. Це стимулює до удосконалення змісту, а основне – процесу організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Здорова конкуренція між суб'єктами надання освітніх послуг має стимулювати до самовдосконалення шляхом оцінки і виявлення прогалин, оптимізації змісту і процесу, підвищення рівня кадрового забезпечення освітнього процесу. Адже коли мова йде про вибір, то провідним критерієм надання переваги тому або іншому закладу освіти, освітній програмі підготовки за певним напрямом, конкретному фахівцеві виступає якість, в основі якої лежить оцінка зацікавленості (інтерес), змістовності (корисність), ефективності (перспективність у використанні).

Отже, Україна, ратифікувавши принцип академічної мобільності здобувачів вищої освіти на державному рівні, вимагає конкретних кроків від вітчизняної системи освіти у вигляді розроблення різних механізмів його забезпечення; від закладів вищої освіти як автономних освітніх інституцій – пошуку можливостей і розроблення методичного забезпечення освітніх процесів з реалізації принципу академічної мобільності; від викладачів – проведення інформаційно-роз'яснювальної, мотиваційної роботи зі здобувачами зі стимулюванням їхньої ініціативності, активності і відповідальності в пропонованих шляхах реалізації принципу академічної мобільності; від самих здобувачів – чіткого розуміння потреби і усвідомленої причетності до реалізації різних шляхів власної академічної мобільності, а також перспектив, які вона забезпечує.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/osvita-za-kordonom/akademichna-mobilnist>.

Бацман О.С.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

БАР'ЄРИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ЗДОРОВ'Я В ІНТЕГРОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО

***Анотація.** Стаття присвячена впровадженню інтегрованої освіти в Україні. Розкрито бар'єри адаптації студентів з функціональними обмеженнями здоров'я в системі інтегрованого навчання в закладах вищої освіти.*

***Ключові слова:** адаптація, інтегрована освіта, студент з функціональними обмеженнями здоров'я, заклад вищої освіти.*

***Annotation.** The article is devoted to the introduction of integrated education in Ukraine. Barriers to the adaptation of students with functional health disabilities in the system of integrated education in higher education institutions are revealed.*

***Key words:** adaptation, integrated education, student with functional disabilities, higher education institution.*

Вступ. Навчання у закладі вищої освіти для сучасної молоді людини – один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою. Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг ЗВО, особливо для студентів з функціональними обмеженнями здоров'я в інтегрованому середовищі. Спроможність адаптуватися, долати труднощі, посісти своє місце у життєвому просторі є вирішальним чинником вдалого розвитку молоді людини з функціональними обмеженнями здоров'я, а в майбутньому – фахівця з вищою освітою.

Проблема соціально-психологічної адаптації молоді з функціональними обмеженнями здоров'я до навчання в інтегрованих групах ЗВО та умов життя в суспільстві є однією з найважливіших граней проблеми інтеграції. Останнім часом це питання набуває додаткової важливості і гостроти у зв'язку зі змінами в підходах суспільства до молодих людей з функціональними обмеженнями здоров'я.

На сьогодні проблема соціальної адаптації цікавить представників різних наук. Останні філософські дослідження проблеми адаптації в загальнофілософському трактуванні знайшли відображення в працях І. Бичко, О. Бондаренко, А. Кавалерова, М. Лукашевича, М. Мокляка, О. Панченка, Л. Шпак та ін. Психологи вивчають чинники адаптації особистості (Ю. Бохонкова, О. Кузнєцова), психологічну структуру професійної адаптації (Н. Чайкіна) та інші.

Соціологи та соціальні педагоги вивчають соціальну адаптацію дітей дошкільного віку, зокрема тих, які мають функціональні обмеження здоров'я (Ю. Долинний), адаптацію людей з функціональними обмеженнями здоров'я (Е. Ярська-Смірнова, П. Романов), адаптаційні можливості вищої школи для осіб з функціональними обмеженнями здоров'я (Г. Давиденко, О. Дікова-Фаворська, М. Чайковський).

Виклад основного матеріалу. Інтеграція (від лат. integration – відновлення, поповнення; integer – цілий) – це універсальне поняття, пов'язане із розвитком, об'єднанням, регенерацією певної цілісності, її ядром є впорядкування неоднорідних складових в окрему систему, що має потенціал розвитку [1].

За своїм змістом інтеграція є процесом соціального становлення особистості і в подальшому дає змогу соціалізуватися та самоствердитися. Інтеграцію можна вважати

успішною, якщо індивід освоює соціальні ролі, соціальні цінності, норми та стереотипи поведінки групи та суспільства. Це складний, суперечливий, динамічний процес, який у молодих людей з функціональними обмеженнями здоров'я супроводжується бар'єрами та кризами.

Потреби молодих людей з функціональними обмеженнями здоров'я можна умовно розділити на дві групи: – загальні, тобто аналогічні потребам здорової молоді і – специфічні, тобто потреби, викликані тією або іншою хворобою. Найбільш типовими з «особливих» потреб молоді з обмеженими можливостями є наступні: у відновленні (компенсації) порушених здібностей до різних видів діяльності; у пересуванні; у спілкуванні; у вільному доступі до об'єктів соціально-побутової, культурної сфери; у матеріальній підтримці; у працевлаштуванні; у комфортних побутових умовах, але головними в житті молодої людини є потреби в отримуванні знань та соціально-психологічної адаптації в колективах і суспільстві.

Проблеми студентів з функціональними обмеженнями здоров'я у ЗВО пов'язані з наявністю чисельних соціальних та психологічних бар'єрів, які не дозволяють їм в повному обсязі активно включатись до життя суспільства й повноцінно приймати участь у ньому.

Розглянемо обмеження, які породжені дефектами здоров'я і носять комплексний характер, а тому особливо важко піддаються компенсації. У першу чергу можна говорити про фізичне обмеження або ізоляцію [2]. У цьому аспекті говоримо про безбар'єрне середовище для студента з функціональними обмеженнями здоров'я. Важливим бар'єром для студента з функціональними обмеженнями здоров'я є *просторовий бар'єр*. Навіть у тих випадках, коли особа з функціональними обмеженнями здоров'я має засоби пересування (протез, крісло-коляска, спеціально обладнаний автомобіль), сама організація житлового середовища і транспорту не є поки дружньою. Бракує устаткування і пристосувань для побутових процесів, самообслуговування, вільного пересування.

Це обмеження спричиняє багато наслідків, що ускладнює становище студента даної категорії і вимагає вживання спеціальних заходів, які усувають просторову, транспортну, побутову ізоляцію студента даної категорії. Тому для таких студентів потрібно створити безбар'єрне архітектурне середовище. Нагальною потребою є усунення архітектурних перешкод, що ускладнюють проїзд, доступ і вільне пересування біля та в навчальних приміщеннях вищого навчального закладу.

З іншого боку, існує *інформаційний бар'єр*, який відмежовує суспільство від молодої людини з особливими потребами: особам з обмеженими можливостями набагато складніше презентувати свої погляди і позиції, донести до суспільства або навчальної групи свої нестатки й інтереси. Тому можуть виникати перекохані уявлення про потреби студентів даної категорії, особливості їхньої особистості. На основі таких перекоханих уявлень виникають забобони і фобії, що утруднює комунікації між молодою людиною з особливими потребами, навчальною групою і соціумом в цілому.

У студентів даної категорії можуть виникати складнощі у спілкуванні, що створюють *комунікативний бар'єр*. Розлад спілкування, одна з найбільш важких соціальних проблем молоді з функціональними обмеженнями здоров'я, що є наслідком емоційної захисної самоізоляції, випадання з навчальної групи і дефіциту звичної інформації. Тому закономірно, що відновлення нормальних для віку і соціального статусу комунікацій є однією з найбільш важких цілей студента даної категорії. Комунікативний бар'єр породжує *інтелектуальні (сміслові) труднощі*: невміння обмежити предмет дискусії; відсутність зворотного зв'язку; некомпетентність однієї із сторін. *Мотиваційні труднощі*: надмір мотивації (наприклад, «хвилювався і не все сказав, згадав»); відсутність мотивації (не хочу розуміти, нецікаво) та ін. *Етичні (моральні) труднощі*: брак тактовності, толерантності; розв'язність, зухвальство; плітки, чутки, обман, підлість, непорядність; заздрість, необ'єктивність та ін. *Емоційні труднощі*: неохайний, визивний зовнішній вигляд; зухвалі поза, жести, манери, звички тощо; брутальний тон, визивна тональність голосу та ін.

Бар'єр ділового спілкування породжує проблеми пов'язані з особливостями і відмінностями здорових студентів та студентів з функціональними обмеженнями здоров'я.

а) Специфічні: політичні, соціальні, релігійні, мовні, професійні відмінності, що породжені різним світосприйняттям, світорозумінням, незнання іноземних мов, тобто різний розвиток кожного студента.

б) Психологічні: різні індивідуально-психологічні особливості тих, хто спілкується (наприклад, потайливість одного, сором'язливість іншого; антипатія, недовіра тощо); випадки, коли настійливо звертають увагу на ті сторони особистості, які він не усвідомлює або хоче приховати, в нашому випадку – це фізичні обмеження студентів.

Емоційний бар'єр також є двостороннім, тобто він може складатися з емоційних реакцій студентів з функціональними обмеженнями здоров'я – цікавості, глузування, незручності, почуття провини, гіперопіки, страху – і таких емоцій, як жалість до себе, очікування гіперопіки, прагнення обвинуватити когось у своєму дефекті, прагнення до ізоляції тощо. Подібний комплекс ускладнює соціальні контакти в процесі взаємин студента з функціональними обмеженнями здоров'я, навчальної групи та соціального середовища. Таким чином, і сам індивід з обмеженими можливостями, і його найближче оточення (навчальна група в університеті) мають потребу у тому, щоб емоційні взаємини були нормалізовані [3].

Велика кількість бар'єрів існує і в самій сфері університетської освіти України: недостатній рівень якості середньої освіти інвалідів і у зв'язку з цим проблеми із вступом у вуз; під час навчання - проблеми зі здоров'ям і, як наслідок, проблеми із пропусками занять; проблеми сумісництва навчання та медичної реабілітації; відсутність відповідних зручностей у вузі (кімнат відпочинку, спеціальних гігієнічних кімнат); проблеми забезпечення навчальною та методичною літературою; недостатність інформаційних технологій, тощо. Враховуючи всі перераховані перешкоди, потреба в отриманні вищої освіти для більшості осіб з інвалідністю залишається нереалізованою, та, як наслідок, отримати бажану професію інваліду важко без зовнішньої підтримки.

На думку О.М. Дікової-Фаворської, найбільш продуктивний підхід до навчання та виховання особистості осіб з обмеженими можливостями в межах університеті – це створення середовища творчого буття, де студент має можливість випробувати себе не тільки як виконавця, але перш за все як генератора ідей. Це передбачає достатній рівень самоосвіти та саморозвитку. Студент із самого початку навчання розуміє, що для досягнення успіху він має бути кращим, більш ініціативним, креативним. Така позиція дає відчутні результати. Студенти з функціональними обмеженнями здоров'я не відчують себе не такими, як усі, їх не принижують жалістю, не обмежують у видах діяльності. Вони беруть участь і перемагають в університетських наукових конкурсах, пишуть наукові статті і публікують їх результати в наукових збірниках тощо [4].

Висновок. Отже, щоб подолати бар'єри, які виникають у студентів з функціональними обмеженнями здоров'я в інтегрованій середі ЗВО потрібно:

- перебудувати архітектурні та просторові особливості вузу (організацію спеціалізованого житла, в тому числі), які обумовлюють вирішення проблем студентів з функціональними обмеженнями здоров'я, пов'язаних з їх фізичними недоліками;
- проводити просвітницьку роботу зі «здоровими» студентами;
- організувати волонтерську студентську діяльність, яка обумовлена такою ідеєю: «завжди є поруч люди, які потребують допомоги»;
- впровадити систему педагогічної підтримки в процесі навчання в вузі, яка повинна бути на високому рівні;
- зробити вільний доступ до мережі Інтернет. Комунікації виступають одним із способів інтеграції, що дозволяє інвалідам включатися до багатьох сфер життєдіяльності разом зі здоровими студентами.

Список використаних джерел:

1. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. Наук. ред. І.Д. Зверева. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336с.
2. Данчак І.О., Лінда С.М. Пристосування житлового середовища для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 127 с.
3. Завірюха Л.А. Оволодіння особистістю засадами толерантності у студентському середовищі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Збірник наукових праць*. К.: Університет «Україна», 2004. 448 с.
4. Дікова-Фаворська О.М. Креативний метод освіти осіб з обмеженими функціональними обмеженнями здоров'я. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць ДонДУУ*. Вип.116. Серія «Спеціальні та галузеві соціології». Донецьк: ДонДУУ, 2009.

Безроднова А.Д.

психолог, соціальний педагог
БО БФ «Дон Калабрія Україна»

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ, ВИЛУЧЕНИХ З РОДИН, У ЛІКАРНІ: ДОСВІД РОБОТИ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «ДОН КАЛАБРІЯ УКРАЇНА»

З 2020 рік до Харківської міської дитячої лікарні №24 госпіталізовано близько 180 дітей, які попередньо були вилучені з небезпечних умов життя. Це діти з родин, що опинилися у фінансовій скруті (не мають можливості забезпечити дітей їжею, одягом за сезоном, тощо), батьки яких мають алкогольну або наркотичну залежність. Також серед них можуть бути ті, чий батьки втратили працездатність або мають інші проблеми з психічним чи фізичним здоров'ям, та діти, що зазнали психологічного, фізичного чи сексуального насильства.

Дітей поміщають у лікарню для обстеження їх здоров'я, а також надання тимчасового притулку, на час знайдення можливих шляхів вирішення проблеми. Перший варіант такого вирішення – батьки виправляють ситуацію, яка сталася і дитину повертають до родини, другий – діти потрапляють до реабілітаційних центрів, прийомних батьків, інших закладів соціальної допомоги. В процесі вирішення усіх питань, щодо їх подальшого соціального супроводу деякі діти можуть знаходитися у лікарні до 2-3 місяців, не маючи можливості гуляти, спілкуватися з друзями і близькими, та відвідувати школу.

Коли діти опиняються у лікарні, вони стикаються з певними труднощами. По-перше це втрата звичного середовища, контактів з друзями та важливими дорослими, а також ізоляція від зовнішнього світу. Це породжує сильну тривогу, а часом і страх. Діти стають пригніченими, у молодших спостерігається регрес, вони починають поводити себе і реагувати не за своїм віком.

По-друге це складнощі адаптації у новому місці, з іншими людьми та дотримуватись специфічних правил розпорядку лікарні. Багато хто з дітей ніколи не мав досвіду поваги, турботи у родині, у якій зростали. Вони не вміють домовлятися чи слухатися, оскільки мова, яка їм відома – це мова насильства та агресії. Такі діти сперечаються з медиками, коли ті вимагають виконувати правила лікарні (прибирати за собою ліжка, не смітити, купатися, тощо). Вони протестують, поки не відчують у свій бік злість чи агресію, що для багатьох із них є знайомим способом спілкування. З такими дітьми у персоналу лікарні постійно виникають конфлікти та суперечки. Це може тривати певний проміжок часу, поки дорослі не знайдуть спосіб взаємодії з ними та не встановлять емоційний контакт. З кожною окремою

дитиною свій. Саме це дасть дітям відчувати себе у безпеці і довіряти дорослим, а значить бути готовим до взаємодії з ними.

Всі діти у лікарні, не залежно від їх віку переживають сильний стрес. Кожна дитина реагує на нього по-своєму та потребує підтримки у цей період. Відвідання таких дітей у лікарні працівниками та волонтерами фонду БО БФ «Дон Калабрія Україна» дає можливість вирішити певні питання. Психолог та соціальний педагог фонду покращують психоемоційний стан дітей та підлітків, допомагають впоратися зі стресом, відреагувати ті негативні почуття та емоції, які мають діти. Спілкування з волонтерами, покращує настрій, допомагає весело провести час, поспілкуватися з безпечними дорослими. Молодші діти у такій взаємодії покращують свої соціальні навички, розвиваються та навчаються, отримують досвід ненасильницького спілкування.

Робота спеціалістів та волонтерів фонду з дітьми відбувається за допомогою ігрових та арт-терапевтичних методів. Для розвитку дітей та покращення їх соціальних навичок використовуються предметно-маніпулятивні та логічні ігри. Взаємодія може відбуватися як між дітьми (групові ігри), так і дорослим та дитиною, що сприяє розвитку пізнавальних здібностей. Психологічна підтримка впроваджується через малювання, ліпку та надання індивідуальних консультацій підліткам, якщо у них є така потреба. Терапія творчістю є найбезпечнішою і досить ефективною. Вона допомагає проявити власні почуття та емоції, пережити їх та віднайти власні ресурси для подолання травмуючих ситуацій, які негативно впливають на психіку і порушують нормальний розвиток дитячого мозку.

Одним з найважливіших, хоч і простих аспектів допомоги дітям у лікарні є постійність і дотримання розкладу. Коли дитина чи підліток потрапляє у психотравмуючу ситуацію, їй дуже важко впоратися з негативним впливом стресу, оскільки вона втрачає відчуття контролю над своїм життям. Перш ніж вони опиняються у лікарні, у їх житті стається ряд страшних подій, на перебіг яких вони не мають можливості вплинути. Далі настає період адаптації у лікарні та відсутність розуміння свого майбутнього. Все це породжує почуття сильної тривоги. Дотримання певної послідовності повертає дітям відчуття контролю. Вони знають, що саме з ними буде відбуватися і коли. Саме тому у відвідуванні лікарні для працівників і волонтерів фонду це є один із ключових принципів. Діти розуміють, що їх навідує у певний день. Вони чекають цього і емоційно спираються на цю можливість отримати допомогу, розраду і весело провести час.

Таким чином, ключовими аспектами надання психологічної допомоги та соціально-педагогічної підтримки дітям, що були вилучені з родин та знаходяться у лікарні можна вважати: встановлення емоційного контакту з ними дорослих, формування зрозумілих правил взаємодії, надання їм можливості вираження своїх почуттів через творчість та спілкування, заохочення дітей до ігрової активності, що сприяють їх розвитку. Всі ці прості способи мають сильний вплив на дітей та їх самопочуття, дають розуміння відмінностей їх колишнього середовища і світа загалом.

Білоцерківська Н.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри політології, соціології і культурології

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, правової держави передбачає необхідність активізації розбудови громадянського суспільства, що є гарантом рівності, стабільності та захищеності особистості.

Основним засобом досягнення всіх соціальних цілей є соціальна відповідальність як загальний фактор самоорганізації суспільства. Соціальна відповідальність виникає одночасно з суспільством. Її формування пов'язане з розвитком людини як соціального суб'єкту, суспільних відносин, коли поведінка особи набуває суспільної значущості і тому починає регулюватися за допомогою соціальних норм.

В умовах сучасних реалій питання соціальної відповідальності тісно взаємопов'язане з проблематикою політичної соціалізації та правової культури всього населення країни, але все ж таки найбільш болючим і актуальним воно залишається в контексті політичної соціалізації молоді.

Соціальна відповідальність — термін, що має двояке значення. З однієї сторони, це дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм. З іншої (у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок) соціальна відповідальність особи полягає в тому, що вона зобов'язується нести додаткову відповідальність особистого чи майнового характеру.

Соціальна відповідальність розглядається як форма взаємозв'язку і взаємодії суспільства і особи. Соціальна відповідальність визначається як підзвітність, як відношення особи до соціальних вимог, що виражається у конкретних діях, як свідомо-вольове відношення людини до пред'явлених суспільством вимог і обов'язок неухильного їх дотримання, як відповідна позитивна чи негативна оцінка діяльності людини з боку суспільства. Отже, соціальна відповідальність є одним з проявів зв'язку і взаємозалежності особи і суспільства.

Соціальна відповідальність – це системна, соціальна якість особистості, яка визначає особливості і свідомості, і діяльності. Соціальна відповідальність – не тільки розуміння і прийняття соціально значущих інтересів суспільства, але й готовність, уміння не спричинити збитків соціуму своєю діяльністю, враховувати інтереси інших, не нанести їм шкоди. Люди повинні передбачати наслідки своєї діяльності й регулювати свою поведінку не тільки на основі своїх потреб та інтересів, але й на основі вимог суспільства, тому в людини об'єктивно виникає відповідальність за свою поведінку й діяльність [1].

Стає очевидним, що для опису феномену соціальна відповідальність невід'ємним є поняття політична соціалізація індивіда як основний процес, що покликаний забезпечити ефективність функціонування особистості у сучасному громадянському суспільстві. У 1959 р. американський дослідник Герберт Хаймен звернув увагу на процес, у ході якого народжуються політичні переконання як результат навиків спільного проживання в суспільстві, використавши термін «політична соціалізація» у назві свого дослідження, присвяченому психології політичної поведінки. Стабільне функціонування політичної системи суспільства, припускає постійне відтворення й розвиток політичної культури суспільства, що здійснюється через засвоєння і прийняття людьми її норм, цінностей і моделей соціально-відповідальної поведінки. Даний процес одержав назву політичної соціалізації і в подальших наукових дослідженнях він набуває широкого теоретичного аналізу щодо його структурних елементів, етапів та тенденцій розвитку [2].

У цілому слід погодитися з думкою багатьох вчених, що політична соціалізація є двоєдиним процесом: вона, з одного боку, фіксує засвоєння певних норм, цінностей, рольових очікувань та інших вимог політичної системи, з іншого – демонструє, як особистість вибірково освоює ці традиції і уявлення, закріплюючи їх в тих чи інших формах політичної поведінки і впливу на владу.

Очевидно, що становлення демократичної інфраструктури політичної соціалізації потребує пошуку шляхів її формування та розробки, адаптованої, у тому числі й до українських реалій, наукової концепції соціальної відповідальності, практичних можливостей її впровадження. Людина не народжується сформованим членом суспільства, тим більше політичною особистістю, вона набуває цього статусу в результаті тривалої взаємодії з різними соціальними інститутами суспільства в тому числі й політичними.

Отже, політична соціалізація молоді в умовах сучасного українського суспільства, визначається, як актуальна соціальна проблема, що потребує подальшого теоретичного аналізу і

конкретних практичних напрацювань в різних соціальних сферах, що відповідають за формування не тільки соціальної відповідальності молоді, а й забезпечують її належне функціонування у суспільстві.

Для повної і ефективної реалізації механізму соціальної відповідальності молоді необхідно створити не тільки об'єктивні умови, сформувати правову соціальну державу, демократичне суспільство, а й привести у відповідність суб'єктивні чинники, а саме – сформувати у соціальних суб'єктів, представників держави, громадянського суспільства соціальні настанови діяти соціально відповідально. У зв'язку з цим виникає актуальне завдання забезпечити формування соціальної відповідальності як особистісної якості соціального суб'єкта.

Список використаних джерел:

1. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г.Ю. Васильєв, В.Д. Воднік, О.В. Волянська та ін. ; за ред. М.П. Трєбіна. Х. : Право, 2013. 535 с.
2. Безрук О.О. Політична участь, як чинник політичної мобілізації: теоретичний аспект. *Сучасне суспільство: політичні, соціологічні науки, культурологічні науки*: зб. наук. пр. 2017. Вип.1 (13). С. 21.

Вайнола Р.Х.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Сі Цзечень

аспірант кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Соціальна відповідальність є важливою складовою системи відносин особистості і суспільства, що виявляється у всіх формах громадської та індивідуальної свідомості, однак найбільш своєчасним нині є розгляд проблеми формування соціальної відповідальності студентів, як демографічного та інтелектуального ресурсу суспільства.

Проблема критеріїв, що визначають рівень соціальної відповідальності, сформованості характеристик соціальної відповідальності знаходить своє відображення в сучасній психолого-педагогічній літературі. Критерії і показники дозволяють виявити ефективність процесу формування соціальної відповідальності особистості, стати індикаторами її оцінки. Під критерієм найчастіше розуміється ознака, на основі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь. Показники визначаються як дані, за якими можна судити про розвиток та хід чогось (кількісні та якісні характеристики стану).

Аналіз змісту наукових досліджень [1; 2; 3] свідчить про різні підходи до визначення критеріїв, що дозволяють здійснити процес оцінки рівня сформованості соціальної відповідальності та відповідних показників, що характеризують дані рівні. Однак для досліджень, орієнтованих на вивчення якостей особистості, найчастіше пропонуються загальні критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний, світоглядний, поведінковий. Саме тому ми підходили до відбору критеріїв виходячи з визначення поняття «соціальна відповідальність студентів», розглядаючи його як інтегративну суспільну якість особистості, і орієнтуємося на перераховані вище критерії.

Когнітивний критерій відображає процес формування самостійності і стійкості суджень про соціальні норми, що регулюють взаємовідносини людей, формування вміння давати змістовну характеристику соціальним, моральним цінностям і аналізувати, як саме вони можуть проявлятися в поведінці. Даний критерій містить соціальні знання різного характеру, володіння інформацією про соціальну дійсність, знання професійного характеру. Соціальні, моральні знання стають для особистості основою для вирішення навчальних, професійних і, головне, життєвих завдань, при цьому має вплив емоційний і емпіричний характер знань, що обумовлено їх зародженням в особистому досвіді студента. Показниками когнітивного критерію нами визначено:

- усвідомлення сутності та специфіки соціальної відповідальності, та її проявів;
- вміння аналізувати соціальні, моральні і професійні ситуації, якості та оцінювати їх з позицій власних сформованих моральних принципів.

Оціночно-емоційний критерій, що дозволяє визначити рівень сформованості оціночних суджень і емоційних відносин до явищ соціальної дійсності, окремих дій і вчинків, виражає сутність відповідального суб'єктивного ставлення до діяльності. Оцінка виступає інструментом визначення цінності явища соціальної відповідальності і разом з тим, способом вираження ставлення студента до нього. Ставлення передбачає усвідомлення особистістю певних явищ цінних або не цінних, вироблення певних уявлень про них. Згідно з дослідженнями Г.П. Іванової особистісне ставлення до явищ морального характеру отримує вираження в формі оцінок і суджень [1].

Сприйняття і інтеріоризація соціальних норм, цінностей і вироблення власних відносин, цінностей неможливі тільки па рівні усвідомлення (когнітивному) і припускають активну роль емоцій в цьому процесі. Емоції молоді людини відображають навколишній світ у формі безпосереднього упередженого переживання життєвого сенсу явищ і ситуацій, значущості своєї поведінки в тій чи іншій соціальній діяльності. Саме тому до *показників оціночно-емоційного критерію*, на нашу думку, належать такі:

- готовність до оцінки соціальних явищ, до об'єктивних оціночних суджень, самозвіту та самооцінки;
- емоційна стійкість, відкритість та здатність до емпатії.

Світоглядний критерій передбачає наявність повноти, самостійності, стійкості суджень про соціальні, моральні вимоги, норми, що покладені в основу суспільної поведінки. В енциклопедичних джерелах світогляд розглядається як «система філософських, наукових, соціально-політичних, естетичних та інших поглядів і переконань, а також морально-етичних принципів, що визначають ставлення людини до навколишнього його дійсності і загальну спрямованість його поведінки» [3, с.156]. Світогляд у філософії визначається як «складна, суперечлива єдність знань і цінностей, інтелекту та емоцій, світорозуміння і сумнівів, суспільно значущого та особистісного, традиційного і творчого мислення» [4, с.489]. Ми будемо розглядати світогляд студента як наявність стійких переконань, системи поглядів, що визначають його емоційно-психологічне ставлення до навколишньої дійсності.

Таким чином, світоглядний критерій розкриває життєву позицію особистості студента, програму її поведінки і дій, що є необхідною умовою для визначення рівня соціальної відповідальності студента. Вирішальним фактором формування світоглядних ставлень є соціальний досвід особистості. Б.Д. Паригін наголошує на важливості усвідомленої системи ставлень, тобто формування готовності діяти під впливом соціальних значень і виділяє в якості складової даного критерію світоглядні установки, під якими розуміє прояв розумних потреб, переконань в поведінці [2].

Отже, на нашу думку, *показниками світоглядного критерію* соціальної відповідальності студентів є:

- системність соціальних ставлень та соціально-схвальних переконань;
- трансформація переконань в особистісні якості студентів (незалежність, самостійність, об'єктивність, організованість тощо).

Поведінковий критерій визначає орієнтацію дій на соціально схвалювані норми, цінності, судження, переконання, стійкість і самостійність ліній поведінки, наявність соціальної позиції особистості. Як зазначалося вище, соціальна відповідальність студента знаходить відображення в соціально значущих діях особистості. Під соціально-схвальною поведінкою особистості ми розглядаємо зовні спостережувані вчинки, дії індивідів, їх певну послідовність, що зачіпають інтереси інших людей, колективів, груп. Поведінкові прояви допомагають оцінити моральні аспекти соціальної відповідальності. Здійснюючи певні дії, студент виявляє своє ставлення до суспільно значущої діяльності, інших людей, соціальних груп, до самого себе, займає ті чи інші соціальні позиції. Показниками поведінкового критерію є:

- активна життєва і громадянська позиції, що знаходять практичне підтвердження;
- участь в суспільно значущих громадських справах групи, закладу освіти, громади.

Обґрунтування критеріїв та показників соціальної активності студентів дозволило розглядати їх також як структурні ознаки соціальної активності майбутнього фахівця і надалі визначити рівні сформованості соціальної активності.

Список використаних джерел:

1. Иванова Г.П., Шакирова Э.Ф. Методика формирования социальной активности студентов педагогического колледжа во внеучебной деятельности. М.: МПГУ, 2009. 62 с.
2. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. М.: Мысль, 1971. 349с
3. Словарь по социальной педагогике / Авт.-сост. Л.В. Мардахаев. М.: Академия, 2002. 368с.
4. Філософській енциклопедичній словник: за ред. Шинкарук В. І. Київ: Абрис, 2002. 744 с.

Василенко О.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ

Проблема соціального сирітства в Україні не втрачає своєї актуальності, так як зростає кількість дітей, що залишилися без піклування батьків. Указ Президента України «Про проведення в Україні у 2008 р. підтримки національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», став каталізатором для трансформації інтернатних закладів в центри соціально-психологічної реабілітації для дітей, позбавлених батьківського піклування.

При цьому наявність установ для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, не втрачає своєї актуальності, тоді як психологи та лікарі у численних роботах вказують на переваги сімейного виховання дитини. У нормативних документах визначаються такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Під усиновленням розуміють прийняття усиновлювачем в свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду [3]. Передача дітей, що залишилися без піклування батьків, у прийомні сім'ї є, поряд з усиновленням, одним із варіантів організації сімейної турботи. Головною метою виховання дитини у прийомній сім'ї є надання їй навичок (соціальних, професійних, особистісних), що дозволяють у майбутньому стати повноправним

членом суспільства, оволодіти гідною професією, набути позитивного соціального статусу, створити власну сім'ю, виховувати дітей [3].

З досвіду роботи Коомунального закладу соціального захисту для дітей «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» міста Харкова» зауважимо, що не всі діти-сиріти та діти, які залишилися без піклування батьків, можуть виховуватись в сім'ях. Кожного року росте кількість «повернених» дітей. Проблема навіть не в самих дітях, а в дорослих, які насправді не готові прийняти дитину з усіма її «недоліками». Тому важливо проводити консультування прийомних батьків, не залежно від форми влаштування дітей-сиріт.

Виділимо такі мотиви батьківства: бажання мати дитину у разі неможливості з фізіологічних причин мати власну; смерть своєї дитини; загибель близьких родичів; бажання мати дітей, тоді як власні діти вже виросли; почуття милосердя до дітей, які потребують підтримки та захисту; почуття самотності; релігійні мотиви. Зазвичай, прийомні батьки керуються не одним, а декількома мотивами. І це потребує різних напрямів консультативної роботи з батьками.

До першого напрямку віднесемо правову освіту прийомної сім'ї. Нажаль, законодавче поле функціонування прийомних сімей в Україні принципово відрізняється від ситуації в інших країнах, передусім своєю недосконалістю: не визначені стандарти підготовки прийомних батьків; сутність соціального супроводу; права та обов'язки соціальних працівників; форми оцінки ефективності розвитку виховання дітей. При консультуванні прийомних батьків необхідно їх ознайомити з правовими, організаційними, соціальними засадами, що дозволить забезпечити організаційно-правові умови соціального захисту дитини, ознайомити з пільгами, гарантії державної підтримки дітей-сиріт. До соціально-правових гарантій захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа відносять: виховання та утримання дітей за принципом родинності; захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей; створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги; забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини [1; 3; 4].

Також до основних напрямів консультування віднесемо й інформування прийомних батьків про соціальні інституції (Центр соціальних служб, Служба у справах дітей, благодійні фонди), які проводять просвітницьку діяльність, а також соціально-педагогічний супровід таких сімей. Зміст консультування правового напрямку містить правові аспекти позбавлення і поновлення батьківських прав.

До напрямів консультативної роботи з прийомними батьками відносимо і педагогічну освіту та психологічну допомогу, змістовні лінії яких докладно вже розкрито [4]. Саме педагогічна освіта прийомних батьків спрямована на адаптацію дитини до нового мікросередовища, соціальне виховання дітей, корекцію відносин в сім'ї, організацію сімейного дозвілля. Педагогічна освіта передбачає озброєння батьків методами, які спираються на сильні сторони дитини з залученням найближчого оточення дитини, які представляють необхідний ресурс для початку і підтримки змін взаємодії дитини з новою сім'єю. Методи консультування з опорою на сильні сторони особистості в сукупності спрямовані на вплив на життя дитини, усіх членів сім'ї, а також на збереження віри у власні сили, рішучість, пошук додаткових зовнішніх та внутрішніх ресурсів дитини на зміни [2]. До методів консультування з опорою на сильні сторони особистості (сім'ї, членів сім'ї) відносять: модель кейс-менеджменту (оцінка проблеми, її тривалість, вплив її на життя клієнта, збереження віри у свої сили, рішучість, пошук додаткових зовнішніх та внутрішніх ресурсів клієнта); метод мотиваційне інтерв'ю (дозвіл амбівалентності відносно зміни поведінки, концентрація на мотивацію до змін); метод орієнтований на рішення (пошук і створення рішень, а не аналіз і пошук причин виникнення проблем); шкалювання (покрокова оцінка нинішнього стану справ щодо бажаних цілей); методика дива (аналіз перших ознак, за якими стануться зміни, якщо проблема зникне); методика винятки (концентрація уваги на

моментах, коли проблема могла б себе проявити, але не проявила); нарративний метод (насичений опис бажаної історії дитини (сім'ї) шляхом усвідомлення обмеженості впливу домінуючої проблемної історії, виявлення винятків і вибудовування з них альтернативної історії, переконання, що вона є бажаною історією, створення яскравого, живого опису цієї історії, яка буде допомагати протистояти наслідкам впливу проблеми на життя дитини в сім'ї). Отже в комплексі методи консультування з опорою на сильні сторони особистості дитини, членів сім'ї розглядають людину в його соціальному контексті, із залученням до роботи близьке оточення дитини.

Таким чином, визначені напрями консультування прийомних батьків (інформування, правова і педагогічна освіта, психологічна допомога), метою яких є забезпечення виховання, освіти, розвитку і захисту прав та інтересів дітей-сиріт, створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї.

До подальшого дослідження віднесемо підготовку майбутніх соціальних працівників до консультування з опорою на сильні сторони дитини, прийомних батьків.

Список використаних джерел:

1. Васильева М., Коловоротна Н. Зміст роботи соціального педагога закладу освіти з попередження сімейного насильства. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (01–02 червня 2021 р.)*. Суми, 2021. С. 133-134.

2. Павловский А.И. Социальная работа с подростками с опорой на сильные стороны. Киев : МДФ «Спид Фонд Восток-Запад, 2015. 110 с.

3. Положення про прийомну сім'ю. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. N 565. *Офіційний вісник України*. № 18. 2002. ст. 926.

4. Vasylenko, Olha (2021). SYSTEM OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF FAMILIES OF ORPHANAGES FOR ORPHANS. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal* (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 01 (29). Available at: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/21.html> (accessed 10 January 2021)

Василюк Т.Г.

кандидат педагогічних наук,

ст. викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету

Бабова Н.С.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
психолого-педагогічного факультету

Криворізького державного педагогічного університету

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сфера вітчизняної освіти нині перебуває в трансформаційному стані, що пояснюється загальнодержавним вектором на євроінтеграцію та орієнтацію на особистість здобувача освіти. Такі зміни істотно підвищують очікуваний внесок системи в реформування суспільства, визначивши освітній сектор як пріоритетний у структурі його розвитку. Відповідно, змінюються вимоги як до професійної підготовки вчителів, так і до набору компетентностей, якими має оволодіти здобувач освіти у процесі навчання.

Серед основних методологічних підходів до організації процесу навчання у закладах загальної середньої освіти варто назвати особистісно орієнтований, технологічний, системний, аксіологічний та компетентнісний як провідний.

Освіта на засадах компетентнісного підходу – це, перш за все, формування і розвиток відповідних компетентностей здобувачів освіти; можливість побачити результат освітньої діяльності з позицій соціального замовлення; спрямованість освіти на практичну підготовку конкурентоспроможного випускника закладу освіти.

Досліджували провадження освітньої діяльності на засадах компетентнісного підходу такі вчені, як: В. Байденко, Н. Бібік, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. Особливості формування компетентностей особистості в умовах реалізації означеного підходу розкрито у працях І. Зимньої, І. Зязюна, І. Родигіної, В. Серікова, С. Шишова та ін.

Для уточнення понять «компетентність» та «соціальна компетентність» проаналізуємо наукові праці з дотичної теми. Так, дефініція «компетентність» у наукових колах розуміється як:

- готовність реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості) для успішної творчої діяльності у професійній або соціальній сфері [1];
- здатність особистості, що самостійно реалізується й заснована на набутих соціальних знаннях, інтелектуальному та життєвому досвіді та цінностях [5];
- специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії у певній предметній галузі й містить вузько предметні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення [6].

Бути компетентним, на думку Л. Гуцан, значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю, психоемоційний стан для розв'язання проблем у конкретних ситуаціях [2]. Компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе.

Аналіз особливостей визначення поняття «соціальна компетентність» дав змогу з'ясувати, що означену дефініцію розуміють як: психолого-педагогічну характеристику особистості [3]; норму поведінки особистості у соціальній сфері [5]; рівень соціальної активності особистості [4]; здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді [7]; сукупність відповідного набору якостей особистості, соціальних знань, умінь та навичок для успішного виконання соціальних ролей у різних сферах життєдіяльності [1].

Отже, розуміємо соціальну компетентність як особистісну характеристику індивіда, що визначає рівень розвитку практичних навичок у розв'язанні соціально значущих ситуацій задля власної самореалізації. Зважаючи на те, що процес формування соціальної компетентності учнів старших класів здійснюватиметься у процесі навчання, доречно припустити, що означена компетентність буде формуватися засобами сучасних освітніх технологій з урахуванням специфіки змісту навчальних дисциплін.

З психолого-педагогічної точки зору учні старших класів – найбільш вразлива вікова група людей, адже це вік дорослішання, формування власної життєвої позиції, перших почуттів до протилежної статі, бунтів, протестів тощо. Характерними особливостями старшого шкільного (юнацького) віку варто визначити таке: прагнення внутрішньої свободи, етичний ідеалізм в усьому, прагнення переробити реальність відповідно до власних потреб і поглядів, благородство, довірливість. Це період майже самостійного життя підлітків, що, звісно, створює нові соціальні ситуації розвитку.

Учні старших класів оцінюють освітній процес з позицій власного майбутнього: змінюється позиція юнацтва щодо значущості навчання в цілому та навчальних завдань зокрема. Очевидно, що це є об'єктивною обставиною для особливого підходу до формування соціальної компетентності учнів старшої школи.

Через призму соціальної компетентності ефективніше формуються такі необхідні компетентності учнів старших класів як: комунікативна, інтерактивна, інтегральна та інші. Варто зазначити, що процес формування означеної компетентності є більш продуктивним в умовах очного навчання. Проте, в умовах глобальної пандемії запропоновано нові форми соціалізації особистості учня старшої школи, які впроваджуються через цифрове освітнє середовище закладу освіти.

Грунтовний теоретичний аналіз дав змогу інтерпретувати поняття «соціальна компетентність учнів старших класів» як інтегральний комплекс теоретичних знань та практичних умінь здобувача освіти для успішної соціалізації та самореалізації в умовах глобалізаційних викликів сучасності.

Для того, щоб процес формування соціальної компетентності учнів старших класів був ефективним, необхідно максимально осучаснювати освітні технології. Задля реалізації означеної компетентності учнів старших класів вбачаємо доцільним впроваджувати такі сучасні освітні технології як: творча майстерня комунікацій, кейс-методи, ділова гра, педагогічна ігротехніка, психологічні тренінги.

На підставі вище викладеного матеріалу робимо висновок, що соціальна компетентність учнів старших класів є визначальною, оскільки саме ця особистісна характеристика є визначальною для розуміння сформованості юнацтва до дорослого життя та готовності пережити соціальну кризу – процес переходу від загальної школи до вищої.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: *монографія*. /Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін.; НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
2. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* К.: ПП «Фірма «Гранмна», 2013. С. 52 – 56.
3. Зарубінська І. Б. Проблема діагностики соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології й засоби навчання*. 2009. № 5(3). URL: www.ime.edu-ua.net/em.html
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5 С. 34 – 44.
5. Мудрик А. В. Соціальний інтелект та соціальна компетентність. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 4 – 6.
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва: Когито-Центр, 2002. 396 с.
7. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості вчителя: фактори формування. Київ: Вища шк., 2008. 240 с.

Григоренко В.Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ М'ЯКИХ НАВИЧОК ТА УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ В КОМАНДІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГОР, РОЗВАГ, СВЯТ У ЗДО

Сучасна людина не мислить свого життя окремо від суспільства і тому має навчитися взаємодіяти з іншими людьми, розвиваючи і посилюючи свій потенціал, вибудовувати стосунки, досягати соціального успіху. Для досягнення успіху в спільній діяльності всі ми з раннього віку маємо набути навичок, що забезпечують наше функціонування в різних сферах суспільства – soft skills. Soft skills – це так звані м'які або гнучкі навички, такі способи поведінки та діяльності, які допомагають соціалізуватися та діяти спільно, засвоюються людиною з самого дитинства і розповсюджуються на різні аспекти життя.

Результати проведеного аналізу психологічних досліджень (Л. Божович, Л. Виготський, В. Зеньківський, Л. Славина та інші вчені) дозволяють відзначити багатовекторний вплив на соціалізацію дитини дошкільного віку таких креативних та емоційно насичених форм організації діяльності, як ігри, свята, розваги. Спільна діяльність дітей в таких формах виховної взаємодії є надзвичайно корисною з позиції її сприяння гармонійному розвитку, вдосконаленню психічної сфери, актуалізації сутнісних потреб і можливостей особистості, формування орієнтації в моральних ставленнях і засвоєннях норм моральної поведінки.

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що гра – найлегший ступінь для усвідомленого оволодіння дітьми навичками продуктивної практичної діяльності, надбаннями культури. Освітня лінія «Гра дитини» передбачає розвиток у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності та формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому. Гра забезпечує задоволення ігрових уподобань кожної дитини, сприяє виникненню дружніх, партнерських стосунків та ігрових об'єднань за інтересами, спонукає до обміну думками, оцінювання себе й інших, заохочує до імпровізації, висловлювання власних оцінно-етичних суджень [1, с. 7].

Аналіз науково-теоретичних напрацювань провідних педагогів (А. Бурова, Н.Гавриш, І. Дичківська, О. Долинна, Г.Лисенко, О. Низковська, Т. Поніманська та інші вчені) свідчить про те, що в дошкільній педагогіці зустрічаються різні класифікації дитячих ігор, які науковці розрізняють за умовними критеріями: змістом, організацією, кількістю учасників, різновидом тощо. Серед них у контексті розвитку у дітей soft skills заслуговує на увагу класифікація С. Новосолової, в якій основним критерієм є ініціатива гравців. Авторка виділила три класи гри: ігри, які відбуваються з ініціативи дитини або групи дітей (сюжетно-відображувальні, режисерські, сюжетно-рольові, театралізовані); ігри, які відбуваються з ініціативи дорослого, з метою навчання (дидактичні, сюжетно-дидактичні, рухливі) або розваги (ігри-забавлянки, інтелектуальні, свята та драматизації); традиційні та народні ігри (етнічні, хороводні) [2].

Термін «розвага» в контексті організації дітей у ЗДО пов'язаний із заходами, які проводяться задля отримання дітьми радості. Розвага – це те, що заспокоює, розраджує дитину, утіха, творчість, відпочинок. Похідним до розваги є термін «розважати» – звертатися до кого-небудь із розмовами, справами, забавляти, тішити дитину, а також «розважатися» – займатися розмовами, справами, веселитися, проводити час в якихось забавах, розвагах, потішатися чим-небудь; бавитися, гратися (про дітей), розважно щось робити [3, с. 824].

Ігрова та розважальна діяльність розглядається вченими як важливий компонент психолого-педагогічної системи, яка цілеспрямовано використовується для базової підготовки особистості до вирішення соціальних проблем у майбутньому. У грі та розвазі розвиваються і проявляються новоутворення дитини, які дають змогу навчитися самостійно планувати, виконувати і контролювати власну діяльність. Встановлено, що для раціональної організації діяльності дітей дошкільного віку доцільно здійснювати правильне педагогічне керівництво, спираючись на знання особливостей розвитку психічних процесів у процесі організації ігор та розваг.

Ігри, розваги, як і різні свята, що організуються в закладах дошкільної освіти, зазвичай викликають у дітей підвищений інтерес та емоційний відгук, сприяючи активному і безперешкодному включенню дошкільника до нових видів соціальної взаємодії. В енциклопедичному словнику термін «свято» характеризується як день, присвячений видатній події, традиційним датам, дням пам'яті тощо. Святом називають торжество, влаштоване з якої-небудь нагоди, важливу, радісну, приємну подію, а також день, коли вона сталася; почуття приємності, радості, піднесення, захоплення [4]. Свято в сучасних закладах дошкільної освіти допомагає розв'язувати численні завдання соціального розвитку дітей, оскільки в процесі організації свят створюються сприятливі умови для засвоєння дитиною зразків культурного досвіду людства, його найвищих моральних і культурних цінностей,

формування різних компетентностей і творчої самореалізації дошкільника в різних видах діяльності.

У цілому ж зазначимо, що ігри, розваги, свята займають вагомe місце у соціальному розвитку дітей дошкільного віку та сприяють розвитку в них різних soft skills, формуванню соціальної зрілості особистості й вміння діяти спільно, працювати у команді. Сюжетно-рольові, театралізовані ігри, розваги, тематичні та театралізовані свята передбачають розгортання різноманітних сюжетних ліній, розігрування різних ролей, що дає змогу дітям набути досвіду апробування себе в різних образах, впливає на їхню свідомість, формує творчий підхід та соціальну поведінку дітей, сприяє підвищенню рівня соціальної довіри, розвитку бажання співпрацювати, готовності обговорювати результати своєї діяльності та інших soft skills.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В. та ін. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
2. Психологія. Теорія дитячих ігор. Класифікації дитячих ігор. *Всеосвіта: національна освітня платформа*. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/psihologia-teoria-ditacih-igor-klasifikacii-ditacih-igor-154270.html> (дата звернення: 18.11.21).
3. Енциклопедія освіти / акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Тлумачний словник. Режим доступу : <http://www.slovnyk.net/> (дата звернення: 18.11.21).

Деділова Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Токар І.І.

асистент кафедри економіки і підприємництва
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ТРЕНДУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Однією з сучасних тенденцій розвитку підприємництва в Україні є його напрям, як соціальне підприємництво. Звертаючись до його сутнісного змісту, слід визначитися, перш за все, з його трактуванням у науковій літературі. На сьогоднішній день в Україні та інших європейських країнах немає єдиного підходу до визначення терміну «соціальне підприємництво». Виходячи з аспектів, відображених у визначенні соціального підприємництва, можна запропонувати наступну систематизацію науково-теоретичних підходів до розкриття його смислового навантаження.

Так, у широкому сенсі соціальне підприємництво – це діяльність, що передбачає як свого кінцевого результату досягнення соціальної мети (Е. Шоу, Дж. Вірвардена, Р. Морт, А. Фоулер та інших.).

Прихильники комбінованого підходу (А. Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Роголін та ін) розглядають соціальне підприємництво як діяльність, орієнтовану на досягнення як соціальних, так і комерційних результатів. Таким чином, аналізована категорія є вужчою в порівнянні з його бізнес-складником.

Інноваційний підхід до визначення сутності соціального підприємництва наголошує на використанні інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем, найчастіше маючи

на увазі діяльність неприбуткових організацій та державних соцзакладів, що базується на впровадженні та реалізує інновації у власній діяльності (Дж. Мейр, Е. Осттін, Ф. Перріні та ін).

Також слід зазначити проблемно-орієнтований підхід (К. Лідбітер, Фонд Шваба та ін.), що бере за основу підприємницьку діяльність, результати якої спрямовані на певну соціальну групу чи дилему [1].

Таким чином, виходячи з викладених вище підходів, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день автори не приділяють належного розгляду конкретно соціальної складової такого виду підприємництва як першочерговій цільовій установці створення та ведення такого бізнесу. Тобто, первинною, на нашу думку, є саме досягнення соціальної мети (захист прав людини, дотримання гендерної рівності, подолання бідності, забезпечення зайнятості населення, підтримка соціально незахищених верств населення), вторинна мета – отримання комерційного прибутку.

Проте, і соціальна мета без фінансового забезпечення, і комерційна мета не мають сенсу до свого існування одна без одної. Насамперед це виявляється у отриманні фінансового результату від соціально значущих проектів та її перерозподілі на реалізацію таких заходів.

Виходячи з цього, розвиток соціального підприємництва є характерним для діяльності різноманітних підприємств:

- підприємства, для яких соціальна або суспільна мета загального блага є причиною комерційної діяльності (часто через високий рівень соціальних інновацій);
- підприємства, прибуток яких реінвестується з метою досягнення соціальної мети;
- підприємства із соціальною місією (застосовують демократичні принципи діяльності, фокусуючись на соціальній справедливості) [2].

Отже, професійна підготовка фахівців економічного профілю неможлива без формування у них підприємницької компетентності. При цьому, підприємницька компетентність в контексті соціального розвитку суспільства – це інтегральна психологічна якість здобувача як особистості, яка полягає у його вмотивованій здатності до пошуку й реалізації нових економічних ідей, вирішення проблем в професійній і соціальній площині.

Для цього у складі такої підприємницької компетентності необхідно виокремити: співставлення власних і суспільних економічних інтересів і потреб; розумне споживання ресурсів в контексті сталого розвитку; адекватну самооцінку особистості при позиціонуванні на ринку праці; здатність до планування і оцінки підприємницької діяльності, побудови ефективних бізнес-моделей; діяльність з позиціонування результатів економічної діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 26, Ч. 2. С. 121-125. URL : http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/24.pdf (дата звернення: 15.11.2021).

2. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 39. С. 297-303. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/51.pdf (дата звернення: 15.11.2021).

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Однією з тенденцій сучасного суспільства є використання Інтернет-ресурсів як важливого чинника потужного прогресу та позитивних соціальних зрушень, але, водночас, неконтрольоване використання ресурсів інтернет-мережі може перетворитися на загрозу гармонійному розвитку особистості, особливо у підлітковому віці. Тому проблема профілактики інтернет-залежності підлітків останнім часом все більше привертає увагу представників державної влади та вчених у різних країнах світу, а в період розповсюдження COVID-19, коли пануючою формою стає дистанційне навчання, її актуальність дуже зросла і спонукає соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти до її глибокого дослідження та пошуку шляхів вирішення.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що досліджуваному питанню присвячено ряд робіт вітчизняних (В. Гавловський, А. Гальчинський, М. Дітковська, Н. Драгомирецька, А. Колодюк, В. Різун, А. Чухно, В. Цимбалюк) та зарубіжних (М. Кастельса, К. Кунео М. Маклюен, Е. Тоффлера та ін.) учених. Науковці стверджують, що інтернет-залежність у підлітковому віці, як правило, являє собою один з двох різновидів: залежність від соціальних мереж або ігрову залежність. У науковому просторі з'явилися такі терміни, що пояснюють характеристику таких осіб як «Netaholic», чи «Інтернет-адикт». Але попри широкого теоретичного розгляду означеної проблеми питання її практичного вирішення ще розроблені недостатньо та потребують додаткового вирішення.

Метою роботи визначено – пошук ефективних практичних шляхів запобігання проблемі розповсюдження комп'ютерної та ігрової залежності підлітків у середовищі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Для реалізації визначеної мети соціальним педагогом задля допомоги підліткам у набутті необхідних знань та навичок, які допоможуть не потрапити в пастку залежностей було теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено комплексну програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики інтернет залежності підлітків у ЗЗСО.

Згідно зі змістом розробленої програми профілактику розглядаємо як систему заходів, розроблених з метою попередження виникнення та розвитку будь-яких відхилень у розвитку, навчанні, вихованні підлітків. Відповідно до змісту Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»: соціальну профілактику визначаємо як «роботу, спрямовану на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу» (Ст. 1).

Спираючись на результати наукових досліджень та власну соціальну практику, можемо стверджувати, що для повноцінної та ефективної профілактики, спрямованої на запобігання виникненню інтернет-залежності підлітків, роботу необхідно організувати на засадах тісної співпраці психологічної служби, педагогічного колективу та батьків і спрямувати на створення соціально-виховуючого середовища з метою формування у підлітків якостей, що зумовлюють розвиток навичок здорової взаємодії та спілкування в Інтернет просторі. До особливостей соціально педагогічної діяльності з профілактики інтернет залежностей підлітків у ЗЗСО відносимо: необхідність засвоєння підлітками норм і правил роботи за комп'ютером та в Інтернеті; розвиток навичок здорового способу життя та врахування вікових особливостей підлітків; організація профілактичного процесу, реалізованого на різних рівнях; організацію координації виховних зусиль усіх суб'єктів соціально-виховуючого середовища. Соціально-педагогічна діяльність профілактичного напрямку – є професійною діяльністю різних суб'єктів (соціальних педагогів, класних

керівників, практичних психологів, вчителів тощо), що спрямована на створення соціально-виховуючого середовища з метою формування у підлітків якостей, що зумовлюють здорове використання ресурсів Інтернету.

Характеристика програми

Тип програми: творчо-інформаційна, практично-зорієнтована.

За тривалістю: навчальний рік.

За характером контактів: внутрішня.

Навчальні предмети: система виховної роботи в гімназії в комплексі з навчальними дисциплінами: інформатика, основи здоров'я.

Керівник проекту: соціальний педагог.

Учасники: 1) адміністрація гімназії; 2) актив учнівського самоврядування; 3) заступник директора з виховної роботи.

Співучасники проекту: 1) медична сестра; 2) практичний психолог; 3) вчитель інформатики; 4) вчитель основ здоров'я; 5) класні керівники.

Очікувані результати програми: підвищення рівня соціально-психологічної компетентності підлітків до нешкідливого використання інтернет-ресурсів за рахунок створення умов для формування навичок здорового використання Інтернету, та комплексу профілактичних заходів з елементами тренінгу як з самими підлітками, так і з батьками, і з педагогами.

Системний характер впливу на особистість підлітків, потужна виховна спрямованість навчальної діяльності, переконливий особистий приклад педагогів та батьків, відповідність змісту освіти і методичних форм завданням і меті програми — це запорука її успішної реалізації. Важливим завданням програми є допомога підліткам спробувати знайти своє призначення, розвинути інтереси та замотивувати до корисного проведення дозвілля. При створенні програми профілактики виходили із розуміння, що «дитинство – не підготовка до життя, а саме життя», а також використовували принципи психодіагностики.

Впровадження в навчально-виховний процес комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики інтернет-залежності підлітків у ЗЗСО дозволило визначити такі найбільш ефективні засоби впливу: для підлітків (тренінгові вправи, квести, залучення підлітків до творчої діяльності); для батьків (роздатковий матеріал щодо формування здорового способу життя та профілактики інтернет-залежності підлітків); для педагогів (поповнення методичних матеріалів для вчителів з профілактики інтернет-залежності підлітків).

Експериментальне дослідження дозволило підтвердити дієвість розробленої комплексної програми з профілактики інтернет-залежності підлітків у Харківській гімназії № 43, бо спостерігається позитивна динаміка змін у підлітків та їхніх батьків і вчителів.

Аналіз результатів експериментального дослідження, які отримані під час контрольного етапу експерименту дозволив спостерігати таку динаміку змін: серед здобувачів освіти 7-Б класу низький рівень Інтернет-залежності підвищився на 9%, середній рівень – підвищився на 11%, високий рівень – знизився на 20%, про те як у контрольному класі вищезазначені показники майже не змінилися; позитивне ставлення батьків до формування здорового способу життя у підлітків зросло на 37,5%; рівень знань педагогів навчального закладу, щодо факторів, які впливають на профілактику Інтернет-залежності у підлітків зазнав таких змін: високий - підвищився на 15%, середній - знизився на 15%, а низький – залишився 0%, про те як у контрольному класі вищезазначені показники майже не змінилися.

Практична значущість результатів представленої роботи соціального педагога Харківської гімназії №43 Харківської міської ради Харківської області з профілактики інтернет-залежності підлітків у ЗЗСО полягає у тому, що розроблена відповідна комплексна програма може бути корисною для соціальних педагогів, практичних психологів та класних керівників, що проводять соціально-педагогічну діяльність з підлітками, а також науковців, які досліджують проблему профілактики інтернет-залежності підлітків у ЗЗСО.

Єсіна Н.О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МЕДІАЦІЇ З ПІДЛІТКАМИ-ДЕВІАНТАМИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

На даному етапі розвитку нашої держави підвищився інтерес до проблеми девіантної поведінки серед підлітків. Як правило, підлітки з такою поведінкою зростають у неблагополучних, малозабезпечених сім'ях, які мають низький соціальний, духовний і освітній статус тощо. Вкрай важливим завданням, що стоїть перед нашим суспільством сьогодні є пошук шляхів зниження росту проявів девіантності серед молоді та підвищення ефективності їхньої профілактики. Саме медіація є однією із інноваційних технологій вирішення даної проблеми у соціальній роботі.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемою девіацій займалися (Т. Гарасимів [2], М. Кікалішвілі [6]). Питання форм, методів та технологій профілактики девіантної поведінки частково розкрито в дослідженнях (Н. Заверико [4], Г. Єрмоєнко [3]); використання технології медіації з підлітками-девіантами висвітлено у наукових студіях (В. Землянська [5], Б. Лейко [7], Г. Чуйко [7]).

Щоб з'ясувати сутність технології медіації з підлітками-девіантами, необхідно визначити поняття «медіація» взагалі.

О. Белінська вважає медіацію добровільним та конфіденційним способом вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити в прямі перемовини для вироблення спільного рішення щодо проблеми [1].

На думку Г. Єрмоєнко, медіація – це процес, під час якого зустрічаються разом дві чи більше сторін у присутності третьої – нейтральної – сторони (медіатора), яка сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні спору [3, с. 68].

Б. Лейко та Г. Чуйко визначають її як процес переговорів за участю нейтральної третьої сторони – медіатора, який веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті суперечки, дає кваліфіковані поради й активно допомагає сторонам самостійно прийняти рішення, що задовольнить учасників переговорів [7, с. 12].

Як стверджує Н. Заверико, медіація сукупність способів, методів, шляхів розв'язання міжособистісних і міжгрупових конфліктів [4, с. 29].

На нашу думку, медіація - це інноваційна соціально-педагогічна технологія, яка використовується для вирішення різнорівневих конфліктів у професійній діяльності соціального працівника за допомогою третьої нейтральної сторони (медіатора).

Проте, технологія медіації виступає альтернативою судовій процедурі і має на меті створення безпечного середовища. Це набуває ще більшої актуальності, за умови її використання з підлітками-девіантами. Адже такий різновид медіації як форми відновного правосуддя, допомагає уберегти неповнолітніх від кримінальних покарань та зберегти соціальне і моральне здоров'я підлітків і суспільства.

Аналіз наукової літератури свідчить, що не існує єдиного тлумачення поняття «відновне правосуддя». Існує декілька підходів до визначення цього феномену.

Т. Маршалл розглядав відновне правосуддя як процес, де усі сторони – учасники конкретного правопорушення зустрічаються для колективного вирішення питання, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє. Таким чином, у визначенні автор звернув увагу лише на процедурні характеристики і не згадав про відновну складову [9, с.37].

На думку, В. Несса відновне правосуддя – це добровільна відповідь на злочинну поведінку, що ґрунтується на залученні громади, спрямованої на те, щоб зібрати разом

жертву, правопорушника та громаду задля того, аби залагодити шкоду, спричинену кримінальною поведінкою [8, с.10].

В. Землянська розглядає відновне правосуддя як системний підхід до розв'язання конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення, порушеного у наслідок конфлікту, соціально-психологічного стану, зв'язків та стосунків в житті його учасників та їхнього соціального оточення. Отже, в основі відновного підходу лежить фундаментальна цінність – повага до особистості [5].

На підставі аналізу наукових праць О. Белінської [1], В. Землянської [5] визначено форми відновного правосуддя:

- програми примирення між потерпілою стороною та правопорушником, де крім сторін приймає участь нейтральний та неупереджений посередник (медіатор);
- сімейні конференції, що застосовуються переважно до неповнолітніх, але в яких беруть участь також члени сім'ї сторін, близькі родичі;
- кола правосуддя, де приймає участь у зустрічах коло осіб, що включає представників громади та представників суду та прокуратури.

Таким чином, основною перевагою використання програм відновного правосуддя у соціальній роботі з підлітками-девіантами є: уникнення потрапити за ґрати, мати можливість виправитися, самостійно відшкодувати завдану шкоду потерпілій стороні, попередити рецидиву правопорушень та адекватно соціалізувати правопорушника.

Список використаних джерел:

1. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158–172. URL: http://vru.gov.ua/Docs/visnik05_12.pdf
2. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
3. Єрмоєнко Г. Медіація альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі і вовки не голодні як спосіб вирішення спорів. 2009. № 5. С. 67–70. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files//Madiacija.pdf>
4. Заверико Н.В. Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. № 2. 2012. С.28-33.
5. Землянська В.В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: навч. посібник. Київ: Видав. Захаренко В. О., 2008. 200 с.
6. Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С. 109-122.
7. Лейко Б., Чуйко Г. Медіація. Київ: Знання. 2014. 464с.
8. Latimer, Dowden and Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 10.
9. Marshall T. Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 1996. P. 37.

Знобей О.В.

викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВЗАЄМОДІЇ З ВИХОВАНЦЯМИ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

На сучасному етапі розвитку нашої країни, з метою гуманізації виховання дитини, позбавленої батьківської опіки, забезпечення індивідуального підходу до процесу

формування її особистості в умовах сімейного піклування поширюється така форма сімейної опіки, як дитячі будинки сімейного типу.

У зазначеному контексті, проблема соціального становлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, постала перед психолого-педагогічною наукою по-новому, зокрема порушуються питання про вимоги щодо створення оптимальних умов соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування та про шляхи і механізми допомоги тим людям, які беруть на себе відповідальність за створення дитячого будинку сімейного типу.

Важливу роль у вирішенні проблеми становлення особистості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах виховання у дитячому будинку сімейного типу, виконує соціальний працівник, професійним обов'язком якого є систематичний соціальний супровід функціонування означеного виду сімей.

Оскільки дитячий будинок сімейного типу – це багатодітна сім'я, у якій окрім рідних виховуються і не кровні діти, які можуть бути представниками різних етнічних, культурних, релігійних і інших соціальних груп, соціальному працівнику, з метою налагодження ефективної взаємодії з такими дітьми, необхідно володіти певним набором особистісно-професійних якостей, провідне місце серед яких займає толерантність.

У понятійно-термінологічному словнику з соціальної роботи толерантність розглядається як «один з керівних принципів соціальної роботи, визнання правомірності культурних, релігійних, расових та інших відмінностей між індивідами, терпиме ставлення до виявлення несхожості у зовнішньому вигляді, поведінці, ціннісних орієнтаціях» [5, с.139].

На думку Т.Третьякової толерантність є важливою особистісно-професійною рисою соціального працівника, яка визначає ефективні взаємовідносини з клієнтом і включає такі ціннісні характеристики професіонала, як повага, прийняття і правильне розуміння різноманіття форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності клієнтів, а також виступає внутрішнім стрижнем соціопсихологічного буття, що визначає ставлення людини до себе і до оточуючого світу та визнає локальну етнокультуру інших учасників соціально-педагогічної діяльності [6, с. 8].

В Етичному кодексі соціальних працівників України визначені етичні принципи і моральні позиції людини (клієнта), фахівця (соціального працівника й соціального педагога) та суспільства (різних інститутів соціуму) у процесі їх взаємодії при задоволенні соціальних потреб клієнта.

Автори кодексу з поміж інших цінностей соціальної роботи виділяють людську гідність і толерантність. Соціальний працівник покликаний не лише визнавати, але і боронити цінність кожної людини та її право на реалізацію своїх здібностей, на гідні умови життя й добробут, на вільний вибір життєвої позиції з умовою, щоб права однієї людини не перешкоджали реалізації інтересів і прав інших людей або груп [3].

Окремої уваги заслуговують наукові доробки вчених, у яких акцентується увага на проблемі формування толерантності у майбутніх соціальних працівників у системі вищої освіти.

З точки зору Ю.Галагузової, Г.Сорвачевої, Г.Штінової, у вищому навчальному закладі, за спеціально створених умов, можна розвинути у студентів етичні відчуття, які є «цілющим ґрунтом» для високоморальних вчинків і лежать в основі професії. Для соціального працівника такими відчуттями ці дослідники визначають: толерантність; любов до дітей; прояв мужності у відстоюванні дитячих інтересів; ніжність, безкорисливість, сумлінність, чесність; професійну відповідальність за життя, здоров'я і розвиток дитини; доброзичливість; довіру та пошану до дітей [1, с. 94–95].

Важливим засобом формування толерантності у майбутніх соціальних працівників І. Палько вважає включення до навчального процесу вищого навчального закладу занять щодо формування вмінь з організації та проведення соціальної рекламної інформаційної кампанії та створення власне соціальної реклами, змістовою основою якої є толерантність як стрижнева складова міжкультурної взаємодії освітнього процесу [4].

Педагогічні умови формування толерантності у майбутніх соціальних працівників у системі вищої освіти виділяє В. Делянченко. Такими умовами, на думку науковця є: чітка визначеність змісту та значення поняття толерантності у процесі формування зазначеної характеристики; активне залучення у відповідну навчально-виховну роботу студентів молодших курсів спеціальності «Соціальна робота», оскільки їх вік є найбільш чутливим для формування толерантності; організація спеціальних педагогічних заходів, що сприяють розвитку навичок толерантної поведінки [2].

Загалом, ми згодні з вченими, які вважають провідною особистісно-професійною рисою соціального працівника толерантність, що передбачає: безумовне прийняття та підтримку кожної людини з усіма її достоїнствами та недоліками; терпимість до вчинків та нестандартність поведінки інших людей; віру в можливість кожної людини, навіть при скоєнні проступків та правопорушень; оптимістичний, діяльнісний тон і стиль спілкування; неприпустимість емоційних, безапеляційних негативних висновків про здібності й вчинки людини; неприпустимість використання вербальних і невербальних форм спілкування, що принижують людину; визнання права кожної людини бути самою собою, шанобливого до неї ставлення.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість зробити висновок, що толерантність є невід'ємною якістю розвинутої особистості соціального працівника, яка зведена науковцями до рангу професійно важливої. Визначальна роль толерантності у налагодженні продуктивної взаємодії з вихованцями дитячого будинку сімейного типу ставить завдання пошуку ефективних шляхів доцільного формування даної якості в умовах функціонування сучасної системи освіти. Також, визнання нашою державою батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу професійними вихователями актуалізує науковий пошук щодо визначення засобів професійного соціально-педагогічного впливу з метою ефективного формування толерантності у зазначеної категорії педагогів. У свою чергу, однією з педагогічних умов ефективності окресленого професійного соціально-педагогічного впливу є достатньо високий рівень толерантності його суб'єкта – соціального працівника.

Список використаних джерел:

1. Галагузова Ю.Н. Социальная педагогика: практика глазами преподавателей и студентов. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 224 с.
2. Делянченко В.М. Педагогічні умови формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів в системі вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <http://book.net/index.php?p=article&id=7955> (дата звернення: 28.10.2021).
3. Етичний кодекс соціальних педагогів України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.shool103.edu.kh.ua> (дата звернення: 3.11.2021).
4. Палько І.М. Формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів засобами соціальної реклами. [Електронний ресурс]. URL: <https://docviewer.yandex.ua/?url=yaserp%3A%2F%2Fprints.zu.edu.ua> (дата звернення: 26.10.2021).
5. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / [заг. ред. І. В. Козубовський, І. І. Мигович]. Ужгород : Вид-во «Мистецька лінія», 2001. 152 с.
6. Третьякова Т.В. Формирование толерантности будущих социальных педагогов в высшем учебном заведении: этнопедагогический подход : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Хабаровск, 2011. 26 с.

Кабусь Н.Д.
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

БАР'ЄРИ СТАЛОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ

Професійна діяльність займає значну частину продуктивного життя людини, сприяючи задоволенню базових потреб особистості, надаючи засоби для існування, можливість самореалізації, досягнення значущих життєвих цілей, сприяє усвідомленню власної значущості і цінності, відчуттю власної місії, набуттю самоповаги. Безумовно, кожна людина прагне досягнення успіху в професійній діяльності, що забезпечує реалізацію потреб особистості у самоствердженні, здобутті соціального статусу, дозволяє відчувати позитивний вплив на перебіг суспільних процесів.

Досягнення професійного успіху можливе за умови сталого професійного розвитку фахівця, що являє собою процес якісних прогресивних змін особистості професіонала, який забезпечує досягнення стійких позитивних результатів професійної діяльності, відчуття задоволення від професійної діяльності, усвідомлення власного внеску у позитивний розвиток суспільства й водночас не позначається негативно на стані здоров'я працюючого, натомість, надає сили й снагу до подальшої активності, спонукає до творчого пошуку ефективних методів професійної діяльності. Тобто, фахівець, що знаходиться на рівні сталого професійного розвитку, поряд з іншим, здатний до збереження індивідуального й професійного здоров'я, котре є важливим фактором, що уможлиблює чи навпаки, стримує активність (у тому числі і професійну) людини.

Такі фахівці характеризуються високим рівнем досягнень у професійній діяльності, суспільним визнанням індивідуального внеску в розвиток професійної галузі, користуються авторитетом серед колег, у професійних колах, знаходяться на творчому рівні діяльності, мають вищий рівень професійної майстерності, прагнуть до інтеріоризації перспективного досвіду, відчувають «сродність» праці, професія надає моральне задоволення і матеріальне благополуччя. Вони захоплені своєю справою, не мають наміру її змінювати, натомість оволодівають новими аспектами професійної діяльності в суміжних областях, виходять на рівень професіоналізму. Такі люди не йдуть з професії, якщо стикаються з труднощами, вміють підтримувати мотивацію, можуть протидіяти спокусі «почивати на лаврах» попередніх досягнень, постійно навчаються, удосконалюються, підвищують кваліфікацію, набувають нових умінь, знаходяться у науковому і творчому пошуку нових ефективних інноваційних методів, прийомів, технологій професійної діяльності. Вони завжди йдуть уперед, перебувають у курсі найновіших досягнень у галузі професійної діяльності й суміжних областей, самі знаходять й активно впроваджують інноваційні методи, оприлюднюють результати своєї діяльності, поширюють перспективний досвід, обговорюють проблемні дискусійні питання, беруть участь у конференціях, конгресах за спеціальністю, проводять майстер-класи, своїм прикладом стимулюють й організують діяльність інших, мають високий рівень досягнень і стають відомими в галузі професійної діяльності у своїй країні та за її межами.

Міжнародний досвід підтверджує, що саме такі фахівці є рушіями прогресу в різних сферах суспільного життя й завдяки такій діяльності можлива ефективна відповідь на виклики часу. При цьому основними етапами сталого професійного розвитку фахівця є: 1) успішна професійна адаптація працівника; 2) набуття досвіду професійної діяльності; 3) здобуття професіоналізму; 4) вихід на рівень професійної майстерності; 5) активна діяльність щодо поширення перспективного досвіду, навчання інших. Водночас, в силу різних причин не кожний фахівець проходить означені етапи професійного розвитку, нерідко з'являється розчарування, незадоволення діяльністю, прагнення змінити професію, причому, такий стан може виникати як на початку роботи за фахом, так і з набуттям досвіду

діяльності. Час від часу людина може переживати професійні деформації та кризи – втрату інтересу до професії, зниження професійної самооцінки, відчувати вичерпаність власних можливостей, психоемоційне і фізичне виснаження, що свідчить про розвиток синдрому професійного вигорання.

Незважаючи на те, що сучасний світ є надто динамічним і нині важко розраховувати на стабільність у будь-чому, в тому числі й у професійному становленні й сьогодні навіть вважається, що перебування в професії протягом 5-10 років без подальшого розвитку є ознакою застою, трохи не професійного регресу та деградації, зрозуміло, що саме фахівці-професіонали своєї справи можуть бути рушіями прогресивних змін у всіх галузях суспільного життя.

З огляду на це, важливо розуміти бар'єри на шляху сталого професійного розвитку як внутрішні перешкоди, що виявляються в неадекватній пасивності суб'єкта й перешкоджають ефективному виконанню дій. З урахуванням наведеного вище вважаємо, що основними бар'єрами сталого професійного розвитку особистості є:

– *мотиваційно-ціннісні* («несродність» праці, випадковий вибір професії невідповідно до здібностей та можливостей особистості; недостатнє усвідомлення цінності професії, професійної місії та відповідальності, невміння бачити позитивні результати діяльності, знаходити у ній новизну; формальний підхід до професійної діяльності, надмірне зосередження на матеріальній стороні оплати праці, неадекватний рівень домагань, відчуття недооціненності праці; недостатня увага до освоєння обраної професії внаслідок нестійкої мотивації, небажання розвиватися, удосконалюватися, поглиблювати знання, оволодівати різними аспектами професійної діяльності, недостатня увага до розвитку професійно важливих і особистісно-ділових якостей);

– *когнітивно-мисленнєві* (недостатнє усвідомлення вимог професії до особистості, нестача знань і досвіду, нерозуміння причин, способів попередження і подолання професійних криз, ефективних стратегій досягнення професійного успіху);

– *операційно-поведінкові* (неволодіння способами, стратегіями і тактиками діяльності з подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод, попередження і подолання професійних криз, зокрема, втрати мотивації, професійної втоми та деформації фахівця, емоційного та професійного вигорання; невміння переключатися, відновлювати працездатність, зберігати емоційну стабільність, конструктивно адекватно реагувати на труднощі і помилки, що виникають під час професійної діяльності; нездатність самостійно творчо розв'язувати проблеми, що виникають);

– *індивідуально-психологічні* (зокрема, недостатня розвиненість цілеспрямованості, самосвідомості, волі, творчого мислення, здатності до саморегуляції й самоорганізації, зневіра у власних можливостях, «навчена безпорадність», нездатність до ефективної комунікації, невміння підтримувати доброзичливі конструктивні міжособисті відносини з керівництвом та колегами, несформованість професійної рефлексії);

– *соціально-психологічні* (пасивність, безініціативність, нехтування професійними обов'язками, недостатня розвиненість професійної відповідальності, відсутність потреби і прагнення до ефективної діяльності з метою удосконалення суспільного буття, бар'єр укорінених у суспільстві «принципів неможливості»).

Водночас, якщо людина усвідомлює наявність бар'єрів розвитку, прагне їх подолати й шукає для цього відповідні способи, означені перешкоди можуть бути рушійними силами її розвитку. При цьому процес подолання бар'єрів також має три взаємопов'язані сторони: емоційно-вольову, пізнавальну і операційно-поведінкову й потребує активізації професійної позиції особистості, її розвитку як суб'єкта, відповідального за своє професійне становлення та розвиток й досягнення успіху як у професії, так і життєдіяльності загалом.

Таким чином, вищезазначені положення дають підстави для висновку: професійна компетентність, креативність та відповідальність, здатність приймати конструктивні рішення в складних непередбачуваних ситуаціях є важливими, якщо не визначальними умовами сталого професійного розвитку фахівця, водночас, пасивність, нездатність до самоорганізації й

саморегуляції, творчого вирішення проблем та перешкод на шляху досягнення мети, а також відсутність належної мотивації до саморозвитку й удосконалення, прагнення до позитивного спілкування й самовиявлення, що зумовлює доброзичливе ставлення оточуючих, є суттєвим бар'єрами на шляху сталого професійного розвитку фахівця.

Костіна В.В.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ КЛІЄНТІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний суспільний розвиток характеризується появою стрімких змін у всіх сферах, що потребують швидкого реагування та пристосування до нових вимог та викликів, які зумовлюють необхідність наявності високого адаптаційного потенціалу особистості, а, у разі його відсутності, можливостей для отримання якісної професійної допомоги від фахівців соціальної галузі. Тому, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до соціально-виховної взаємодії з клієнтами різних вікових груп, що спрямовано на забезпечення розвитку їхнього особистісного потенціалу шляхом зміцнення внутрішніх ресурсів та залучення додаткових ресурсів соціально-виховного середовища спеціалізованих інституцій соціальної сфери є актуальною проблемою теорії соціального виховання та практики соціальної роботи, особливо в умовах таких нових соціальних викликів як пандемія, зумовлена розповсюдженням коронавірусної хвороби.

Реалії практики надання соціальної допомоги в умовах поширення пандемії COVID-19 засвідчили лише часткову готовність фахівців спеціалізованих соціальних інституцій, що здійснюють соціально-педагогічну роботу з клієнтами різних вікових груп до організації соціально-виховного впливу в нових умовах (за відсутності безпосереднього контакту з клієнтами, з необхідністю використовувати засоби нових інформаційних технологій та соціальних мереж з метою налагодження соціальних контактів, а також в умовах підвищеного психологічного напруження викликаного ризиками для здоров'я тощо).

Аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до соціального виховання клієнтів різних вікових груп засвідчив розробленість таких її аспектів: організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді (О. Безпалько, І. Зверева, Ж. Петрович, К. Шандеровський, Н. Яремчук, та ін.); соціально-виховна та профілактична робота з клієнтами зрілого віку (С. Толстоухова, Г. Лактіонова, Ю. Чернецька, О. Яременко та ін.); соціально-педагогічна діяльність з людьми літнього та похилого віку (М. Житинська, О. Пехота, А. Рижанова та ін.); професійна соціальна допомога у напрямі підвищення особистісного потенціалу та ресурсозабезпечення (Н. Гусак, Т. Семигіна, Н. Сайко та ін.); професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до соціально-педагогічної роботи з клієнтами різних вікових груп (Р. Вайноле, М. Васильєва, Д. Данко, Н. Кабусь, А. Капська, О. Карпенко, В. Поліщук, Л. Міщик, О. Федоренко, С. Харченко та ін.); аналіз закордонного досвіду професійної підготовки фахівців соціальної галузі до соціально-виховної роботи (О. Загайко, Л. Віннікова, А. Кулікова, О. Пришляк, Л. Романовська та ін.). Проте, додаткового дослідження потребує проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення соціально-виховного впливу на клієнтів різних вікових груп в умовах соціального дистанціювання.

Аналіз сучасних досліджень показав, що закордонними та вітчизняними науковцями та практиками накопичено досвід надання допомоги в умовах надзвичайних ситуацій - підхід

резилієнс, що передбачає додаткове насаження та підтримку вразливих верств населення з метою розвитку їхніх сильних сторін та ресурсів [2].

У межах роботи студентського наукового товариства та гуртка «Волонтер» нами розроблено та реалізовано низку соціально-виховних заходів, що передбачали створення цікавого соціально-виховного простору на базі певних соціальних інституцій, що входять до партнерської мережі кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. У проєктах та заходах було задіяно здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота», що є активними діячами СНТ. Упродовж року було підготовлено та реалізовано соціально-виховні впливи з клієнтами різних вікових та соціальних груп: дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування та дітьми із числа вимушено переміщених осіб, дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами, а також людьми похилого віку [1]. Під час організації соціально-виховних впливів здобувачі вищої освіти - волонтери освоювали особливості організації соціально-педагогічної взаємодії з дотриманням умов соціального дистанціювання (використання засобів інформаційних технологій для створення якісного соціально-виховного середовища, опанування можливостями різних соціально-виховних впливів в умовах віртуальної взаємодії, створення власних відеосюжетів та презентаційних засобів соціально-виховного змісту тощо).

Робота у віртуальному просторі активної взаємодії над створенням певних творчих соціально-виховних завдань в умовах проєкту «Етносвіт», що було реалізовано на базі БОБФ «Карітас-Харків» сприяла підвищенню соціальної активності здобувачів освіти та зростанню їхньої мотивації до навчання навіть в умовах загального зниження відповідних показників у більшості звичайних здобувачів освіти.

Серед проблем організації освітнього процесу в сучасних умовах можна визначити такі: відсутність якісного зв'язку у певних здобувачів вищої освіти впливає на якість процесу організації групових форм діяльності особливо у малокомплектних групах; закритість певних соціальних установ в період поширення коронавірусної інфекції знижує можливості якісної взаємодії майбутніх фахівців соціальної галузі безпосередньо з клієнтами, що негативно відображається на рівні їхньої практичної готовності до роботи з цими контингентами; організація процесу освіти в умовах соціального дистанціювання потребує використання додаткових платних сервісів, що значно покращують можливості якості розвивального середовища. Усі вищезазначені проблеми потребують вирішення, що зумовлює необхідність пошуку додаткових ресурсів та резервів для організації якісного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі в умовах сьогодення.

Перспективними шляхами у зазначеному напрямі вважаємо розробку нових спецкурсів та дисциплін професійного спрямування, які сприятимуть розвитку у майбутніх фахівців соціальної галузі навичок згідно з підходом резилієнс, що дозволять їм здійснювати ресурсну підтримку клієнтів в умовах надзвичайних ситуацій, а також розвиток навичок роботи у соціальних мережах, використання засобів нових інформаційних технологій, що забезпечують підвищення можливостей створення соціально-виховного віртуального середовища здатного замінювати контакти та безпосереднє спілкування фахівців соціальної галузі з клієнтами різних вікових груп.

Список використаних джерел:

1. Костіна В.В. Дозвіллева волонтерська діяльність майбутніх фахівців соціальної галузі у спеціалізованих соціальних інституціях в умовах пандемії COVID-19. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р. Полтава: Нац. ун-т «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. С. 123-127.

2. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс :навч.-метод. посіб. [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА, 2017. 92 с.

Котломанітова Г.О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Полнобродська М.С.
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Спілкування вважається важливим чинником становлення особистості й провідною діяльністю людини, яка задовольняє її особливу потребу в контакті з іншими людьми. Процес спілкування в науковому просторі прийнято називати терміном «комунікація», а його значення полягає в забезпеченні можливості суб'єктам взаємодії обмінюватися інформацією про навколишню дійсність, формувати переконання, погляди, характер, а також отримувати уміння і навички, потрібні для успішного виконання предметної діяльності. Головною метою комунікації є задоволення людиною своїх біологічних, соціальних і духовних потреб.

Згідно з поглядами вітчизняних психологів (Л. С. Виготського, А. В. Запорожця, О. М. Леонтєва, М. І. Лісіної, С. Л. Рубінштейна, Д. Б. Ельконіна та ін.), спілкування виступає однією з основних умов розвитку дитини, найважливішим чинником формування її особистості, врешті, провідним видом людської діяльності, спрямованої на пізнання і оцінку самого себе через посередництво інших людей.

Запровадження в сучасних реаліях вітчизняної освіти моделі інклюзивного навчання уможливило розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок дітей з особливими освітніми потребами (далі - ООП) – безпосередніх учасників освітнього процесу. Перевагою інклюзивного навчання є те, що в процесі взаємодії з рівними партнерами дитина вчиться взаємній довірі, доброті, набуває готовності до співпраці, вчиться ладити з іншими, відстоювати свої права, раціонально вирішувати конфлікти. Молодший школяр з ООП, який має різноманітний позитивний досвід взаємодії з однолітками, починає точніше оцінювати себе та інших, свої можливості і можливості інших [1].

Попри те, що кожен учень з ООП має свої, характерні особливості, зумовлені провідним порушенням психофізичного розвитку та супутніми розладами, спільним для них є недостатній розвиток комунікативно-мовленнєвої сфери. Основними проявами при цьому є: соціальна ізоляваність, відсутність інтересу до спільної діяльності, зниження кількості взаємодій, бар'єри в спілкуванні, негативні (неадаптивні) поведінкові реакції.

Мовленнєві і комунікативні труднощі негативно впливають на засвоєння і підтримку контактів з однолітками під час навчальної та ігрової діяльності в класі, процесу комунікації в цілому, що виражається в зниженні потреби в спілкуванні як з дорослими, так і з ровесниками. Означена проблема переконує у необхідності планомірної, комплексної соціально-педагогічної роботи в умовах інклюзивних закладів освіти, спрямованої на розвиток комунікативно-мовленнєвих навичок молодших школярів з ООП, що допоможе сформувати позитивний досвід міжособистісної взаємодії з метою уникнення негативних форм поведінки, зменшення конфліктів і ситуацій непорозуміння при спілкуванні з іншими дорослими та однолітками.

Соціально-педагогічна робота з формування комунікативно-мовленнєвих навичок дітей з ООП в умовах інклюзії повинна ґрунтуватися на таких принципах і підходах [2; 3; 4]:

- врахування індивідуальних та вікових особливостей психічного розвитку, провідного порушення дітей з особливими освітніми потребами з відповідним підходом до розвитку комунікації;

- орієнтація на зону найближчого розвитку молодшого школяра з ООП, його потенційні можливості (рівень психічного розвитку, пізнавальні потреби в діяльності, здібності);

- активності та свідомості молодших школярів в процесі вибору інформаційного змісту спілкування (за інтересами та мотивами);

- створення ситуації успіху комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами, а саме емоційного позитивного досвіду спілкування з однолітками в класі (забезпечення доброзичливого клімату, ігрові сюрпризні моменти, велика кількість наочності);

- повторюваність мовленнєвих дій і різноваріантних комунікативних ситуаціях, керівництво діями учнів з ООП;

- посилення здатності дитини до саморегуляції;

- опора на чуттєвий досвід молодших школярів з ООП;

- включення молодших школярів з ООП до спільної діяльності з однолітками з нормотиповим психофізичним розвитком та з дорослими (вчителями), підтримка вчителем подібних контактів, навчання однокласників способам взаємодії на основі власного прикладу;

- стимулювання мовленнєвої активності молодших школярів з ООП при взаємодії зі своїми однолітками в інклюзивному класі, навчання проявляти ініціативу, розпочинати та підтримувати діалог, відповідно змісту та ситуації спілкування (діяльності);

- взаємодії фахівців психолого-педагогічного супроводу (класного керівника, асистента вчителя, логопеда, шкільного психолога, соціального педагога) і батьків з метою забезпечення успішної адаптації молодшого школяра з особливими освітніми потребами до класного колективу та процесу навчання, а також подальшої соціалізації в інших колективах.

Основною умовою формування комунікативних навичок при інклюзивному навчанні є включення молодших школярів з особливими освітніми потребами в спільну групову чи підгрупову діяльність з однокласниками, яку координує фахівець.

Дієвими, на наш погляд, є використання інтерактивних педагогічних технологій, зокрема комунікативно-мовленнєвих ігор і вправ, які допоможуть молодшому школяреві оволодіти необхідними комунікативними вміннями та навичками (вербальними та невербальними) для встановлення соціальних контактів, адекватними способами поведінки в спільній діяльності, підготують до співпраці з учителем та ровесниками, сприятимуть формуванню особистісних якостей дітей, їх почуттів і емоцій, духовності, що налагодить та зробить ефективнішою міжособистісну взаємодію, в першу чергу, в колективі однолітків інклюзивного класу.

Уміння спілкуватися – велике мистецтво і життєво важлива необхідність для всіх людей, в тому числі і для дітей. Спілкування дає знання, радість від контактів. Виходячи з концепції Л. С. Виготського, який розглядав спілкування як головну умову особистісного розвитку дитини, можна стверджувати, що формування комунікативних навичок у молодших школярів з особливими освітніми потребами є одним із пріоритетних завдань не тільки спеціальних освітніх установ, а й інклюзивних закладів загальної середньої освіти, оскільки результативність і якість процесу їх розвитку та адаптації в соціумі великою мірою залежить від рівня комунікативно-мовленнєвих навичок суб'єктів спілкування.

Список використаних джерел:

1. Белкина И. Н., Слащинин С. А. Особенности организации взаимодействия участников в процессе инклюзивного образования школ. *Проблемы педагогики*. 2017. № 9 (32). С. 65-68.

2. Кабельнікова Н. В. Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в умовах класів з інклюзивною формою навчання. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової*

української школи: матеріали Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції.. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С.226-229.

3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

4. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 248 с.

Курінна С.М.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-СИРОТИ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Соціальне становлення особистості дитини-сироти в закладі інтернатного типу є стратегічною метою діяльності кожного педагога, тому саме він має запропонувати систему заходів щодо підтримки умов, достатніх для забезпечення життєдіяльності дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки дорослих з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

На сьогодні, кількість дітей-сиріт в таких закладах не зменшується. Це пов'язано з багатьма об'єктивними і суб'єктивними причинами. Тому саме діти-сироти залишаються однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот країни, а сирітське середовище акумулює в собі найскладніші проблеми соціального та психологічного становлення особистості. Звуженість соціального оточення в дитячих закладах інтернатного типу, недостатня психолого-педагогічна підготовленість вихователів до роботи з депривованими дітьми створюють несприятливі умови для ефективного соціального становлення вихованців освітнього закладу закритого типу.

Усвідомлення значущості проблеми дослідження в ширшому соціально-педагогічному контексті звертає нашу увагу на актуальні проблеми науки, що знаходяться у сфері взаємостосунків «дитина»-«педагог».

Наукове підґрунтя для розробки проблеми створюють положення фахівців про емоційно-ціннісний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу (Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева, С. Кулачківська, Я. Неверович), особливостей соціалізації вихованців закладів інтернатного типу (І.З верєва, А. Капська, І. Пеша, І. Трубавіна).

Педагогічна наука достатньо багато досліджувала і зараз переймається проблемами дітей-сиріт, пошуком педагогічних підходів до подолання негативних наслідків сирітства. У центрі її уваги – проблеми соціального становлення особистості, підготовка дітей, які лишилися батьківської опіки, до самостійного життя та праці, проблеми корекції з метою подолання дезадаптації.

Практика, яка склалася в освіті й розвитку дітей-сиріт, пропонує чимало прикладів успішного вирішення питань їх педагогічної підтримки та розвитку, корекції аномалій в соціальній поведінці, самооцінці, формуванні досвіду соціальних відношень. Однак і сьогодні, в заявленому нами аспекті недостатньо розроблені технології соціального становлення вихованців сирітського виховного закладу.

Нова соціокультурна ситуація задає нові параметри перебігу соціалізації, накопичення важливого соціального досвіду, пред'являючи до її суб'єкта підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей, внаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду засад виховання та соціального становлення особистості дітей-сиріт саме в освітніх закладах

закритого типу.

Зауважимо, що для реалізації завдань емоційно-ціннісного становлення вихованців закладу інтернатного типу, ми приділили достатню увагу процесу комунікації дітей між собою та дорослими. Розглянули педагогічне спілкування як професійне спілкування суб'єкта і об'єкта в освітньо-виховному процесі та поза ним. Це дало можливість створити в групах однолітків сприятливий психологічний клімат, встановити близькі міжособистісні стосунки, які засновані на вищому ступені спільності думок, інтересів, почуттів; встановлення доброзичливої, дружньої атмосфери між суб'єктом і об'єктом, який максимально забезпечив ефективний процес освіти – виховання, інтелектуального і психічного розвитку особистості, а також зберіг індивідуальність, неповторність своїх особливостей.

Педагоги і вихователі, реалізуючи основні завдання комунікативного напрямку соціально-педагогічної роботи допомагали вихованцю не тільки організувати спілкування як простий обмін інформацією, але й докладали зусиль до того, щоб привести його до духовної емоційної взаємодії, яка сприятиме формуванню самосвідомості, гармонізації відносин із самим собою, з оточуючими людьми, із соціумом.

Системна та конструктивна робота з комунікації вихованців базувалася на ряді функцій, які віддзеркалювали її зміст і обумовили її закономірності щодо соціально-педагогічної роботи закладу інтернатного типу у вирішенні проблем його вихованців. До важливіших із них ми зараховуємо:

1. Сприймання і розуміння особистості вихованця вихователькою - це пізнання його фізичного стану і духовного світу, вікових та індивідуальних, психічних, педагогічних та інших відмінностей, прояву сензитивності, психічних і проблемних новоутворень. Підвищення рівня розуміння дітей сприяє вибору видів та кількості соціально-педагогічних впливів, кількість яких зменшується, а якість збільшується.

2. Інформаційна функція забезпечує реальний психологічний контакт з дітьми, процес пізнання, взаєморозуміння, обмін духовними цінностями; формує позитивну мотивацію успіхів у життєдіяльності і самовихованні, соціальному становленні особистості, спільний пізнавальний пошук рішень, протилежну інформацію про спілкування, розвиток пізнавальної спрямованості вихованця; відсторонює психологічні бар'єри; сприяє встановленню міжособистісних відносин у колективі освітнього закладу. Інформаційна функція в соціально-педагогічній роботі обов'язково передбачає: організацію індивідуального, групового і колективного спілкування. Особливо важливою для дитини-сироти є організація індивідуального спілкування, яке сприяє скорішому пізнанню його особистості, впливу на її свідомість, дії та вчинки, поведінку, а також на їх зміни та корекцію.

3. Функція організації діяльності, сприяє розвитку організаційних та організаторських якостей особистості вихованців, комунікативних, гностичних, функціональних та інших здібностей, умінь дітей за допомогою активної участі в ролі виконувача або організатора у системі суб'єктно-об'єктних відносин.

4. Нормативна функція спрямована на удосконалення поведінково-правової та морально-етичної сфер особистості вихованців. У процесі спілкування діти-сироти отримують різноаспектну морально-естетичну інформацію, яка допомагає їм засвоювати та виробляти моральні поняття, норми, принципи, сприяє розвитку соціальної активності та уявлень про соціально-правову сфери суспільства, навчає правильно орієнтуватися в житті, визначати межі дозволеного чи забороненого, обирати цивілізовані (дозволені законом) шляхи і засоби захисту своїх прав, свобод та інтересів.

5. Регулятивна функція передбачає вибір та використання форм, засобів, методик, прийомів контролю досягнень і недоробки вихованців з метою коректування їх життєдіяльності в умовах інтернатного закладу. До того ж важлива відповідність педагогічних вимог, що висувають дитині, можливостям дітей: слухності вимог, педагогічно виправдана форма їх подання, систематичність контролю після висування вимог.

6. Функція обміну ролями дозволяє увійти в соціальну роль, стан іншої людини, усвідомлювати, відчувати позицію іншої людини, прийняти її досвід дій та діяльності. До того ж, обмін ролями щодо вихованця такого закладу – це функція спілкування, яка спрямована на соціалізацію його особистості за допомогою зміни соціальних ролей. Заміна ж соціальних ролей призводить до змін у проявах особистості вихованця, адекватного, соціального сприймання і розуміння інших.

7. Функція співчуття – уподобання емоційного стану суб'єкта іншої особистості (або соціальної групи). Співчуття забезпечує розвиток емоційної чутливості вихованців інтернатного закладу, усвідомлення причини і природи емоційних станів інших людей та цілих колективів, виявлення емоційних потреб дітей з метою їх задоволення. Співчуття також формує здібність перейти на позицію, точку зору іншої людини, нормалізує стосунки у малих групах і колективі. Уміння вихователя співчувати допомагає зрозуміти внутрішній світ дитини, його особистісну позицію щодо забезпечення гармонійної взаємодії, виходячи від ініціативи самої дитини.

8. Функція самоствердження забезпечує дитині віру у власні фізичні, інтелектуальні та морально-етичні сили, усвідомлення власного «Я», ініціювання духовної сили, стимулює її творчі здібності, формує адекватну самооцінку, ставить пріоритетні, значущі орієнтири її самовизначення і майбутніх самостійних дій, сприяє реалізації її прагнень до високої оцінки і самооцінки власних особистісних досягнень.

Отже, зазначені функції забезпечують основну педагогічну спрямованість спілкування в закладі інтернатного типу, а усвідомлення їх суб'єктами соціально-педагогічної роботи допомагає будувати конкретні практичні моделі спілкування, які забезпечують ефективний характер у вирішенні соціальних проблем вихованців.

Відтак, у започаткованому дослідженні соціальне становлення дитини-сироти в закладі інтернатного типу, трактується нами як попереднє конструювання програми діяльності взаємодіючих суб'єктів соціально-педагогічної роботи, що відображає її логічну послідовність і адекватне відтворення в реальній освітній практиці через забезпечення організованої взаємодії в системі «дитина-соціум», «дитина-дорослий» і «дитина-дитина».

Курінний Я.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Калмикова А.Ю.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкрито деякі теоретичні аспекти проблеми ефективної соціалізації дітей раннього віку. Проаналізовано соціалізаційний процес дітей раннього віку, виголошено особливості соціального розвитку малят. Визначено соціалізованість як результат соціального розвитку дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти. Приділено увагу характеристиці фаз соціальної адаптації сучасної дитини раннього віку. Акцентовано увагу на ролі освітнього закладу дітей раннього віку. Зосереджено увагу на системній роботі всіх соціальних інституцій щодо ефективності процесу соціалізації дітей раннього віку.

Ключові слова: діти раннього віку, соціалізація, соціалізованість, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Проблема успішної соціалізації особистості дитини в ранньому віці належить до числа важливих, оскільки саме в цей період відбувається становлення цієї особистості, вона набуває специфічних рис. О. Богдановська вважає, що базові норми, засвоєні в ранньому дитинстві, майже не змінюються протягом усього життя (Богдановська, 1999). Із раннього віку дитина включається в систему взаємозв'язків з іншими людьми. Характер взаємин дитини з різними дорослими визначається, з одного боку, стилем поведінки батьків і вихователів щодо дитини, а з іншого – стилем поведінки дитини щодо дорослих. Поступово, на основі досвіду спілкування з людьми, у дітей розвивається соціальне сприйняття, тобто вміння враховувати почуття й бажання інших людей, мотивів поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попередній аналіз наукових джерел з проблеми первинної соціалізації дітей раннього віку переконливо засвідчив, що представниками різних наук накопичено значну теоретичну базу. Зокрема, проблема соціалізації особистості широко представлена працями соціологів (М. Бугле, Г. Гіддінгс, Г. Лебон, І. Кон, М. Лукашевич, С. Разуваєв, Г. Тард), психологів (Л. Виготський, В. Кудрявцев, Д. Фельдштейн), соціальних педагогів (В. Абраменкова, М. Васильєва, О. Василенко, Н. Голованова, І. Зверєва, А. Капська, С. Курінна, Г. Лактіонова, І. Рогальська-Яблонська, С. Харченко та ін.). У наукових дослідженнях останніх років проблема становлення особистості на етапі раннього онтогенезу розглядається в різних аспектах у дисертаційних роботах та наукових працях Н. Гавриш, З. Гуріної, М. Єлагіної, О. Зимоніної, О. Кононко, І. Макаренко, Р. Моїсеєнко, В. Паніної, О. Рейпольської, О. Саприкіної, О. Смирної та інших. Учені стверджують, що особистість дитини від народження формується одночасно і взаємопов'язано, в результаті чого соціальний розвиток становить собою не послідовність окремих, неузгоджених між собою змін, а має цілісний, системний характер.

Метою нашої статті є аналіз теоретичних досліджень первинної соціалізації дітей раннього віку та впливу суспільного соціуму на ефективність зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що теоретичне підґрунтя для успішного розв'язання завдань нашого дослідження, присвяченого соціалізації дітей 2-3 років, ролі закладу дошкільної освіти як вагомого чинника їх первинної соціалізованості, становлять наукові праці психологів (вони дають змогу окреслити процес становлення особистості в ранньому онтогенезі), соціальних педагогів (для врахування своєрідності різних соціальних інститутів як чинників соціалізації малюків) та педагогічні дослідження, в яких представлено сучасні теорії виховання дітей раннього і дошкільного віку [1]. Учені стверджують, що особистість дитини від народження формується одночасно і взаємопов'язано, в результаті чого розвиток становить собою не послідовність окремих, неузгоджених між собою змін, а має цілісний, системний характер. Відтак, відхилення в одній галузі спричиняють зміни в інших. Саме тому ми маємо розглянути зазначену проблему, перебіг процесу соціалізації малечі і проблеми, з якими стикаються вихователі дітей груп раннього віку.

Серед причин, що актуалізують розробку проблем соціалізації, виокремлюють: розширення меж соціалізації та зміну уявлень про цей процес, що викликане євроінтеграцією України; зміцнення статусу дитини у суспільстві; необхідність забезпечення активного пристосування дітей до нових соціальних умов, набуття соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціуму. У сучасній соціокультурній ситуації головною домінантою є соціалізація особистості як результат її соціального розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності та компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя та довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності. У зв'язку з цим закладу дошкільної освіти відводиться особлива роль – спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у ранньому дитинстві, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної

життєдіяльності у суспільному доквіллі. Першорядного значення вищесказане набуває, коли йдеться про соціалізацію особистості саме у ранньому дитинстві, дослідження якого посідає особливе місце у педагогічній і психологічній науці, трактуючись науковцями як період первинного фактичного становлення особистості, коли конструюється образ соціального світу, розвивається соціальна активність, закладається базис особистісної культури, усвідомлення себе як індивідуальності, формується ставлення до інших людей і до світу в цілому [3].

Про активність вивчення соціалізаційного процесу свідчить уже той факт, що з'явилася велика кількість дослідників (В. Абраменкова, О. Василенко, Н. Головіна, І. Зверева, А. Капська, О. Мардахаєв, А. Мудрик, І. Рогальська-Яблонська, С. Харченко та ін.), які визначали соціалізацію як: «процес засвоєння й подальшого розвитку особистістю соціально-культурного досвіду»; «процес засвоєння особистістю протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить»; «процес становлення особистості, навчання й засвоєння особистістю цінностей, норм, настанов, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальній спільності, групі»; «складний процес входження особистості в соціум. З одного боку, включає засвоєння певної системи цінностей (норм, зразків, знань, уявлень), що дозволяють індивідам функціонувати як членам співтовариств. З іншого боку – процес знаходження власного соціального досвіду й активного само творення особистості»; «процес перетворення особи в члена сучасного суспільства, для якого характерне прийняття й успадкування його цінностей, норм, культури, володіння мовою й соціальними навичками, здійснення прав і обов'язків у різноманітних соціальних взаємодіях» [1; 2].

Отже, висловлене багатьма науковцями визначення поняття «соціалізація особистості» дає змогу розглядати її як двобічний процес взаємодії особи і соціального середовища, тобто включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, у ході яких відбувається формування неповторної особистості. Ще О. Леонт'єв зазначав, що саме раннє дошкільне дитинство є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника світопізнання, засвоєння соціального досвіду поколінь, видів і способів практичної діяльності. Саме завдяки віковим особливостям цього вікового періоду – емоційній чутливості дітей, допитливості, здатності до наслідування – створюються сприятливі умови для формування особистості [4]. На думку Е. Еріксона, саме впереддошкільному віці починає складатися важливе особистісне утворення – базисна довіра до світу [5] та уявлення дитини про надійність дорослих, емоційна близькість з ними. Завдяки цьому у малюків формується відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей. Сьогодні заклад дошкільної освіти перестає бути «школою для маленьких» і поступово перетворюється на «інститут соціалізації», основне призначення якого – бути посередником між дитиною і широким світом, у який їй належить гармонійно увійти, визначити в ньому своє місце, налагодити продуктивні стосунки з новим колом людей, почуватися тут компетентною, життєрадісною [1]. Кожен малюк, збагачуючи себе традиціями, нормами і способами співволодіння з важкими ситуаціями, які сформовані дитячим співтовариством, проживає повноцінний дитячий досвід. Саме це дозволяє йому легко входити у взаємодію з однолітками і розуміти будову життя (формувати картину світу), у відповідності зі своїм віком.

Соціалізація дитини раннього віку є процесом поступового входження в нове соціальне середовище, під час якого доводиться послідовно долати різні фази свого становлення як соціальної істоти: 1) на першій фазі малюк освоює різноманітні соціальні ролі (статеві, сімейні, громадянські; засвоює соціальні норми і культурні цінності, оволодіває відповідними формами і способами діяльності. Він реалізує об'єктивну необхідність проявити типову, характерну для більшості людей поведінку, намагається «бути, як усі». Це – фаза адаптації дитини раннього віку до соціуму, період втрати певних індивідуальних рис заради входження у бажану соціальну групу; 2) друга фаза породжується загостреною суперечністю між досягнутим дошкільником результатом адаптації і незадоволеною

потребою проявити свою індивідуальність, виділитися з-поміж інших, проявити власне «Я» і зберегти своє обличчя, своєрідність, не розчинитися в соціальній групі: 3) на третій фазі відбувається інтеграція дитини вже дошкільного віку з групою ровесників: особистість дошкільника, що розвивається, прагне проявити індивідуальні якості, які відповідають груповим інтересам і водночас засвідчують її особистий внесок як члена колективу в загальну справу; завдяки трансформації «Я» у «Ми» відбувається зростання соціальної групи як спільності взагалі і кожного її члена зокрема [3].

У дитини 2-3-річного віку переважають процеси пристосування і типізації, оскільки основним завданням є збагачення соціального досвіду. В їх житті зміст, форми, інтенсивність, тривалість взаємодії з ним визначають переважно дорослі люди (здебільшого рідні та близькі дитини), а в умовах закладу дошкільної освіти – вихователь. Результатом соціалізаційного процесу дитини дошкільного віку є соціалізованість – сформованість у загальному вигляді рис і соціальних якостей, які дають малюкові змогу почуватися комфортно серед людей, орієнтуватися в людському довіллі, вибірково ставитися до нього. До характеристик особистості дитини раннього віку, які засвідчують успішну соціалізацію, відносять: – здатність дитини виявляти гнучкість в процесі адаптації до умов закладу дошкільної освіти, взаємодіяти з однолітками та дорослими, приміряти на себе соціальні ролі використовуючи розуміння елементарних моральних цінностей. Сучасні вчені Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, О. Савченко наголошують на необхідності визнати активними суб'єктами виховного процесу не тільки особистість дитини раннього віку, але і педагога, і батьків, і суспільство в цілому. Для ефективного соціалізаційного процесу дітей раннього віку необхідна узгодженість між сім'єю і соціальним довіллям. Важливою умовою цієї узгодженості є наявність спільної системи цінностей. Саме вона становить зміст соціалізаційного процесу малюків у сім'ї та дошкільному закладі, визначаючи ефективність їх взаємодії.

Висновки. Отже, соціалізаційний процес є двобічним процесом взаємодії особистості дитини раннього віку і соціального середовища з метою включення її в систему суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення цих відносин, у ході яких відбувається формування неповторної особистості. Соціалізація дитини дошкільного віку відбувається шляхом поєднання різних життєвих тенденцій – його намагання «вписатися» у незнайоме людське довілля, оволодіти важливими для спільності рисами, визначити в колективі ровесників своє місце, проявити здібності, збалансувати прагнення до пристосування й уособлення, типізації та індивідуалізації, набуття суспільного досвіду і зростання самостійності.

Список використаних джерел:

1. Алеко О. А., Курінна С. М., Курінний Я. В. Соціальне становлення особистості дошкільника: соціальна досвідченість та економічна обізнаність : монографія. Слов'янськ, Видавництво Б. І. Моторіна, 2019. 218 с.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / Богуш А. М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В., Курінна С. М.; за заг. ред. Гавриш Н. В. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Кононко О. Л. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. В. Гоголя, 2018. 255 с.
4. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. Москва, 1983. Т.1. 120 с.
5. Эриксон, Эрик Г. Детство и общество. СПб, 1996. 100 с.

Лавлінський Р.О.
кандидат філософських наук,
директор БО БФ «Дон Калабрія Україна»

ДОСВІД БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «ДОН КАЛАБРІЯ УКРАЇНА» В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ, ПСИХОЛОГІЧНОМУ, ОСВІТНЬОМУ СУПРОВІДІ ОСОБИСТОСТІ

Інститутами виховання в педагогіці та психології називаються ті громадські організації та структури, конкретні групи людей, в яких дитина отримує соціальний досвід і які спрямовані надавати виховний вплив на її особистість. Для дитини головними інститутами виховання є сім'я та школа, саме на них лежить як моральна, так і юридична відповідальність за виховання дитини, її поведінки та вчинки. Але практично в сучасних умовах виховання не обмежується лише сім'єю та школою. Їх вплив нерідко впливами інших соціальних інститутів: позашкільних та позасімейних організацій (громадських, благодійних, релігійних), неформальних спільнот, засобів масової інформації, культури.

Державна система соціального захисту, яка формується в нових умовах, поки що є не настільки гнучкою, щоб своєчасно і адекватно реагувати на існуючі негативні соціальні прояви. Незахищеною категорією у будь-якій країні є діти, члени сім'ї, котрі потребують допомоги від суспільства у розв'язанні своїх проблем. Більшість таких сімей, як правило, перебувають у складному матеріальному, психологічному, емоційному становищі. Через складні життєві умови та небезпечність соціального оточення такі діти не можуть використовувати всі можливості для свого розвитку.

Саме тому благодійні організації, намагаються виступити партнерами у подоланні соціальних проблем. Такою організацією, в м. Харків є БО БФ «Дон Калабрія Україна», яка зареєстрована та працює в м. Харків з 2018 року. Місія організації всебічна допомога найбільш нужденним та потребуючим дітям та підліткам.

Діяльність фонду спрямована на всебічний супровід дітей і підлітків та їх сімей, а саме: психологічний супровід – це підтримка та допомога дітям та підліткам, які опинились в кризовій ситуації, проведення індивідуальних психологічних консультацій, групових заходів, майстер-класів вокркшопи; семінари та тренінги. З 2018 по 2020 рр. надано індивідуальних консультацій 567 годин дітям та підліткам, та 600 годин консультацій для батьків. В різні роки у фонді діяли: клуби для підлітків старшого та молодшого віку, клуб «Батьківської компетенції», група взаємопідтримки для жінок ВПО з дітьми, які постраждали від бойових дій. Створено новітню міні бібліотеку з новітніх видань з психології, педагогіки. Соціально-педагогічний супровід: розвиток пізнавальних процесів та емоційної сфери у дітей, підвищення педагогічної культури батьків, проведення майстер класів, квестів для дітей. З 2018 по 2020 рр. надано індивідуальних консультацій 612 годин дітям та підліткам, та 720 годин консультацій для батьків.

Гуманітарний супровід сімей з дітьми, які опинились в тяжких життєвих обставинах проводився за такими напрямками: забезпечення продуктами харчування, одягом та взуттям, шкільними портфелями. З 2019 по 2021 рр. надали продуктову допомогу понад 1000 сімей з дітьми (5 тон продуктів). Зібрали одяг для 100 осіб та 140 пар взуття; 50 кг. дитячого харчування.

Освітній напрямок мав на меті впровадження освітніх програм, проектів та ініціатив. Проекти спрямовані як, на підвищення навиків та компетенцій майбутніх/спеціалістів, психологів, соціальних працівників, які працюють в сфері соціальної допомоги дітям так і на підвищення психологічної культури батьків та дітей. За період 2018-2021 рр. фонд провів понад 20 освітніх проектів. Загальна кількість слухачів семінарів, курсів, тренінгів: 600 осіб. Волонтерство: популяризація культури благодійності та створення сприятливого простору для розвитку соціальних ініціатив волонтерів.

БО БФ «Дон Калабрія Україна» активно співпрацює з партнерською організацією в області інклюзії. Фонд створив та фінансував 2 арт-майстерні для дітей та підлітків з аутизмом. Мета арт-майстерні – психологічна підтримка дітей з особливими потребами засобами арт-терапії.

Створення Мобільної-арт студії для дітей та підлітків у лікарні з 2019-2021 рр. стало успішним результатом співпраці Фонду з Департаментом охорони здоров'я та Департаментом соціальної політики Харківської міської ради. У Мобільної-арт студії надаємо психологічну, соціально-педагогічну та гуманітарну допомогу дітям та підліткам, відносно яких здійснено насильство або їх життю загрожує небезпека, та яких вилучено з сімей і направлено до клінічної дитячої лікарні №24 м. Харків.

Соціальна діяльність БО БФ «Дон Калабрія Україна» спрямована на соціальне виховання, специфіка якого полягає у тому, що включає в себе всі види виховання (моральне, трудове, та ін.). Соціальне виховання в даному випадку це – турбота про майбутнє покоління дітей, підтримка сімей з дітьми фондом у засвоєнні і прийнятті моральних відносин, які є прийнятті в правових, економічних, громадянських і побутових відношень українського суспільства.

Сімейне неблагополуччя негативно позначається на формуванні особистості дитини. Так, у межах проекту Мобільна артстудія для дітей та підлітків в лікарні, соціальне виховання, вилучених дітей – це створення умов для відносно цілеспрямованого їх розвитку і духовно-ціннісної орієнтації в процесі соціалізації. Ці умови створюються в процесі взаємодії соціальних, групових та індивідуальних суб'єктів у взаємопов'язаних і, водночас, відносно автономних сферах: освіти, організації соціального, психологічного супроводу, індивідуальної допомоги дитини. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втратою потреби у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, упертістю, неадекватною самооцінкою (заниженою чи завищеною), озлобленістю, невпевненістю у власних силах, недисциплінованістю, утечами з дому тощо. Усе це свідчить про те, що діти з неблагополучних сімей мають більше причин для поповнення рядів важковиховуваних і правопорушників.

Адже дуже важливо своєчасно застосувати вплив на дитину з метою збереження її функціонального стану і попередження можливих негативних процесів її життєдіяльності. Така адаптація направлена на попередження можливих фізичних, психологічних або соціокультурних колізій у окремих дітей і «груп ризику», збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і дітей; сприяння їм у досягненні поставленої мети і в розкритті їх внутрішнього потенціалу.

Таким чином, розвиток дитини, тобто її соціальний розвиток від індивіда до особистості під впливом виховання передусім детермінується особливим, специфічним для кожного вікового періоду розвитку виключним, єдиним і неповторним відношенням між розвитком дитини і зовнішньою соціальною дійсністю, яка її оточує.

Ларіна Е.Р.

начальник відділу активної підтримки безробітних
Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА З МОЛОДІЮ ЦЕНТРОМ ЗАЙНЯТОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

З метою формування у підлітків стійкої мотивації до усвідомленого вибору професії та легальної продуктивної зайнятості, підвищення серед молоді престижу робітничих професій фахівцями Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості

проводилась профорієнтаційна робота з учнівською та студентською молоддю щодо формування усвідомлених підходів до вибору майбутньої професії, планування професійної кар'єри та розвитку затребуваних на ринку праці навичок.

Реалізація цієї мети передбачає співпрацю Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості з батьками, з педагогічними працівниками, яка об'єднала ознайомлення молоді зі світом професій на сучасному ринку праці та проведення тренінгів з розвитку практичних навичок з працевлаштування для студентської молоді.

Для формування свідомого професійного вибору молоддю на базі Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості протягом 2021 року було організовано низку профінформаційних групових заходів для учнівської молоді Мереш'янської, Південноміської, Височанської, Липецької ОТГ спільно з Житлово-комунальним коледжем та Електромеханічним коледжем які пройшли у форматі відео-конференції. На конференціях розглядалися питання щодо умов вступу до названих навчальних закладів, тенденцій на ринку праці, вимог до молодих фахівців.

У межах Всеукраїнського тижня професійно-технічної освіти та з метою ознайомлення випускників закладів загальної середньої освіти із сучасними робітничими професіями, що користуються попитом на ринку праці, проведено відео екскурсію до Харківського центру професійно-технічної освіти ДСЗ в режимі он-лайн для учнівської молоді Роганської ОТГ. Зміст заходів містив інформацію про пропозиції на підприємствах в Роганській об'єднаній територіальній громаді. Застосування комп'ютерних тестів з виявлення професійних схильностей дозволило слухачам більш чітко визначитися з майбутнім професійним вибором. Профорієнтаційна робота з молоддю із залученням роботодавців, представників профспілок, громадських організацій сприяла сформованості у молоді позитивного ставлення до робітничих професій, дозволило ознайомитися з особливостями організації праці, забезпеченням соціального пакету і умовами кар'єрного зростання.

Фахівцями Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості було проведено заходи для здобувачів професійно-технічної освіти Державного навчального закладу «Регіональний механіко-технологічний центр професійної освіти Харківської області». Під час профінформаційного тренінгу «Що враховувати аби бути успішному в майбутньому» ставилися завдання з формування мети у власній кар'єрі, розроблялися моделі досягнення поставленої мети, планувалися заходи професійного становлення та розвитку, виконувалися завдання щодо інвестування в майбутню професію, відпрацьовувалися навички, необхідні при презентації власного досвіду роботи перерід роботодавцем.

Також зі здобувачами освіти цього навчального закладу під час профінформаційного масового заходу «День кар'єри» було проведено інтерактивний захід «Обирай майбутнє – живи та працюй в Україні», на якому слухачі були проінформовані про особливості співбесіди з роботодавцем, типами резюме. Рольова гра дозволила студентам чітко зрозуміти як написати резюме, на що зробити акцент. Зі студентами було проведено інтерактивні вправи з професійного самовизначення, бліцанкетування на визначення професійних інтересів і схильностей, вправи зі складання плану професійного становлення та розвитку. На участь у заході були запрошені роботодавці Мереш'янської ОТГ. Студенти мали змогу презентувати себе роботодавцям.

З працівниками відділів освіти Харківського району в межах співпраці надавалася методична допомога щодо організації та проведення профорієнтаційної роботи з молоддю. Проводилися методичні семінари, вебінари щодо планування спільної профорієнтаційної роботи, ознайомлення із сучасними підходами щодо вибору професії, планування професійної кар'єри протягом життя, комплексом соціальних послуг у сфері профорієнтації, які надає державна служба зайнятості, інформування про цифрові сервіси державної служби зайнятості. Під час зустрічей також розглядалися питання гендерної рівності юнаків та дівчат на ринку праці, руйнування в суспільстві гендерних стереотипів при виборі професії та працевлаштуванні.

На базі Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва організовано спільний захід з викладачами університету та старостами груп (студенти університету) щодо спільної профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Метою заходу було ознайомлення із сучасними підходами планування професійної кар'єри майбутніх випускників університету, комплексом соціальних послуг у сфері профорієнтації, які надає Державна служба зайнятості, ознайомлення з Інтернет-платформою Державної служби зайнятості «Профорієнтація та розвиток кар'єри» (profi.dcz.gov.ua), на якій можна безкоштовно пройти он-лайн тестування, визначити «м'які навички», обрати майбутню професію за допомогою комплексного тесту на психодіагностичній Інтернет-платформі «Моя професія: консультаційна мережа» (myprofession.com.ua).

Таким чином, профорієнтаційна робота Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості з молоддю спрямована на розширення їхнього світогляду та допомогти їм у виборі майбутнього професійного шляху.

Макар Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

РОЛЬ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У сучасному суспільстві велику роль відіграють комунікації – обмін між різними соціальними суб'єктами ідеями, думками, навичками та інформацією, які в цілому забезпечують функціонування і розвиток особистості, соціальних груп, інститутів. Для українських засобів масової інформації соціальні проблеми є надзвичайно важливим об'єктом дослідження.

Вивчення й розробка медійного відображення соціальних проблем в сфері PR-технологій й масових комунікацій у межах української школи журналістики представлено у працях В.Владімірова, В.Іванова, О.Гоян, В.Гоян, В.Здоровець, О.Зернецької, В.Лизанчука, І.Крупського, С.Квіта, В.Різуна та багатьох інших авторів.

У соціології соціальних проблем й суміжних науках діяльність засобів масової інформації усвідомлюється як сила, що сприяє виробництву соціальної реальності й розумінню соціальних проблем. Місце будь-якого засобу масової інформації в ієрархії медіапростору визначає швидкість та інтенсивність подачі інформації, яка стосується конкретної соціальної проблеми. Повнота спектру інформаційних повідомлень складає пряму пропорційність із значимістю представлення перед аудиторією окреслених в засобах масової інформації соціальних проблем. За результатами досліджень Лазарсфельд і Мертон заявили про існування двоступеневої моделі масово-комунікативного впливу на аудиторію, за якою вже не засоби масової інформації відіграють роль домінуючої сили, а особистий вплив лідера думок [2].

Більш ефективними є, з точки зору надання значущості соціальній проблемі, публікації про конкретні події або ситуації, які явно свідчать про її існування, але головне – про способи її вирішення. Відіграючи одну з головних ролей в процесі формування колективної свідомості й суспільної думки, засоби масової інформації використовують різні способи актуалізації соціальних проблем. Цьому сприяють різноманітні й гучні інформаційні повідомлення, грамотне розташування матеріалів із заданої тематики в зоні підвищеної читацької уваги, рубрикація текстів, формування чіткої позиції видання й загального тону публікацій, а також широка практика залучення різного роду авторів й експертів до висвітлення соціальних проблем. З метою залучення аудиторії та споживачів інформації до

обговорення й вирішення відповідних завдань з конструктивного подолання соціальної напруги використовується підхід персоніфікації проблеми – висвітлення події, явища, проблеми через конкретну людську історію. Цей підхід забезпечує емоційний вплив і є потужним аргументом у матеріалах соціальної проблематики.

Персоніфікація сприяє зверненню уваги до проблеми, підсилює емоційну залученість споживачів інформації, оскільки дозволяє уявити ситуацію конкретно, наочно, емоційно.

Питання конкретного визначення соціальної проблеми, яке б не формулювалося крізь призму соціальної патології, дезорганізації, девіантної поведінки, ціннісного конфлікту і навіювання ярликів, посідає окреме місце в теоретичних пошуках тлумачення цього терміну. У цьому контексті слушною є дефініція науковиці Л.Климанської, яка інтерпретує соціальні проблеми як «своєрідні соціальні конструкції», зазначаючи, що будь-яка проблема «актуалізується, підноситься до рівня соціальної тоді, коли до неї привертається увага мас-медіа» [1, с.275].

Врахування різних типів відмінностей між міським і сільським населенням передбачає необхідність використання як технологій соціальної роботи в цій сфері, так і технологій роботи з різними групами й прошарками населення.

Заходи, спрямовані на зміну співвідношення міського й сільського населення як тенденції світового розвитку, є однією із глобальних технологій із зміни умов життєдіяльності. Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, в результаті цього покращується матеріальний стан сільського населення, зростає культурний рівень села, перетворюється побут, змінюється соціальна структура населення, значну частину якого складають люди кваліфікованої праці, спеціалісти, звісно лише за умови нормального, не кризового стану суспільства.

Під впливом засобів масової інформації багато в чому формується суспільна думка. Спілкуючись, люди постійно впливають один на одного. Метою такого взаємного впливу є зміна поведінки іншої людини або групи людей.

У засобах масової інформації відбувається відбір, обговорення, визначення, формулювання, драматизація, оформлення і представлення громадськості соціальних проблем.

Медіатехнології – це технології соціальної діяльності з медіа даними і об'єднання їх у певне інформаційне середовище з використанням засобів масової комунікації в інформаційній реальності.

Застосування медіатехнологій у практиці соціальної роботи сприяє більш повному включенню сільського населення у соціальні відносини, адже медіазасоби являють собою такі соціальні інститути, що забезпечують збір, обробку і масове розповсюдження інформації. До проблем соціальної роботи у сільській місцевості мають відношення чисельні завдання, що виконуються засобами масовими інформації. Вони є джерелами розповсюдження культури і позитивного вирішення конкретних соціальних проблем. Найважливішими характеристиками соціальної роботи є розкриття змісту технологій і визначення їх ефективності, яка складається з цілей, результатів, витрат, умов вирішення соціально значущих питань окремих індивідів або спільнот. В цьому важливу роль відіграють медіатехнології.

Взаємодія засобів масової інформації і соціальної роботи є доволі складним процесом, який охоплює багато аспектів життєдіяльності людей у сільській місцевості, в тому разі у вирішенні соціальних питань.

Однією з найважливіших проблем сільського населення, яка знаходить своє відображення в засобах масової інформації, є безробіття. В останні 10-15 років вона значно перевищила нормативні межі. Переважна кількість жінок, молодих людей та людей перед пенсійного віку не мають постійної оплачуваної роботи через системну кризу та занепад всіх видів виробництва.

Сьогодні молодь в Україні виявилася однією з найуразливіших верств населення. Інституціональне середовище для повноцінного формування конкурентоспроможного

трудового потенціалу сільської молоді погіршилось особливо, оскільки молодіжна політика була зруйнована, а нові механізми державного регулювання ніби то й напрацьовані, але функціонують не повноцінно через обмеженість бюджетів усіх рівнів.

Засоби масової інформації цій проблемі приділяють багато уваги, вони є одним із самих розповсюджених джерел інформації (особливо місцеві видання, місцеві радіо і телебачення) про права безробітних, виконуючи функцію інформаційного забезпечення ринку праці.

Переважає кількість сімей у сільській місцевості є малозабезпеченими, сукупний дохід яких є нижче прожиткового мінімуму. Важливі аспекти цієї проблеми полягають у несвоєчасній виплаті зарплатні, зростанні цін й розриві пенсій та інших соціальних виплат і прожиткового мінімуму.

Проблема застосування медіазасобів і медіатехнологій у практиці соціальної роботи в сільській місцевості є доволі перспективною і складною. Вона вимагає подальшої розробки з урахуванням змін, що відбуваються у суспільстві, виокремлення різних видів медіазасобів і різного їх рівня, основних напрямів соціальної роботи із сільським населенням.

Список використаних джерел:

1. Климанська Л. Д. Медіа-імідж соціальної проблеми. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. К., 2009. Вип. 15. С. 273–279.
2. Lazarsveld P., Merton R. Mass Communication, Popular Taste and Organized Social Action. 1957. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/50c6/e01e5e345853eab8bebec12b5d95b398f16a.pdf> (дата звернення: 6.12.2020)

Мочальна А.О.

директор КЗ «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради

Гавричкова В.Л.

заступник директора з виховної роботи
КЗ «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ХАРКІВСЬКА СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА № 2» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Комунальний заклад «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради є закладом загальної середньої освіти, який забезпечує здобуття дошкільної, початкової та базової середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушенням інтелектуального розвитку засновано у жовтні 1953 року.

У закладі освіти працює 5 бюджетних гуртків: вокальний; «Креативне рукоділля»; «Ляльковий театр»; спортивні секції футболу та настільного тенісу; клуби за інтересами. Гуртковою та клубною роботою охоплено 100 % здобувачів освіти закладу. До послуг учнів та вихованців закладу освіти: бібліотека, спортивна зала, ігрова кімната з корекційно-розвивальним обладнанням, 8 клубів за інтересами, на території закладу освіти розташований ігровий майданчик для дошкільнят та кабінет реабілітації з навчально-корекційним обладнанням.

У 2020/2021 навчальному році здобувачі освіти закладу взяли участь у Харківському міському фестивалі художньої самодіяльності «Натхнення»; конкурсі «Соціальна афішка 2020» у номінації «Безпечна електрика у моєму житті»; конкурсі плакатного малюнку «Гендерна рівність – щаслива родина» Харківського Центру гендерної культури; у святі «До Дня музики», що відбувся в Харківській філармонії; у міжнародній кампанії з фінансової обізнаності «Всесвітній тиждень грошей» Global Money Week 2021; у Всеукраїнському

фестивалі гри, навчання і натхнення Play Fest 2021 «Книга, що оживає» з роботою «Казкові сторінки дитинства».

Вихованці нашого закладу освіти стали лауреатами, переможцями шкільних, міських, обласних та Всеукраїнських виставок та фестивалів дитячої майстерності:

- хоровий колектив «Веселі дзвіночки» - переможець Харківського міського фестивалю художньої самодіяльності «Натхнення»;
- здобувач освіти 9-Б класу Гапоненко Сніжана - переможниця конкурсу «Соціальна афішка 2020» у номінації «Безпечна електрика у моєму житті»;
- здобувачі освіти стали переможцями конкурсу плакатного малюнку «Гендерна рівність – щаслива родина» Харківського Центру гендерної культури;
- хоровий колектив став учасником свята «До Дня музики», що відбувся в Харківській філармонії;
- нагороджені подякою Національного банку України за активну участь у міжнародній кампанії з фінансової обізнаності «Всесвітній тиждень грошей» Global Money Week 2021;
- вихованці нашого закладу освіти стали переможцями в номінації «Чарівний світ казкових історій» у Всеукраїнському фестивалі гри, навчання і натхнення Play Fest 2021 «Книга, що оживає» з роботою «Казкові сторінки дитинства».

Керівництвом закладу освіти налагоджена співпраця з такими соціальними інституціями м. Харкова та Харківської області:

- з державним навчальним закладом «Регіональний центр професійної освіти інноваційних технологій будівництва та промисловості», державним навчальним закладом «Регіональний центр професійної освіти швейного виробництва та сфери послуг Харківської області» щодо подальшого навчання та працевлаштування випускників;
- з Харківським національним педагогічним університетом імені Г.С. Сковороди, Українською інженерно-педагогічною академією; Інститутом модернізації змісту освіти щодо розробки та впровадження навчальних програм для дітей з особливими освітніми потребами;
- з патрульною поліцією щодо проведення профілактичних занять за програмою «Школа і поліція»;
- з Харківською обласною організацією Товариством Червоного хреста України, Фельдман Еко-парк, КП «Центр поводження з тваринами» щодо психосоціальної реабілітації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Заклад освіти співпрацює з кінним комплексом «Фельдман Еко-парк» щодо здійснення спільної психосоціальної реабілітації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (вихованці дошкільного підрозділу, учні 1-10 класів) та здійснення корекційної, розвивальної, освітньої та виховної діяльності засобами екотерапії: анімалотерапії; каністерапії; іпотерапії; арт-терапії; трудотерапії. Організовані систематичні корекційні заняття (щовівторка, щосереді) з дітьми закладу освіти на базі еко-парку, дитячий літній оздоровчо-освітній екотабір у соціально-гуманітарному мультикомплексі Фельдман Екопарк.

До програми занять входять такі заходи: інтерактивна екскурсія по еко-парку (знайомство з тваринами парку, спостереження за поведінкою тварин); заняття з верхової їзди, майстер-клас «Поробки з природних матеріалів»; заняття з анімалотерапії (контактне спілкування з домашніми та дикими тваринами, ветеринарні уроки, уроки доброти, уроки дресирування собак, поні); перегляд вистав у дитячому зоотеатрі; заняття з трудотерапії (розчісування поні, ослів, коней, собак, годування тварин, прибирання стайні); участь в спільних благодійних акціях та концертах.

До програми еко-табору належать: прогулянки Еко-парком; екотропи (заняття на туристичній мотузковій тропі); прогулянки до озера та лісом; катання на фаєтоні; заняття з верхової їзди; анімалотерапія; ветеринарні уроки; арт-терапія; ландшафтна терапія; заняття в контактному дворі (спілкування з домашніми та дикими тваринами); дитячий зоотеатр;

заняття на батутному комплексі (батутні горки, домівки, атракціони). Діти отримували безкоштовний підвіз до еко-парку, безкоштовне повноцінне харчування, що надало змогу залучити усіх бажаючих дітей та їхніх батьків.

Дані заняття сприяли зняттю психоемоційного напруження, психоемоційному розвантаженню, заспокоєнню, встановленню правильного контакту з тваринами, подолання страхів, стереотипів, психологічних блоків, подолання негативних емоцій, корекції ненормованої поведінки, формуванню відповідальності, розвитку комунікативних навичок, покращенню настрою дітей та батьків.

Залучення батьків до спільної роботи мало позитивний вплив на формування довірливих стосунків «батьки-діти», вирішення специфічних сімейних проблем. Більшість дітей нашого закладу перебувають у складних життєвих обставинах, позбавлені батьківського піклування та турботи. Тварини – психотерапевти від природи. Ці ласкаві, чуйні, непередливі істоти дарують тепло, ласку та любов, яких так не вистачає нашим дітям. Вони також дають дітям відчуття власної потреби, допомагають розслабитися, спонукають займатися фізичними вправами, вчать дружити та відчувати інших (емпатії і толерантності).

Спілкування з природою, тваринами має позитивний вплив на виховання та навчання здобувачів освіти (деякі діти почали краще говорити, з'явилася позитивна мотивація читати й писати, з'явилися успіхи в навчанні), також взаємодія з тваринами сприяла розкриттю особистісних можливостей та здібностей дітей з особливими освітніми потребами, а також формуванню адекватної самооцінки та впевненості у власні сили.

Печерських Т.П.

заслужений працівник соціальної сфери,
менеджер проекту «Дитяче містечко «Отрадне»
Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги»

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

У відношенні дитини, особи у віці від народження до повноліття, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, її законними представниками повинні дотримуватися усі права, що містяться у чинному законодавстві України. У статті 3 Конвенції ООН про права дитини, яка ратифікована Україною у 1991 році, говориться, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Забезпечення найкращих інтересів дитини - дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»). За умов, що дитина залишилася без піклування батьків, найкращі її інтереси повинні забезпечувати її законні представники - опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі. Саме через них державою здійснюється виконання частини 3 статті 52 Конституції України, відповідно до якої утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.

Враховуючи зазначене, розумієш, який обов'язок покладається на законних представників дитини у справі соціального виховання особистості. А виховати особистість можливо лише у повній і тісній взаємодії осіб, що замінили дитині батьків, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ. Як правило, до

першочергових обов'язків законних представників дитини відноситься задоволення базових потреб дитини у їжі, одязі, взутті, її лікуванні та наданні можливості отримати повний цикл освітніх послуг. Але виховні функції сім'ї теж ніхто не може заперечувати, адже саме у сім'ї, на різницю від інституційного закладу, дитина спостерігає відносини між батьками, вчиться складати бюджет сім'ї, розподіляти кошти, надавати підтримку близьким людям, вибудовувати соціальні зв'язки з оточуючим середовищем, позитивні комунікації. Усі ці взаємозв'язки і відносини пов'язані тоненькими ниточками, з яких і виплітається процес соціального виховання і зростає особистість.

На жаль, якщо говорити про широко розрекламовану у суспільстві реформу деінституціалізації, яка і виплекала альтернативні форми виховання дитини, що залишилася без піклування батьків, за часи її реалізації ще з 2007 року, в Україні не створено ефективного центрального органу виконавчої влади, який би визначав напрямки, пріоритети діяльності, координував роботу відомств, організацій, в тому числі неурядових, як у питаннях захисту прав дитини, так і у питаннях соціального захисту, виховання. Не розроблено та не впроваджено механізм державного та приватного партнерства.

Однак, життя не стоїть на місці. Часто оптимальні форми взаємодії такого партнерства, у тому числі у питанні соціального виховання особистості в альтернативних сімейних формах виховання, складаються знизу, на рівні місцевих органів влади: державних, місцевого самоврядування та неурядових установ.

Харківським обласним благодійним фондом (ХОБФ) «Соціальна служба допомоги» у 2012 році, як альтернативу приватному інтернатному закладу, було утворено Дитяче містечко «Отрадне» у складі п'яти дитячих будинків сімейного типу. І хоча пізніше чинним законодавством України практика поєднання в одній сім'ї декількох форм сімейного виховання буде не підтримана, у сім'ях, що оселилися у містечку, будуть на початку виховуватися і усиновлені діти, і під опікою/піклуванням, а також діти-вихованці - переважна кількість членів сімей. У двох сім'ях у дітей були лише мами, в інших трьох – і тато, і мама. У прагненні виховати справжню особистість об'єдналися і батьки, і співробітники проєкту «Дитяче містечко «Отрадне», і вчителі, адміністрація шкіл, де діти навчалися, співробітники інших проєктів фонду – Центру для дітей та сімей, де вихованці розвивали свої таланти та здібності в умовах 19 гуртків за інтересами; Клубу для людей похилого віку, у межах якого діти пізнавали цікаве і таке привабливе спілкування з людьми похилого віку – знаходили не рідних, але не байдужих до них бабусь та дідусів. Для допомоги дітям та батькам-вихователям у межах проєкту працювали соціальні робітники, додатковий вчитель, які допомагали дітям надолужити прогалини у знаннях, організувати відвідування театрів, музеїв, провести тренінги, майстер-класи. Адже так важливо було прийти до школи або до гуртка і сказати у нічого не значущій розмові, що був у театрі, дивився балетну виставу «Чиполліно» у виконанні дітей, чи у театрі «Тимур» - виставу «Еверест». І ще посперечатися з однолітками про відносини до людей з особливими потребами після перегляду спектаклю «Чудо». Власні переконання, погляди формувалися у тому числі під час розмов, інколи спорів. Саме завдяки вихованню як з боку батьків, так і з боку співробітників, формуванню толерантного ставлення до людей з особливими потребами, в сім'ях «Отрадного» виховувалися діти, які потребували інклюзивної освіти. До них ставилися як і до інших, вони не були «особливими». Їм потрібно було лише трішки більше допомагати. І діти допомагали: принцип «рівний-рівному» спрацьовував оптимально: хтось із дітей почав розмовляти, хтось чудово малювати в умовах художнього осередку, хтось почав відвідувати звичайну школу, хоча і з запізненням.

Соціальне виховання дітей у містечку – це і спільні висадки фруктових дерев, декоративних чагарників, квітів, догляд за ними, розвішування годивничок для птахів взимку. До власної праці відносилися з повагою і дбайливо – рослини доглядали, захищали, кожного року примножували посадки. Зберігали поляни першоцвітів. А це – вже стійке і поважне ставлення до природи, оточуючого середовища.

Важливе значення у житті дітей мали люди похилого віку, які захищали Батьківщину у час нацистської навали, які пережили блокаду Ленінграду (у межах реалізації проєкту ХОБФ «Зміцнення соціальних зв'язків для постраждалих від нацизму»). Такі зустрічі формували у вихованців дитячих будинків сімейного типу бажання стати справжніми захисниками України, бути мужніми, сильними, вести здоровий спосіб життя.

Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час перебування дитини, що залишилася без батьківського піклування у дитячому будинку сімейного типу, регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу». Відповідно до Положення, за кожним будинком сімейного типу у Дитячому містечку «Отрадне» був закріплений соціальний працівник або фахівець із соціальної роботи, який здійснював соціальне супроводження сім'ї. Метою соціального супроводження є захист та забезпечення дотримання прав та інтересів дитини, оптимальних умов її життя та розвитку з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини шляхом надання соціальних послуг дитячому будинку сімейного типу. Соціальне супроводження базується на принципах: гарантованого захисту прав дитини, пріоритетності її інтересів, урахування її думки; реалізації першочергового права дитини на зростання та виховання в сім'ї; цілісного підходу до виховання та догляду за дитиною, що передбачає підтримку її психофізіологічного, інтелектуального, емоційного, соціального та духовного розвитку; індивідуального підходу до кожної дитини, кожної сім'ї з урахуванням їх потреб та особливостей; забезпечення стабільності, тривалості сімейних форм виховання.

Поєднання соціального супроводження з боку спеціаліста з соціальної роботи і контролю за діяльністю дитячих будинків сімейного типу з боку служб у справах дітей створює оптимальний баланс у діяльності сімей і забезпечує умови для дотримання прав дітей. Залучення до цього процесу установ і організацій різної форми власності – умови для соціального виховання особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 17.11.2021 р.).
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 17.11.2021 р.).
3. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002> (дата звернення 17.11.2021 р.).
4. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04. 2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

Полянничко А. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

БУДИНОК КУЛЬТУРИ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі будинки культури відіграють важливу роль в організації змістовного дозвілля дітей та молоді за місцем проживання, адже тут вони можуть задовольнити свої культурні, рекреаційні та творчі потреби. Діяльність особистості у будинку культури характеризується за специфічними ознаками: свобода вибору та добровільна участь, бажання отримати радість та задоволення, самодостатність та самоцінність, компенсаторність дозвілля.

Поняття «будинок культури» сучасні дослідники визначають як: заклад культури, який

здійснює соціально-культурну діяльність, своєрідний культурний та освітній центр селища, малого міста або району; культурний заклад, діяльність якого керується органами місцевого самоврядування; клубний заклад, центр культурно-масової та просвітницької діяльності, у якому створені відповідні умови для місцевих мешканців для ознайомлення із сучасними напрямками культури (художні виставки, концерти, творчі зустрічі, фестивалі, конкурси та ін.), популяризації різноманітних видів людської діяльності, що сприяють розвитку культури, духовності та творчих здібностей індивідуумів, а також регіональної культури.

Будинок культури є одним із різновидів клубних закладів - закладів культури, який забезпечує умови для заняття непрофесійною творчою діяльністю, розвитку, популяризації та збереження традиційної культури, задоволення культурних потреб громадян.

Основними статутними видами діяльності будинків культури є:

- здійснення культурно-масової, театральної-видовищної, розважально-пізнавальної, дозвілдової, просвітницької роботи з населенням;
- інтелектуально-освітня діяльність;
- створення лекторіїв, самоокупних аматорських об'єднань та клубів;
- художньо-оздоблювальні види діяльності на договірних умовах;
- організація драматичних, музичних, балетних, циркових, естрадних, лялькових колективів і театрів, а також ансамблів, студій образотворчого та прикладного мистецтва, колективів народної й технічної творчості тощо;
- організація роботи спортивних клубів і секцій, груп туризму та здоров'я, спортивних змагань, фізкультурно-масових заходів та інших спортивних культурно-оздоровчих і туристичних програм;
- проведення фестивалів, конкурсів, свят, дискотек та інших форм культурно-дозвілдової діяльності;
- пропагування історико-культурного спадку місцевого значення;
- посилення громадянсько-патріотичної роботи, проведення заходів, які пропагують культурний спадок та національну культуру.

Можна визначити наступні завдання клубного закладу:

- створення умов для реалізації творчих ініціатив та самовираження громадян, духовного розвитку, національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- розвиток аматорського мистецтва;
- культурно-просвітницька діяльність;
- підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини сільських громад;
- впровадження нових форм організації дозвілля відповідно до потреб населення;
- надання інформаційних та методичних послуг і консультацій культурно-дозвіллевим та іншим закладам.

Акцентуючи увагу на суттєвих організаційних можливостях клубних закладів загалом і будинків культури зокрема, у розвитку та вдосконаленні культурно-дозвілдової діяльності населення, до пріоритетних соціально-культурних завдань сучасних будинків культури слід віднести:

- соціалізацію та соціальну адаптацію різноманітних груп населення до сфери дозвілля;
- реалізацію соціальних моделей дозвілдової поведінки, які сприяють моральному розвитку й реалізації соціальної та культурної активності населення;
- формування здорового способу життя й гуманізацію навколишнього соціально-культурного середовища;
- задоволення потреб та формування масових дозвіллевих запитів різноманітних груп населення, які сприяють їхньому соціальному й культурному розвитку;
- реалізацію соціально-культурного потенціалу будинків культури у вирішенні проблем соціально незахищених груп населення через різноманітні рекреаційні та культурно-дозвіллеві програми.

Отже, аналіз діяльності будинків культури засвідчує, що на сучасному етапі вони відіграють суттєве значення для формування та самовизначення особистості. Відтак, будинки культури є одним із інститутів соціокультурного розвитку особистості, оскільки вони мають значний соціально-виховний потенціал.

Рассказова О.І.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Ткаченко М.Є.

аспірантка кафедри соціальної роботи
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Реформування пенітенціарної системи та розвиток системи пробації є однією із важливих змін щодо роботи з неповнолітніми правопорушниками в Україні. У контексті тенденцій євроінтеграції, очевидним стає те, що основним чинником щодо виправлення засуджених має стати не позбавлення волі й соціальна ізоляція, а гуманістична альтернатива такому покаранню – ресоціалізація, інтеграція та адаптація у соціум заради подальшого зменшення правопорушень шляхом соціальної корекції поведінки засуджених та запобігання вчинення повторних злочинів [1]. Підкреслимо також, що пробація не тільки ефективніша своєю соціальною значимістю, а й значно економніша для держави, ніж витрачання податків населення на утримання правопорушника у тюрмі.

Наголосимо, що перші пропозиції щодо поширення в Україні практики альтернативних покарань були подані до Кабінету Міністрів України ще у 2002 році, після відрядження у Королівство Швеція для обміну досвідом делегації з Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань України [2]. Однак підґрунтям для створення у країні системи пробації на законодавчому рівні став прийнятий у 2015 році Закон України «Про пробацію» та майже дворічний досвід спроб розгорнути пробацію у дії в містах України.

Аналізуючи досвід розвитку системи альтернативних покарань в Україні, можемо стверджувати, що, не зважаючи на наявний базовий Закон, повноцінно, із достатнім рівнем відрегульованості законодавчо-нормативними актами, які чітко визначають діяльність уповноважених органів з питань пробації, цей виконавчий орган працює лише 3 роки. Протягом цих років, пробація стрімко розвивається на законодавчому рівні, де затверджено низку законодавчих актів, що сприяють ефективному впровадженню альтернативних видів покарання.

Разом з цим, необхідно підкреслити, що за активної позиції вітчизняних пенітенціаріїв та сприяння міжнародних партнерів, за цей доволі не великий проміжок часу було створено національну модель ювенальної пробації, осередки якої відкрито у 14 містах України. Така практика не лише змінила підхід у виконанні кримінальних покарань відносно неповнолітніх, а й сприяла розвитку та покращенню концепції і технологій соціально-виховної роботи із неповнолітніми, які знаходяться у конфлікті із законом, у цілому, а також зміні громадської думки щодо дієвого покарання за ті чи інші правопорушення.

За допомогою поширення відповідної публічної інформації, підготовки просвітницьких радіопередач, відео-роликів, брошур, буклетів, виставок сьогодні створюється медіа-простір впливу на громадськість та її свідомість із формування позитивного сприйняття альтернативних видів покарань без позбавлення волі. За підтримки міжнародних партнерів в Україні відкриваються центри для неповнолітніх правопорушників,

а сьогодні вже відкрито і декілька удосконалених центрів для дорослих суб'єктів пробації, що відповідають міжнародним стандартам. До організації соціально-виховної діяльності з суб'єктами пробації залучені громадські та держані організації, волонтери, які сьогодні допомагають суб'єктам пробації вирішувати життєві та соціальні питання.

У порівнянні з кримінально-виконавчою інспекцією, яка виконувала покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; здійснювала контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та встановлювала періодичність та дні проведення реєстрації засуджених [3, с. 13], в уповноваженого органу з питань пробації сьогодні з'явилося багато додаткових завдань та функцій. Так, відповідно до статті 13 Кримінально виконавчого кодексу України уповноважений орган з питань пробації: складає досудові доповіді на обвинувачених; здійснює нагляд за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, зокрема вагітними жінками і жінками, які мають дітей до трьох років. Працівники пробації, відповідно до Наказів Міністерства юстиції, проводять пробаційні програми, для засуджених; здійснюють соціально-виховну роботу із засудженими, до яких застосовано пробацію; реалізують заходи з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; направляють засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [4].

Особлива увага у роботі органу пробації надається питанням проведення оцінки ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень, а саме підвищенню об'єктивності та ефективності такої оцінки. На цьому шляху позитивні можливості надає сучасна тенденція діджиталізації соціального простору в умовах інформаційного суспільства. Так, нещодавно, міністр юстиції анонсував впровадження штучного інтелекту під назвою «Касандра». Суть його застосування полягає, в тому щоб виключити людський чинник та підвищити коефіцієнт корисної дії працівників служби пробації при проведенні оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, яка проводиться як з неповнолітніми, так і з повнолітніми суб'єктами пробації, як на стадії досудової доповіді, так і коли суб'єкт пробації вже за вироком суду стає на облік в уповноваженому органі з питань пробації. Підкреслимо, що у часи, коли на державному рівні запроваджується діджиталізація соціального простору, зазначена ініціатива в кримінально-виконавчій системі сприймається як дуже своєчасна та тенденційна.

У цілому, зазначимо, що у сучасний період, коли змінюється чинне законодавство, впроваджуються нові практики вирішення складних кейсів у соціально-виховній роботі із неповнолітніми суб'єктами пробації та, разом з цим, все більше з'являється паперової роботи, дуже важливим питанням є оцифрування інформації, як один із успішних видів створення пробації майбутнього. Це сприятиме ситуації, коли формальний «паперовий» підхід до неповнолітнього правопорушника зміниться на особистісний індивідуальний в умовах вдосконалення соціально-педагогічної підготовки працівників пробації.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-19> (дата звернення: 09.10.2020).
2. Янчук О.Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації. URL: <http://kvs.gov.ua/zmi/SuchasnyyStanPytannya08082014.pdf> (дата звернення: 09.10.2020).
3. Кримінально виконавчий кодекс України: Із змінами і доповненнями станом на 1 березня 2008 року / Упорядник А. Х. Степанюк. Харків: Право, 2008. 176 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 09.10.2020).

Рижанова А.О.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

РЕГІОНАЛЬНЕ СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ – ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР

Інформаційна цивілізація людства активно стимулює не лише становлення глобального, але і регіонального соціального виховання для зміцнення інтегрованості регіонально-континентальних соціумів, що утворюються. Особливо активно проходить становлення європейського соціального виховання відповідно до динаміки вдосконалення Європейського Союзу. Оскільки територіально Україна належить до європейської частини євразійського континенту, то поглиблення теорії та засвоєння практики регіонально-європейського соціального виховання є актуальним складником процесу її входження до європейської співдружності, вдосконалення соціокультурної динаміки власної країни. Розвиток європейськості українців, як результату вітчизняного регіонального соціального виховання, забезпечить саме аксіологічну єдність населення нашої країни та європейських народів, оскільки загальні ціннісні орієнтації є основою найміцніших соціальних взаємозв'язків.

Соціальне виховання та практику розвитку соціальності в дітей та молоді в Україні досліджують передусім соціальні педагоги: Ю. Лисенко [2], Н. Максимовська [3], О. Рассказова [5], С. Харченко [7] та ін.; в умовах інформаційного суспільства – О. Білик [1], М. Максимовський [4], О. Хендрик [7] та ін.; регіональний підхід до шкільного соціального виховання застосовано в науковому дослідженні Т. Швець [8]. Історію, теорію соціального виховання та соціальності, як його результату, було обґрунтовано нами в докторській дисертації, там же проаналізовано їх динаміку у філогенезі, зокрема визначені аксіологічні складові регіональної та глобальної соціальності, а також в наукових публікаціях після захисту [6]. Проте актуальність регіонального соціального виховання для соціокультурного розвитку України та її громадян досліджено недостатньо.

Формування регіональних та глобальних типів соціуму потребують (заради зміцнення доцентрової спрямованості), відповідно, регіонального та глобального видів соціального виховання, відсутніх у філогенезі, що об'єктивно актуалізує роль соціальної педагогіки в інформаційній цивілізації, яка і має теоретично обґрунтувати нові види соціального виховання та гармонізувати їх з існуючими (сімейним, етнічним, громадянським тощо). Укрупнення соціумів у сучасних інформаційних умовах спричиняє появу соціальних цінностей (ціннісне ставлення до різновидів соціального буття – сімейного, етнічного, громадянського тощо – та до людини як соціального суб'єкта), нових для індустріального буття. Якщо за індустріальної доби найвищими соціальними цінностями, що могла досягти людина, були громадянські, оскільки культура існувала громадянсько-національна, і особистість у своєму соціальному розвитку здійснювала до цих цінностей, долаючи особистісний, сімейний, етнічний, релігійний, професійний тощо види еґоїзму, то в інформаційному суспільстві соціальне виховання має озброїти людину регіональними цінностями (для нашої країни, загальноєвропейськими), виховати здатність долати громадянсько-національний еґоїзм заради добробуту всіх у новому типі соціуму. Складність полягає в тому, що у філогенезі відсутні соціально-виховні механізми добровільного набуття такого рівня соціальності. Переважання стихійних процесів регіональної соціалізації призводить до наростання як внутрішніх, так і зовнішніх регіональних конфліктів щодо відстоювання культурної самобутності (наприклад, брекзит Великої Британії) або доведення переваг однієї культури над іншою. Тому постає проблема формування в Україні **регіонального виду соціального виховання**, яке б створювало сприятливі умови для оволодіння людьми (інтерналізації) європейських цінностей, відповідних до них соціальних

якостей (повага до кожної людини, що проживає в Європі, толерантність, соціальна активність та відповідальність за європейський дім, солідарність з громадянами всіх європейських країн тощо), проєвропейської поведінки (що сприяє євроінтеграції, взаємодопомозі європейських країн та їх громадян один одному, збереження та відновлення природного середовища тощо), що разом і є проявом європейськості. Тобто регіональне соціальне виховання сприяє формуванню регіональної соціальності, для громадян України – європейськості. Новий вид соціального виховання розширює коло об'єктів цього виховання. До традиційних (людина, група) додається суспільство. Саме тому складність регіонального виховання полягає в необхідності додання громадянсько-державного егоїзму, який за всіх часів вважався вищою соціальною доблестю громадян. Досвід подолання через соціальне виховання враженої національно-державної гордості має Німеччина, завдяки цьому країні вдалося запобігти реваншизму нової генерації. Вибачившись за минуле, країна фактично очолила рух Європи в інформаційне майбутнє. Прикладом соціального виховання суспільства на регіонально-європейському рівні є Україна, яка має привести у відповідність до європейських власні внутрішньосуспільні цінності, законодавство, систему відносин «людина-група-суспільство-держава» тощо, щоб мати можливість вступити до Євросоюзу. Зрозуміло, що кожний новий вид соціального виховання, зокрема і регіональний, має специфічні не лише суб'єкт-об'єктний компонент, середовищний, змістовно-цільовий, але й технологічний, зокрема засоби, які вможливають інноваційний процес набуття регіональності. Так, у Європі активно використовується соціокультурна діяльність для усвідомлення громадянами Європи внутрішньої єдності: поширені туристичні тури об'єднаним соціумом для всіх громадян Євросоюзу, загальноєвропейські літні табори для дітей та молоді, а, наприклад, щорічний конкурс визначення переможця «Європейського міста» сприяє ствердженню і європейських, і національно-державних цінностей певної країни. Отже, коли політичні діячі нашої країни запитують, чому саме Україна ще не в Європі, НАТО тощо, то відповідь є очевидною, просто більшість громадян не досягла навіть рівня соціальної грамотності європейськості. Ми маємо не просто випрошувати гроші у європейських сусідів, даючи натомість марні обіцянки (як це було за часів В. Януковича), а, засукавши рукава, втілювати європейські ціннісні орієнтації, норми соціального життя в Україні, сприяючи їй та власному соціокультурному розвитку. Завдання соціальних педагогів – розробляти технології вітчизняного регіонально-європейського соціального виховання та втілювати їх у родинне, етнічне, громадянське, професійне, державне (через заклади освіти) тощо виховання, примушуючи державу не лише декларувати, але й реалізовувати на практиці проєвропейський вибір наших громадян. Оволодівши європейськістю ми здіймемося на новий рівень власного духовного розвитку та увійдемо в європейську родину не зі страху військової агресії, не як прохачі (бідні родичі), а як рівні іншим, гідні європейські соціальні суб'єкти.

Список використаних джерел:

1. Білик О.М. Розвиток соціальності іноземних студентів у процесі соціально-педагогічного супроводу соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (48), Iss. 102. P. 7-10.
2. Лисенко Ю.О. Розвиток соціальності молодших підлітків через неформальні об'єднання у період формування молодіжної субкультури. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 24. С.248-255
3. Максимовська Н.О. Розвиток соціальності жіночої молоді у соціально-педагогічному середовищі ВНЗ: до визначення понять. *Рідна школа*. 2006. №9. С.28-31.
4. Максимовський М. І. Технологія розвитку соціальної культури студентської молоді засобами анімаційної діяльності в інформаційному суспільстві / М. І. Максимовський // *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Старобільськ, 2017. № 8 (313), Ч II. С. 158–167.

5. Рассказова О.І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія: моногр. Харків, 2012. 468 с.
6. Рижанова А.О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : дис.д-ра пед. наук: 13.00.05. «Соц. педагогіка» /Харків. Держ. акад. культури. Харків, 2005. 456 с.; Соціальність. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. – 2-ге видання /За заг. ред. проф. І.Д.Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. С.98-101; Розвиток соціальності в культурі інформаційного суспільства. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків: Укр. інж.-пед. акад., 2012. Вип. 36. С. 240–245; Якісні рівні соціальності. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття*: ХДАК, 2014. С.37-38; Кіберсоціалізація і розвиток соціального виховання, соціальної педагогіки в умовах інформаційного суспільства. *Трансформація соціальної педагогіки та соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства*: кол.моногр./ за наук. ред. проф.А.О.Рижанові. Харків: ХДАК, 2019. – С.18-26; Соціальне виховання в Україні: динаміка від авторитарних до демократичних часів. *Norwegian Journal of development of the International science (Norvegia)*. 2020. №42. VOL.4. Рр. 37–43.
7. Тадаєва А.В. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами нових медіа. *Обрії*: наук.-пед. журн. Івано-Франківськ, 2015. №1(40). С.92-95.
8. Харченко С.Я. Значення категорії «соціальність» в пошуках методологічної основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №3. С.4-13.
9. Хендрик О.Ю. Розвиток соціальності студентів мистецьких спеціальностей засобами хореографії: автореф. дис. ...канд.пед. наук: 13.00.05. «Соц. педагогіка» / Луган. націон. ун-т імені Тараса Шевченка. 2014. 22 с.; Хендрик О. Ю. Розвиток соціальності людини інформаційного суспільства засобами хореографії // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2008. № 10. С. 131–135.

Ричкова Л.В.

кандидат педагогічних наук,
директор Харківської загальноосвітньої коли І-ІІІ ступенів №36
Харківської міської ради Харківської області

Волкова О.В.

учитель початкових класів
Харківської загальноосвітньої коли І-ІІІ ступенів №36
Харківської міської ради Харківської області

ЗАСОБИ РОЗБУДОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Дистанційне навчання – це ознака і одночасно виклик сучасної освіти. Тим більше, коли освітній процес відбувається онлайн для здобувачів освіти початкової школи. В нових (для учнів і для вчителя) умовах, якість освіти має відповідати визначеним критеріям і ні в якому разі не погіршуватися. Під час дистанційного навчання вчитель реалізує принципи особистісно-орієнтованого освітнього процесу, використовує різноманітні засоби інтерактивної взаємодії та контактні засоби, що ґрунтуються на презентації навчального матеріалу, засоби індивідуалізованого викладання тощо. Одним з пріоритетних завдань сучасного вчителя є розбудова системи засобів ефективної взаємодії з учнями в умовах дистанційного навчання. Для забезпечення ефективного освітнього процесу он-лайн, вчителю необхідно володіти сукупністю професійних та особистих компетентностей,

впевнено використовувати цифрові технології, комп'ютерно-опосередковані засоби комунікації з учнями, синхронні та асинхронні засоби навчання тощо.

Актуальною залишається проблема використання в режимі он-лайн уроку завдань для самостійної роботи учнів. Вчитель надсилає завдання для самоопрацювання, надає коментарі, консультації, поради щодо виконаних завдань. Педагогічна підтримка вчителя мотивує учнів до навчання. Діти в процесі навчання записують аудіоповідомлення, надсилають різноманітні коментарі, коригують картки тощо.

На уроках художньо-естетичного циклу доречно організовувати «вайбер-концерти», «виставки картин», фотовиставки, флешмоби, відеоповідомлення, «покази мод», «кулінарні проекти» тощо. Проектні завдання доречно «прив'язати» до знаменних календарних дат.

З метою зацікавлення дітей та урізноманітнення засобів навчання, вчитель підбирає різні дидактичні активності. Це можуть бути ігри: «телефон», вікторини, пазли, колесо фортуни тощо. Все це також сприяє формуванню в учнів навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, стимулює розвиток інтересу до навчання, виховує відповідальність до результату діяльності.

Особливо корисними для якісного дистанційного навчання є онлайн-конференції в Zoom, які стали чудовою можливістю учням поспілкуватися з вчителем, однокласниками, отримати консультацію та відповіді на свої запитання.

Зручно об'єднувати дітей у групи в залежності від зручного часу, рівню підготовки учнів тощо. Під час пояснення матеріалу вчитель може увімкнути демонстрацію екрану як свого так і будь-якого учасника конференції.

Для учнів початкових класів важливо бачити й чути свого вчителя, їм потрібне «живе спілкування», потрібно ввести у процес навчання на віддалі емоцію і отримати контакт. Через свої вікові особливості молодші школярі (особливо першокласники) часто потребують допомоги, поради, підтримки з боку вчителя. На онлайн-уроках педагог не в змозі це зробити якісно. А кожна маленька невдача викликає в дітей тривогу, хвилювання. Тому дуже доречною є підтримка вчителя, однокласників, батьків.

Зважаючи на недостатнє спілкування з однолітками під час карантину, важливо зберегти живе спілкування всередині класу на вільні теми, доречно навіть збирати конференції просто для спілкування.

Виявляється, що доречне комбінування форм та засобів дистанційного навчання може по новому вплинути на процес становлення особистості молодшого школяра, підвищити ефективність он-лайн уроків, спрямувати їх на всебічний розвиток учня.

Романова І.А.

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – НЕОБХІДНИЙ ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У межах реалізації Цілей сталого розвитку для розв'язання нагальних соціальних проблем у громадах одним з пріоритетних напрямів є розбудова соціального підприємництва. Недержавним сектором протягом 2018-2020 рр. у межах реалізації проекту «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу» розроблено необхідне підґрунтя [1] для здійснення більш рішучих дій з боку держави: створено платформу з соціального підприємства й шкільного соціального підприємництва; розроблено «Білу книгу для розвитку соціального підприємництва в Україні»; апробовано курси з соціального підприємництва на базі закладів вищої освіти; розроблено підручники для

закладів вищої й загальносередньої освіти; акселератори, хакатони, молодіжні табори допомогли запустити соціальні стартапи, тощо.

Протягом останнього часу Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [2], де визначено поняття «соціально відповідальний бізнес» й окреслено пріоритетні напрями відповідальної поведінки суб'єктів господарської діяльності для забезпечення добробуту населення. Однак, територіальні громади України мають поодинокі приклади досвіду формування місцевої політики із застосуванням інструментів соціального підприємництва для вирішення місцевих соціальних проблем.

На долю недержавних громадських організацій припадає лівова частка реалізації соціальних проєктів, основним джерелом фінансування яких є здебільшого грантові кошти. Проте, відповідно до законодавства в Україні громадська організація має право вести підприємницьку діяльність та отримувати дохід від неї. Тільки такий дохід не може бути розподілений між засновниками та членами громадської організації і має бути спрямований виключно на досягнення мети громадської організації. Таким чином, саме соціальне підприємництво може стати надійним джерелом для реалізації соціальних ініціатив недержавними громадськими організаціями. Зважаючи на це, необхідною є цілеспрямована підготовка фахівців соціальної галузі в цьому напрямі. Запровадження освітнього компоненту «Соціальне підприємництво» узгоджується зі Стандартами підготовки фахівців соціальної галузі першого (бакалаврського) й другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

У посібнику для викладачів курсу соціального підприємництва [3], матеріали якого були апробовані під час пілотування курсу в Українському католицькому університеті, Національному університеті «Києво-Могилянська академія» й Харківському національному університеті будівництва та архітектури, визначено, що в роботі зі здобувачами соціальної роботи необхідно: більше уваги приділяти вивченню правових й економічних питань діяльності підприємства; до викладання курсу залучати гостей лекторів - соціальних підприємців з досвідом створення й ведення таких підприємств; поєднувати теоретичну й практичну підготовку (наприклад, розробка бізнес-плану соціального підприємства для потреб конкретної партнерської громадської організації); бажано залучати до викладання курсу науково-педагогічних працівників з досвідом практичної діяльності по організації соціальних підприємств.

Таким чином, на шляху до розв'язання соціальних проблем за рахунок розширення досвіду соціального підприємництва в діяльності громадських організацій необхідним є розширення досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Платформа з соціального підприємництва. URL: <https://socialbusiness.in.ua/about/> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Розпорядження КМУ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
3. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу / за наук. редакцією к.е.н. А. О. Корнецького. К. : Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.

ПАРТНЕРСЬКА СПІВПРАЦЯ МІЖ БЛАГОДІЙНИМ ФОНДОМ ТА МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЯК ПРИКЛАД СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Майбутнє українського суспільства в значній мірі залежить від громадської та соціальної активності молоді, адже саме молодь відіграє ключову роль у соціально-економічних процесах і є рушійною силою у вдосконаленні всіх сфер суспільного життя, вирішенні нагальних проблем громади та покращенні становища вразливих соціальних груп. Між тим, на теперішній час не вся молодь нашої країни є соціально орієнтованою та активною, усвідомлює власну роль у досягненні соціального ефекту для суспільства.

Так, відповідно до результатів всеукраїнського соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», 87,8% молоді не бере участь в організації суспільного життя у своїй спільноті. На запитання «Якою мірою ви можете вплинути на те, що відбувається у вашому населеному пункті?», 38,2% опитаних відповіли «незначною мірою», а 30,3% - «ніяким чином не можу». При цьому, 44,3% опитаних були б готові долучитися до громадських колективних ініціатив. Згідно з матеріалами Глобал Ком'юнітіз (Global Communities): «Важливо, щоб молодій людині було цікаво бачити себе в майбутньому громади, вдосконалювати та реалізовувати себе».

На допомогу молоді у збільшенні громадської та суспільної активності, вдосконаленні власного потенціалу, самореалізації, приходять організації громадянського суспільства, зокрема, благодійні фонди. Благодійні фонди мають місію та цінності, працюють на засадах добровільності, орієнтованості на покращення життя інших людей. Долучаючись до роботи благодійних фондів, молоді люди мають змогу зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, випробувати свої можливості, взяти участь у благодійних проєктах і програмах соціальної спрямованості. Завдяки благодійним фондам відбувається соціальне виховання особистості молодих людей та формування їх ціннісного профілю.

Благодійні фонди відіграють вагомую роль в акумуляції фінансових і людських ресурсів, спрямованих на допомогу малозабезпеченим, соціально незахищеним верствам населення, людям у складних життєвих обставинах та іншим особам, що потребують допомоги. Намагаючись зробити більше та допомогти більшій кількості людей, благодійні фонди відчують особливу потребу у волонтерах, адже в них не вистачає фінансування та ресурсів, щоб покрити всю діяльність. Саме тут на допомогу приходять активна та соціально спрямована молодь, що якнайкраще відповідає потребам фондів до волонтерів.

Отже, завдяки партнерській співпраці благодійних фондів та молодих людей вирішуються важливі соціально значущі суспільні завдання: з одного боку, відбувається соціальне виховання молоді з орієнтацією на відкритість, зміни, самоствердження; з іншого боку – фонди отримують таку необхідну волонтерську підтримку від свідомих та енергійних молодих людей, які мають яскраві ідеї та прагнення до змін.

Прикладом подібної роботи стала співпраця між ХОБФ «Соціальна служба допомоги» та студентською молоддю кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

ХОБФ «Соціальна служба допомоги» був заснований у 1996 р. Метою роботи фонду є надання професійних соціальних послуг та благодійної допомоги соціально незахищеним верствам населення м. Харкова та Харківської області. Фонд допомагає дітям та людям похилого віку.

Співпраця між фондом та кафедрою соціальної роботи і соціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди розпочалася ще у 2017 році. За п'ять років спільної плідної роботи, організаціями разом було проведено понад 10 акцій та заходів соціального спрямування в

підтримку соціально-незахищених верств населення нашого міста та області. Серед них: проходження студентами кафедри виробничої практики на базі фонду; участь студентів у якості волонтерів у міжнародному благодійному балі «Коли збуваються мрії»; онлайн-фандрейзинг: збір коштів в підтримку соціальних проєктів фонду на краудфандинговій платформі в рамках всесвітньої благодійної ініціативи «Щедрий вівторок»; участь студентів-волонтерів у соціальному проєкті фонду «Цифрові рішення для людей похилого віку» за підтримки Європейського Союзу; участь студентів-волонтерів у зборі продуктів харчування для сімей у складних життєвих обставинах в рамках спільної акції фонду з торгівельною мережею «Ашан»; та багато інших суспільно значущих ініціатив.

Співпраця між ХОБФ «Соціальна служба допомоги» та студентською молоддю дозволила досягти таких комплексних результатів:

1. для фонду:

1.1. покриття власної потреби у волонтерському ресурсі, фізична, інтелектуальна допомога;

1.2. отримання джерела нової, позитивної енергії, свіжих ідей від енергійних, активних, готових до дії молодих людей;

1.3. можливість допомогти більшій кількості бенефіціарів (наприклад, лише за результатами онлайн-фандрейзингу в рамках всесвітньої благодійної ініціативи «Щедрий вівторок» студентами було зібрано понад 15000 грн. у підтримку сімей у складних життєвих обставинах та дітей, що залишилися без батьківського піклування).

2. для молоді:

2.1. отримання практичних знань, умінь та навичок на базі соціальних проєктів фонду;

2.2. набуття нового, унікального досвіду професійної діяльності, що стало можливим завдяки практичній роботі з бенефіціарами (отримувачами соціальних послуг) разом з персоналом фонду;

2.3. занурення в атмосферу цінностей фонду, який працює на засадах відкритості, прозорості, готовності допомогти нужденним, милосердя та відданості своїй справі, та, відповідно, формування у студентів власної системи цінностей за цими ж принципами;

2.4. оволодіння формами, методами, прийомами волонтерської діяльності;

2.5. подальша профорієнтація, оскільки на базі фонду студенти взаємодіють з людьми різного віку та у різних життєвих обставинах, через що майбутні соціальні працівники та педагоги можуть обрати для себе найбільш цікавий напрям роботи в майбутньому;

2.6. набуття досвіду самовдосконалення та самореалізації, пошук себе та самоствердження у якості професіонала.

3. для бенефіціарів фонду – отримання додаткової допомоги: фізичної, моральної, матеріальної, від відданих та небайдужих волонтерів фонду.

Таким чином, як доводить приклад практичної співпраці між ХОБФ «Соціальна служба допомоги» та студентською молоддю кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди, спільна робота благодійного фонду та молодих людей – майбутніх соціальних працівників, є комплексним вирішенням одразу декількох суспільно значущих питань, у центрі яких стоїть соціальне виховання особистості та досягнення соціального ефекту для суспільства.

Список використаних джерел:

1. Становище молоді в Україні. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ. 2019.

2. Молодь України – 2017. Результати соціологічного дослідження. Тернопіль. ТОВ «Терно-граф». 2017.

3. Активізація молоді та залучення до діяльності з розвитку громад. Практичний посібник для місцевої влади. Київ: Глобал Ком'юнітіз (Global Communities). 2019.

Сайко Н.О.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

МЕТОД ОПОРИ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ ОСОБИСТОСТІ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Процес виховання складний і багатогранний у своїй реалізації. Він потребує зусиль багатьох осіб і всього суспільства в цілому. Важливість виховного процесу підтверджує досить широкий спектр наукових досліджень, в яких розкриваються умови ефективності процесу виховання та особливості впливу його змісту на якість життя особистості. Так, проблемі організації процесу виховання, удосконаленню його складових присвячено ряд вагомих праць таких учених, як І. Беха, І. Зязюна, А. Капської, Г. Лактіонової, М. Лукашевича, Л. Міщик, В. Поліщук та інш. Особливий акцент роблять дослідники на гуманних підходах у процесі виховання та на розвитку моральних здібностей, якими має володіти особистість. Ряд досліджень спрямовано на висвітлення змісту різних напрямів виховного процесу – морального, естетичного, фізичного, екологічного, правового (Т. Алексеєнко, О. Барабаш, О. Вишневського, Н. Мойсеюк та ін.). Активно досліджують процес виховання в контексті особистісно-орієнтованого підходу такі науковці, як Г. Балл, О. Дубасенюк, В. Кремень, С. Максименко, С. Мельничук, О. Пехота, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін.

Удосконалення змісту виховання, його складових – це безперервний процес, який не має закінчуватися, оскільки суспільство постійно змінюється, і до особистості соціум ставить нові вимоги. Сучасна особистість, не залежно від віку, має бути активною, відкритою до знань, гнучкою, мобільною і тому процес виховання повинен орієнтуватися на формування таких моральних якостей особистості, які допоможуть їй зреалізуватися у даному суспільстві. Особистість, в першу чергу, повинна стати активним створювачем власної моральної системи цінностей, усвідомивши необхідність її формування для нормального, якісного життя.

Тому не аби якої актуальності набуває метод опори на сильні сторони (strength-based perspective) особистості у виховному процесі, який створює активну позицію особистості у власному процесі виховання. Ціннісною основою такого підходу у вихованні є те, що в будь-якої людини, сім'ї або суспільства є сильні сторони і ресурси (плани на майбутнє, прагнення, мрії, цілі, хобі, уміння, здібності тощо), тобто все те, що може бути рушійною силою у виховному процесі особистості. Саме домінуючі аспекти життя особистості дають змогу рухатися вперед, розвиватися, формувати життєстійкість (resilience) особистості.

Під життєстійкістю розуміється здатність людини протистояти стресам та життєвим труднощам [2]. У процесі виховання для розвитку життєстійкості важливо навчити дитину способам реагування на різні життєві труднощі, наприклад що робити, якщо тебе образили; як реагувати у ситуації припинення взаємостосунків; мої дії у разі несправедливого ставлення тощо. Це передбачає підсилення уваги у процесі виховання проблемі формування оптимістичного сприйняття світу, як сильної сторони особистості. Слід вчити особистість відчувати радість, естетичну задоволеність і в загалі радіти кожному дню, події, бути щасливою.

Оптимістичний світогляд, як довів М. Селігман, є істотним фактором успішності особистості. Основними рисами оптимістів автор визначає: стабільність, глобальність та контрольованість. Оптиміст вірить у щасливий хід подій та бачить у перешкодах додатковий стимул для роботи, що утворює його сильні сторони особистості. За песимістичного стилю пояснення світу, навпаки, невдачі сприймаються як сталі, глобальні та неконтрольовані явища. Автором був запропонований метод зміни способу реагування людини, коли вона думає про невдачу, поразку, втрату і безпорадність. Саме контрольована зміна стилю

мислення і була названа феноменом свідомого оптимізму, що дає змогу людям змінити своє життя, сприяє появі прагнення перебороти труднощі та створює мотивацію досягнення успіху, і в кінцевому результаті дозволяє відчувати більше задоволення від життя. М. Селігман наголошує на необхідності не залишати все як є, а змінювати своє песимістичне сприйняття світу на оптимістичне: адже людина здатна впливати на своє мислення, і через нього – на емоційну сферу та поведінку [3].

На відміну від негативних, позитивні емоції дають можливість усвідомити перспективні позитивні виходи з будь-якого складного становища. Вчені Б. Фредріксон і С. Браніган довели, що позитивні емоції допомагають швидше знаходити ресурси для вирішення проблем і позбавляться від негативних переживань, висловили також припущення, що позитивні емоції можуть асоціюватися з оптимальним рівнем психічного здоров'я людини і суб'єктивного благополуччя. В емпіричних дослідженнях за участю студентів із різними рівнями ознак психічного здоров'я вони вивчали зв'язок між співвідношенням позитивних і негативних емоцій у досвіді людини і рівнем її психічного здоров'я [5].

Російський учений О. Сичов, досліджуючи поняття «оптимізм», зазначає, що оптимісти більш схильні використовувати активні, дієві способи, а песимісти – емоційні, пасивні, їм більше властиві, наприклад втеча або заперечення. Автор зазначає, що навчити оптимізму – це не значить відкрити у собі «силу позитивного мислення». Навички оптимізму не мають нічого спільного з поглядами на світ «крізь рожеві окуляри», вони не зводяться до аутотренінгу, до постійного промовляння позитивних висловлювань – це має незначний ефект. Має значення лише те, що особистість думає у момент поразки, коли потерпає від невдач, застосування сили «протинегативного мислення». Здатність змінювати деструктивні думки, коли людина стикається зі складними життєвими ситуаціями, є мистецтвом оптимізму [4].

У відомій монографії С. Максименка «Генезис існування особистості» підкреслюється важливість вивчення ролі любові у вихованні здорової особистості і, що є співзвучним з ідеями одного з напрямів позитивної психології, – ролі позитивних емоцій у забезпеченні психологічного благополуччя людини як провідної операційної ознаки психічного здоров'я [1].

Отже використання методу опори на сильні сторони особистості у виховному процесі передбачає виявлення рушійних сил розвитку особистості і використання їх з виховною метою. Основним підґрунтям цього процесу має бути оптимізм, позитивний світогляд та благополуччя особистості.

Список використаних джерел:

1. Максименко С. Д. Генезис существования личности. Київ : КММ, 2006. 240 с.
2. Павловський А. П. Социальная работа с подростками с опорой на сильные стороны : практ. пособ. Київ, 2015. 108 с.
3. Селигман М. Как научиться оптимизму: измените взгляд на мир и на свою жизнь. Москва : АЛЬПИНА ПАБЛИШЕР, 2013. 338 с.
4. Сычов О. А. Психология оптимизма : учеб.-метод. пособ. к спецкурсу. Бийск: БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. 69 с.
5. Fredrickson B. L. Positive Emotions broaden the scope of attention and thought-action repertoires: cognition and emotion / B. L. Fredrickson, C. Branigan. 19. P. 313–332.

АКТИВНА ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасні соціально-економічні зміни в Україні потребують формування особистості з активною життєвою позицією. Активна життєва позиція особистості стає можливим при розвитку готовності активно діяти в суспільстві. З цією метою необхідно засвоїти загальнолюдські досягнення у сфері матеріальної і духовної культури, наукових і професійних знань, світогляду, трудової і суспільно-політичної діяльності.

Науковий статус життєва позиція як соціально-філософська категорія отримала лише у другій половині ХХ ст., а до того часу вона розглядалася як складова таких понять, як самовизначення, соціальна орієнтація, соціальна роль, спосіб життя [1].

Проблематика активної життєвої позиції – міждисциплінарна, її суть представлена в межах соціології, психології, політології, права, економіки та соціальної педагогіки. Активна життєва позиція, як феномен соціокультурного простору особистості, розглядається у межах установок індивідуальної свідомості (К. Аверіна, Г. Олпорт, М. Рокіч), спрямованості на цінності (Б. Ананьєв, Є. Головаха, О. Ковальов), досягнення ідеологічних запитів державної системи (А. Архангельський, В. Єфімов, В. Маркін, І. Хобти). Не залежно від позицій міждисциплінарного дискурсу, автори підкреслюють, що тільки свобода та активна життєва позиція дає людині силу здійснювати свої плани, осмислювати шляхи їх відстоювання на користь як самої людини, так і суспільству в цілому.

Під активною життєвою позицією розуміють: систему особистих цінностей людини, яка спонукає її до позитивної, морально впевненої, соціально-орієнтованої активної діяльності (Л. Помиткіна) [3]; активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства [2]; стан й інтегративна властивість особистості, що виявляється в ініціюванні та здійсненні актів соціальної взаємодії задля конструктивного саморозвитку, перетворення навколишнього середовища, досягнення особистих і соціально орієнтованих цілей людини (К. Аверіна) [1]. Отже, активна життєва позиція спрямована на вирішення власних та суспільних, соціальних проблем.

У психології доведено, що протягом дитинства та юності життєва позиція формується мимовільно і підсвідомо, однак з часом набуває рис усвідомленості і цілеспрямованості і може носити характер активної чи пасивної позиції [3].

Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що активна життєва позиція має такі види: за рівнем участі (висока, середня, низька життєва активність); за характером (позитивна позиція – утвердження добра і подолання зла; негативна позиція – діяльність на шкоду іншим); за метою (суспільно корисна, асоціальна).

До ознак активної життєвої позиції людини відносять: не вдоволеність існуючою дійсністю; наявність уявлення про те, як виглядатиме нове, більш удосконалене буття; активна діяльність в житті; наявності принциповості, послідовності обстоювання своїх поглядів, єдності слова і діла.

На формування активної життєвої позиції впливають мікро- і макросередовище; рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; соціально-політичний лад, політичний режим; рівень культури; свободи людини; наявність в суспільстві правових гарантій для ініціативи і самодіяльності.

Таким чином, аналіз наукової літератури дозволив виявити, що активна життєва позиція як стан й інтегративна властивість особистості щодо ініціативи соціальної взаємодії має мету, види, спрямованість на навколишнє середовище, усвідомлення ставлення до інших людей, на готовність до дії та різних форм діяльності.

До подальшого дослідження відносимо вивчення шляхів формування активної життєвої позиції на різних вікових етапах особистості.

Список використаних джерел:

1. Аверіна К. С. Теоретико-методологічні засади розвитку соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій: автор. дис. д. пед. н.; спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2021. 35 с.
2. Енциклопедія сучасної України. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=43539
3. Помиткіна Л.В. Визначення власної життєвої позиції студентами як психологічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету Херсон*, 2014. Вип. 1., Т.1. С. 234–239.

Хорошилова І.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ЇЇ СТАН

Нині в світі активно розповсюджується небезпечне захворювання COVID-19, яке негативно впливає на ринок праці, зокрема зменшує чисельність зайнятих, збільшує обсяги безробіття та підвищує рівень бідності. Пандемія коронавірусу та карантинні заходи щодо її стримування мали різкий і масштабний шоківий вплив на світову економіку, зануливши її в глибоку рецесію. Пандемія яскраво висвітлила нагальну необхідність вжиття заходів у галузі охорони здоров'я та економічної політики, у тому числі глобальної співпраці, з метою пом'якшення її наслідків, захисту вразливих верств населення та зміцнення спроможності країн запобігати подібним подіям у майбутньому та справлятися з ними.

Особливо вразливі країни з ринковою економікою, що розвиваються, і країни, що розвиваються, і їм вкрай важливо зміцнювати системи охорони здоров'я, вирішувати проблеми, пов'язані з неформальним сектором економіки та обмеженістю масштабу систем соціального захисту, а також проводити реформи, що дозволяють забезпечити впевнене і стійке зростання економіки після подолання нинішньої кризи.

Пандемія COVID-19 перевернула сферу з ніг на голову. Вона має величезний вплив на робочі місця, засоби для існування та добробут трудящих та членів їх сімей, а також на підприємства у всьому світі, особливо малі та середні. У той час як деякі сектори та галузі успішно перейшли на роботу в онлайн-режимі, вказуючи шлях до вражаючих інновацій у сфері зайнятості, мільйони працівників втратили кошти до існування, а багато інших – особливо жінки, значна частина яких працює у серйозно постраждалих секторах, – як і раніше схильні до ризику. Пандемія завдає величезного болю і страждань і викликає серйозну тривогу в усьому світі. Працівників та власників підприємств чекає особливо невизначене майбутнє. Щоб звести до мінімуму вплив цієї кризи на працівників та підприємства, уряди, партнери та міжнародні організації вжили низку рішучих заходів. Наприклад, понад 170 країн виділили загалом 9 трлн дол. США на мету реалізації планів фінансового стимулювання.

Спираючись на ці кроки і з метою прискорення переходу до більш інклюзивного, сталого та життєстійкого світу, слід вжити широкомасштабних і запобіжних політичних заходів. У короткостроковій перспективі необхідно вжити термінових заходів, щоб уникнути закриття підприємств, втрати робочих місць та зниження доходів, а також пом'якшити наслідки переорієнтації роботи та робочої сили на сферу домашнього господарства. Існує потреба у скоординованих глобальних, регіональних та національних зусиллях щодо

створення гідних та продуктивних робочих місць для всіх як основа екологічного, всеосяжного та сталого відновлення.

У сфері праці до COVID-19 були поширені нерівність і проблеми. Лише 57 відсотків людей працездатного віку було працевлаштовано, 188 мільйонів людей були безробітними. Більшість із тих, хто мав роботу, працювали в неформальному секторі економіки, причому більшість із них не мали прав на роботі та соціального захисту та отримували низьку заробітну плату, яка заганяла їх у пастку бідності. Пандемія оголила існуючі в суспільстві нерівність та соціальні проблеми, від яких насамперед страждають найбільш уразливі та маргіналізовані групи населення. Це, швидше за все, призведе до значного зростання масштабів багатомірної бідності та нерівності. Переглянуті оцінки Світового банку вказують на те, що кількість людей, які живуть у злиднях, може збільшитися на 70–100 мільйонів людей порівняно з 2019 роком. Загалом майже половина всіх жінок, які працювали в докризовий період, наражається на високий ризик постраждати від кризи. Цей негативний фактор є унікальним для кризи, пов'язаної з COVID-19, і пояснюється високою концентрацією жінок у секторах обслуговування, які найбільше страждають від режиму ізоляції.

Молоді люди страждають невідповідно під час будь-якої кризи і тим більше під час нинішньої кризи. Серйозно постраждали освіта та підготовка молоді. Останні дані щодо робочої сили свідчать, що безробіття серед молоді, особливо серед молодих жінок, зростає вищими темпами, ніж серед дорослого населення, що належить до основної категорії працездатного віку. У зв'язку з цим впливом є високий ризик формування «покоління ізоляції».

Стратегічні рекомендації, щоб пом'якшити наслідки найсерйознішої з часів Другої світової війни глобальної рецесії, урядам та іншим ключовим заінтересованим сторонам, включаючи приватний сектор, необхідно вжити скоординованих, своєчасних та послідовних широкомасштабних заходів. Заходи відрізнятимуться залежно від стадії процесу відновлення, однак на всіх етапах найважливішим питанням для тих, хто приймає рішення, буде питання про те, як їм слід використовувати свої обмежені ресурси для підвищення рівня гарантованих доходів, створення та збереження гідних робочих місць, зміцнення соціального та екологічного аспектів нашої економіки та переходу до «найкращої норми», орієнтованої на інтереси людей, інклюзивної та доступної, яка враховує гендерні фактори та спрямована на сталий розвиток.

Багато країн вже вжили рішучих заходів, які є надійною основою. Спираючись на ці заходи, уряди та інші заінтересовані сторони повинні зосередити свої зусилля на трьох ключових пріоритетних завданнях та низці пов'язаних з ними заходів, про які йдеться нижче. Найважливіше значення для виконання кожної з цих рекомендацій має достатні фінансові можливості. На думку експертів, на ситуацію вплине не лише сам коронавірус, а й ті протиріччя, що склалися у світовій економіці до початку пандемії. Зокрема, це перекредитування більшості економічно розвинених країн, що розвиваються, поява ризиків фінансової кризи на ринку корпоративних боргів, «бульбашок» на ринках фінансових активів високотехнологічних компаній, а також дефолтів низки країн.

Рішення проблеми подолання безробіття залежить від комплексу законодавчих, соціальних, організаційних та економічних заходів. Звичайно, для різних типів безробіття мають бути розроблені різні заходи, які враховують причини, що впливають на різні типи безробіття. Однак можна виділити стратегії, які дадуть змогу вплинути на зниження рівня безробіття незалежно від його типу. Наприклад, це такі завдання, що сприяють розвитку людського потенціалу:

- підвищення доступу громадськості до інформації;
- розвиток дуальної освіти;
- підвищення привабливості професійно-технічної освіти серед молоді;
- формування умов для освіти впродовж життя.

Отже, запровадження вищезапропонованих заходів значно покращить ситуацію зайнятості на національному ринку праці, що сприятиме покращенню як економічного, так і соціального рівня розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Жиглей І.В. Напрями соціальної діяльності суб'єктів господарювання та облікове забезпечення системи соціального захисту працюючих громадян. *Вісник ЖДТУ*. № 1(47). 2017. С. 1–8.
2. Економічні і соціальні наслідки безробіття. URL: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/678.html>.
3. Показники діяльності Державної служби зайнятості. URL: <http://www.dcz.gov.ua>.
4. Борищук А.О., Семенова К.Д. Аналіз рівня безробіття в Україні. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць*. 28.09.2017. № 3. С. 2.

Черкашина Т.В.

директор Комунального закладу соціального захисту для дітей
«Центру соціально-психологічної реабілітації дітей» міста Харкова»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ УСИНОВЛЕННЮ

Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки було розроблено заходи з забезпечення реінтеграції дитини-сироти в сім'ю. Однак життя йде вперед. Ті знання, які уявлялися раніше достатніми, в наш час вважаються обмеженими. Із поширенням інституту прийомних сімей в Україні щодня розширюються знання, варіанти підходу та варіанти вирішення конкретних ситуацій.

Не зважаючи на розроблені ЮНІСЕФ і Українським законодавством нормативні рекомендації реалізації права дитини виховуватися в сім'ї, на практиці працівники центру соціально-психологічної реабілітації дітей (центр) стикаються з різними проблемами. Оскільки дітей-вихованців центру неможливо розлучити з братами або сестрами, такі діти не так часто направляються в прийомні сім'ї. Також бабусі чи дідусі можуть самі виховувати дитину і не хочуть передавати на виховання в чужу сім'ю. Часто позбавлені батьківських прав біологічні батьки виявляють бажання відновитись у правах і не віддають своїх дітей в прийомні сім'ї. Є діти, які самі не хочуть бути усиновленими (переданими до прийомної сім'ї) і після досягнення повноліття бажають повернутися до біологічних батьків, щоб допомогти їм реабілітуватися чи вилікуватися. Є діти, які через свої особистісні якості чи особливості поведінки не приживуться в новій сім'ї і комфортніше почуваються серед однолітків, залишаючись в центрі. Водночас є «домашні» діти, яким протипоказано проживання у дитячому закладі.

Діти, які потрапляють у нову сім'ю, стикаються з низкою проблем, причому одночасно. Найголовнішою проблемою є розлучення з членами сім'ї, віддалення від друзів, працівників дитячих будинків, центрів реабілітації, до яких вони звикли. В такій ситуації діти почувають себе безпорадними, покинутими, зрадженими.

Виходячи з цього необхідно ретельно вивчити багато питань, перш ніж буде прийнято рішення про подальшу долю дитини: чи може вона бути усиновлена, передана під опіку, або в прийомну сім'ю, або ж вона перебуватиме в державній установі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Інколи вона продовжується навіть вже після того, як дитина потрапила до прийомної сім'ї. В цьому дітям допомагають наставники, які продовжують спілкуватися та супроводжувати своїх підопічних і їх опікунів, а також діти мають можливість спілкування з

психологами та вихователями центру. Від цього залежить рівень успішної адаптації дитини в новому середовищі.

Подальше пристосування до нових умов буде залежати від досвіду, умінь, знань, бажання жити в цьому місці, від того, як задовольнятимуться потреби. На процес звикання до умов, що змінилися, впливатимуть люди, які оточують дитину, їх підтримка і допомога, їхня привітність або ворожість по відношенню до дитини.

Потрапляючи в нові умови, усиновлена (прийомна) дитина та її нові батьки будуть почуватись приблизно однаково. Як дорослі, так і діти проходять період адаптації – звикання один до одного, притирання до нових умов, нових членів родини. При зануренні в нове середовище поведінка дитини змінюється, хоч би якою спокійною і вихованою вона не була. Це може стати неприємним сюрпризом для прийомних батьків. Їм здається, що вони вже знайомі з характером та схильностями дитини. Вони зустрічалися з ним і сформувавши думку про його темперамент та поведінкові особливості. На жаль, короточасні зустрічі у дитячих будинках не дають повністю розкрити риси характеру дитини у стінах закладу. Дорослим притаманна поведінка «Я все знаю, все вмю, в мене своїх дітей десятеро – якось виростили». Але це вкрай не допустимо по відношенню до прийомних дітей. Прийомні діти виховувались в інших умовах, іншими батьками – це необхідно пам'ятати! У дитини вже сформовані звички, погляди, характер і це також треба брати до уваги.

Знайомлячись з дитиною в закладі, прийомні батьки не беруть до уваги, що знаходяться на території дитини, де вона почуватись захищеною, в безпеці, поряд з значущими дорослими які завжди підтримують. Звісно дитина хоче справити враження і на персонал закладу, і на прийомних батьків.

На першому етапі підготовки дитини до переїзду у нову сім'ю велику роль відіграє заклад в якому перебуває дитина. Якщо в закладі (дитячий будинок, центр) з дітьми проводиться соціально-педагогічна робота націлена на інформування дитини, щодо її подальшої долі, це позитивно впливає на готовність дитини до переїзду та нового життя.

Співробітники установи (соціальні робітники, соціальні педагоги, вихователі, психологи), присутні при контактах дитини та прийомних батьків, обов'язково повинні вести спостереження за поведінкою дорослих та дитини під час цих візитів. по-перше необхідно звертати увагу на взаємодію дитини та потенційних батьків. Якщо відвідувач виявляє один або кілька випадів по відношенню до дитини (критикує, смикає, робить постійні зауваження, негативно відгукується про людей) – це потрібно припинити і порадити застосувати інший стиль поведінки по відношенню до дитини. Якщо дорослий поводить себе загрозовано, агресивно, кричить, таку зустріч слід перервати і порушити питання про зміну угоди. Але навіть якщо дорослий поводить себе спокійно, варто звернути увагу на його взаємодію з дитиною.

В Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей міста Харкова, на першому знайомстві дитини та прийомних батьків обов'язково присутній практичний психолог, якого дитина особисто обрала, та поряд з яким вона почуватись комфортно та в безпеці. Відчуваючи, що дитина не самотня поряд з незнайомими сторонніми людьми, вона поводить себе більш розкуто та природно.

Для того, щоб зрозуміти, чи готова дитина до знайомства з прийомними батьками в центрі розроблені анкети-опитувальники, які розраховані на три етапи перебування дитини в центрі. Кожний опитувальник містить в собі питання за якими ми можемо стверджувати готова дитина до нового етапу життя, чи ні. Деякі питання повторюються з метою зрівняння показників змін життєвої позиції дитини. Звісно дані опитувальники застосовуються до дітей віком від 6 до 18 років. Складніше з дітьми молодшого і дошкільного віку. Але вкрай важливо розуміти думку не тільки дітей старшого віку а й малюків відносно того, чи готові вони до нової сім'ї, чи рівень прив'язаності до біологічних батьків настільки великий, що дитина ще не зможе адаптуватися до нових умов.

У Центрі запроваджена практика як для усиновлювачів, прийомних батьків так і для батьків-вихователів ДБСТ – знайомство дитини з родиною на території батьків. Таким чином

погодившись на нову прийомну родину, дитина може познайомитись ближче з членами родини, їх побутом, звичками, правилами. Також дитині буде легше адаптуватися до нових умов, адаптація пройде менш хворобливо, та дитина уникне довготривалого стресу. Також дитина може подивитись на свою кімнату, яку батьки підготували саме для цієї дитини. Мати свій особистий простір дуже важливо не тільки для дітей а також і для дорослих, тому цей аспект також необхідно взяти до уваги. Той факт, що дитину чекають, готуються до її переїзду позитивно вплине на її рішення в користь батьків.

Таким чином, соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами, які підлягають усиновленню, має такі особливості: робота системна і довготривала; проводиться з дітьми і прийомними батьками на території центра і сім'ї; має напрями (діагностичний, інформаційний, психологічний, соціально-педагогічний, правовий), суб'єктів соціально-педагогічного супроводу дитини і прийомної сім'ї, а також складається зі стадій адаптації дитини до сім'ї.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективами подальших досліджень можуть бути: вплив чинників мікросередовища на адаптацію дитини-сироти в прийомній сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про Національну стратегію реформтування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу (№ 526-р). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80?find=1&text=%D0%BC%D0%B5%D1%82#w1_1
2. Vasylenko, Olha (2021). System of Social and Pedagogical Support of Families of Orphanages for Orphans. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 01 (29). Available at: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/21.html>
3. Василенко О.М. Особливості соціально-педагогічної підтримки сім'ї, яка виховує дітей-сиріт. *III Всеукраїнська науково-практичній конференція «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади» (01–02 червня 2021 р. С.23-24.*

Шеплякова І.О.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Підвищення ефективності соціальної роботи сьогодні передбачає необхідність удосконалення національної системи професійної підготовки фахівців соціальної галузі, зокрема щодо формування soft skills здобувачів вищої освіти – майбутніх соціальних працівників.

Проведений аналіз джерельної бази засвідчив, що феномен «soft skills» розкрито в наукових студіях вітчизняних та закордонних авторів (О. Абашкіна, Н. Длугунович, Л. Іванова, О. Казачінер, К. Коваль, О. Скорнякова, J. James Heckman, Tim D. Kautz та інші). З'ясовано, що відповідно до Рекомендацій щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми, затверджених Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, «soft skills (так звані «м'які навички», «соціальні навички», «універсальні навички» чи «навички успішності») дають змогу випускникам закладу вищої освіти бути успішними на своєму робочому місці» [7, с. 20].

Підтримуємо позицію О. Казачінер про те, що прояв аналізованих навичок («soft skills») «важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати, складно виміряти, тому їх оцінка суб'єктивного спрямування» [5]. Адже «soft skills» – це «свого роду перелік особистісних характеристик, які так чи інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми» [5] і дозволяють, як зазначалося вище, бути успішними в професійній діяльності. Причому більшість роботодавців вважають їх не менш значущими, аніж професійні знання та вміння. Оскільки, за К. Ковалем, «професійні вміння та навички застарівають, а «soft skills» є актуальними завжди» [6, с. 163].

Підтримуємо позицію Г. Бабій про те, що «особистісні якості є доповненням професійних, а професійні якості обумовлюють ті особистісні якості, які повинен мати або розвивати в собі фахівець для професійного зростання» [1, с. 19].

У визначеному контексті слід зазначити, що в різних країнах (у тому числі й в Україні) тривають дискусії між роботодавцями та освітніми закладами щодо визначення так званих «навичок майбутнього», які можуть стати ключовими для фахівця. Так, за результатами дослідження Світового банку «Навички для сучасної України» (2015 рік) на вітчизняних теренах є «значний попит на розвинуті когнітивні уміння, самоорганізацію, стійкість, командну роботу та бажання вчитися» [4]. А згідно з дослідженням, проведеним у 2018 році Центром «Розвиток КСВ», у перспективі до 2030 року «найбільший попит матимуть критичне мислення, проєктний підхід до вирішення завдань та постійні зміни» [3, с. 6].

З'ясовано, що сталого переліку (як і класифікації) «soft skills» наразі не існує. При цьому у вищезазначених Рекомендаціях, до «soft skills» віднесено «навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, уміння вирішувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, здатність логічно і системно мислити, креативність та ін.» [7, с. 20]. За К. Ковалем, аналізовану групу навичок (компетенцій) складають «індивідуальні, комунікативні й управлінські навички» [6, с. 163]. За твердженням Л. Іванової, О. Скорнякової, до «soft skills» слід віднести: «лідерські якості та вміння працювати у команді, уміння навчати та проводити переговори, уміння ставити та досягати поставлених цілей, управління часом, цілеспрямованість, презентаційні навички, навички ефективної комунікації, стресостійкість, креативність, творчий підхід до вирішення завдань, аналітичні здібності» [4].

Окрім того, беззаперечним є той факт, що для різних видів професійної діяльності пріоритетними є окремі види «soft skills». Так, зокрема, робота в соціальній галузі належить до таких видів професійної діяльності, в яких не лише знання і вміння, але, першою чергою, особистісні якості фахівця впливають і визначають у багатьох випадках її результативність. Такими професійно значущими особистісними якостями для фахівця соціальної сфери є: делікатність, емпатія, милосердя, цілеспрямованість, динамізм, такт і педагогічний оптимізм. Окрім цього, конфіденційність його роботи вимагає від нього витримки, культури спілкування, психологічної грамотності.

Саме тому зміст освітньо-професійної програми «Соціальна педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (що реалізується в процесі професійної підготовки здобувачів за спеціальністю «Соціальна робота» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди на факультеті психології і соціології (випускова кафедра – кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки)) розроблено таким чином, щоб упродовж періоду навчання за освітньою програмою (через опанування окремих освітніх компонентів) здобувачі мали можливість набувати соціальних навичок, які є необхідними як для повсякденного життя, так і для здійснення професійної діяльності. Зокрема, у межах реалізації зазначеної освітньо-професійної програми забезпечується формування, удосконалення таких соціальних навичок майбутніх соціальних працівників, як:

- *комунікативні навички* (уміння чітко формулювати власні думки, потреби; взаємодіяти з різними типами людей на основі знання основних способів і засобів міжособистісної комунікації; уміння уважно слухати; нетворкінг тощо) [2];

- *управлінські навички* (здатність до колективних дій та організації взаємодії в колективі; здатність чітко планувати та управляти часом; розуміння важливості вчасного виконання поставлених завдань);
- навички використання базових *інформаційно-комунікаційних технологій*; *лідерські навички* (здатність мотивувати людей рухатися до спільної мети; активна життєва позиція; визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань та обов'язків тощо);
- *відповідальність* (здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність брати на себе відповідальність тощо);
- *ситуаційна обізнаність та адаптивність* (здатність логічно і системно мислити; самостійно приймати обґрунтовані рішення; працювати в критичних умовах; уміння полагоджувати конфлікти тощо);
- *креативні навички* (здатність до генерування нових ідей та креативності; до вирішення нестандартних завдань тощо).

Окрім того, особливість майбутньої професійної діяльності спонукає здобувачів до соціальної активності. Набуттю здобувачами зазначених навичок сприяють також і дисципліни вільного вибору (зокрема із циклу загальної підготовки) та участь у різноманітних гуртках, наукових товариствах, студентському самоврядуванні тощо. Волонтерська діяльність у різних соціальних інституціях є складовою частиною більшості освітніх компонентів.

Таким чином, кожен заклад вищої освіти повинен мати свою політику стосовно розвитку «soft skills» у здобувачів. Відтак, певна освітня програма повинна надавати змогу здобувачеві набути ті соціальні навички, що зумовлені її цілями, зокрема подальшою професійною діяльністю випускника програми.

Список використаних джерел:

1. Бабій Г. В. Аналіз вимог до особистісних та професійних якостей інженерів із програмного забезпечення в контексті формування готовності до професійного спілкування. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. № 7. С. 17-21.
2. Васильєва М.П. Роль комунікативної компетентності в професійній діяльності фахівців освітньої галузі. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2017. Вип. 56-57. С.132-137.
3. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. Навички для України 2030: погляд бізнесу. Київ, 2016. 36 с.
4. Іванова Л. В., Скорнякова О. В. «Soft skills» як важлива складова конкурентоспроможності фахівця з інформаційних технологій. *Young Scientist*. № 12 (64). December, 2018. С. 83-87 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/22.pdf> (дата звернення: 16.11.2021).
5. Казачінер О. С. «Hard skills» та «soft skills» інклюзивно компетентного вчителя іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 1. С. 153-156. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf
6. Коваль К. Розвиток «soft skills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162-167.
7. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми/ Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листоп. 2020 р. / ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»». К., 2020. 66 с. С. 20-21.

Шимко І.М.
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету

Рябова Н.А.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Криворізького державного педагогічного університету

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Актуальним на сучасному етапі формування суспільних вимог до особистості є пошук нових методів соціального виховання дітей, які б забезпечили достатній рівень навичок соціальної взаємодії, сприяли формуванню особистості, яка б акумулювала соціокультурний досвід й зробила б свій індивідуальний внесок в його розвиток.

Вивчення проблеми соціалізації розпочалося ще багато десятиліть тому. Питання взаємозалежності між дійсними умовами соціального середовища і розвитком особистості дитини вивчали такі відомі науковці як Л. Виготський, М. Лукашевич, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський.

На сучасному етапі питання соціалізації учнів в процесі виховання у позашкільних навчальних закладах відображені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених А.Золотарьової, О.Асмолова, С.Букреевої, В.Вербицького, Л.Ковбасенко, Б.Купріянова, Л.Логінової, О.Миновської, Г.Пустовіта, Т.Сущенко та інших.

Залучення учнів до ефективної діяльності в позашкільних закладах, створення сприятливих психолого-педагогічних умов для соціалізації особистості із застосуванням певних методичних прийомів та врахування індивідуальних особливостей учнів є одним з важливих етапів життєдіяльності людини.

Соціалізація – це процес засвоєння дитиною системи цінностей, норм та зразків поведінки, обов'язкових у певному суспільстві, а також навичок, які дають їй змогу ввійти у світ суспільних організацій.

Соціалізація особистості це багатокомпонентний процес, який включає в себе:

- вироблення умінь міркувати, формування здатності до аналізу, синтезу;
- вміння здійснювати пошукову діяльність, робити власні висновки;
- бути особистістю з активною громадянською позицією;
- набуття навичок адаптації до нових суспільних відносин;
- оволодіння уміннями адекватної орієнтації;
- здатність до захисту власних інтересів і одночасно здатність ставитися з повагою до інтересів, потреб і прав інших.

Позашкільні навчальні заклади, як інститути соціалізації, орієнтовані на соціальне виховання, формування гармонійно розвинутої, соціально адаптованої особистості, що має високий рівень самореалізації у суспільстві.

Виходячи з цього, система соціального виховання позашкільних закладів розглядається як один з важливих компонентів загальної системи соціального виховання дітей.

Позашкільні навчальні заклади освіти повинні виконувати дві основні функції педагогічного процесу: початкова (особистозначуща), яка націлена на задоволення інтересів дитини до відповідного виду діяльності та основна (соціальнозначуща), яка спрямована на формування дитини як соціальної особистості.

Соціалізація здійснюється під впливом соціального середовища, осіб і виховних установ та досягається такими методами:

- формування комунікативних навичок особистості;
- послідовне прилучення людини до численних типів та видів відносин в основних сферах її життєдіяльності- грі, спілкуванні, практичній діяльності, спорті, тощо.

У навчально-виховному процесі позашкільного закладу повинні створюватися умови, які сприятимуть адекватній соціалізації особистості, будуть стимулювати дитину до творчої самореалізації, самовдосконалення потенційних ресурсів. Дитина повинна не тільки засвоювати норми, правила, стереотипи поведінки, не калькувати їх, а створювати власний соціальний досвід через творчу зміну культурних традицій суспільства.

Педагогічний процес позашкільного закладу повинен базуватися на зацікавленості дітей, співпраці вихованців, педагогів, сім'ї в максимально комфортних психологічних умовах взаємовідносин.

Головними напрямками соціально-педагогічної роботи позашкільного закладу є:

- створення умов для здобуття додаткової освіти шляхом їх участі в науковому, художньому, декоративно-прикладному, екологічно-натуралістичному, туристично-краєзнавчому, фізкультурно-оздоровчому, військово-патріотичному та інших видах діяльності;

- організація змістовного дозвілля;
- сприяння впровадженню інноваційних форм, методів і засобів навчання і виховання;
- створення системи пошуку, розвитку, підтримки обдарованих дітей;
- супровід і підтримка дітей з функціонально неспроможних сімей;
- стимулювання творчого самовдосконалення дітей;
- задоволення потреб в професійному самовизначенні молоді.

Традиційні інститути соціалізації особистості в сучасних реаліях життя не можуть виконувати своїх соціалізуючих функцій в повній мірі, тому позашкільні навчальні заклади можуть стати компенсаторним фактором, який буде здійснювати необхідну корекцію процесів соціалізації особистості дитини. Саме позашкільний навчальний заклад може створити оптимальні умови для впровадження методів соціалізації.

Результатом соціалізації дітей в умовах позашкільних закладів освіти стане:

- набуття підростаючим поколінням соціального досвіду;
- формування особистості постійно націленої на духовне самовдосконалення;
- збагачення культурного потенціалу сучасних дітей;
- формування соціально-значущих компетентностей;
- розвиток здатності до самостійної пошукової творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. К.: Либідь, 2003. 344 с.
2. Пустовіт Г. П. Теорія пізнання як методологічна основа побудови змісту позашкільної освіти і виховання. *Рідна школа*. 2006. № 11 (922). С. 3-6.
3. Концепція позашкільної освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. 1997. № 7. С. 22-32.

ПУБЛІКАЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аргюшенко В.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ШЛЯХИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

В умовах сучасного суспільного розвитку поступово втрачає свої провідні позиції роль культури як одного з провідних чинників виховного впливу на особистість дітей та молодь. Сучасні підлітки, порівняно з минулими поколіннями, більше часу проводять у віртуальному світі, ніж у реальному. Згідно з даними Державної служби статистики за роки незалежності українці стали значно рідше ходити до театрів та музеїв, цікавитися етнокультурними ремеслами [6]: у 1990 році театри відвідали 17,6 млн. осіб, а у 2012 - лише 6,7 млн., станом на 1990 рік кількість відвідувань музеїв склала 31,8 млн на рік, а в 2012 – 22,4. Тому, в сучасних умовах, актуальності набула проблема соціального виховання підростаючого покоління на засадах залучення до етнокультурного досвіду.

Узагальнення результатів наукових робіт дослідників (В. Верховинець [1], В. Костіна [3] та ін.) показало, що проблема соціального виховання особистості має багато аспектів розгляду, але питання використання етнопедагогічних засобів у соціальному вихованні підлітків у спеціалізованих соціальних інституціях ще є недостатньо дослідженим та потребує наукового розгляду.

Наразі відбувається повне реформування всіх сфер діяльності особистості, це стосується і сфери освіти, і системи соціальної допомоги населенню, які забезпечують їх вплив на процес оновлення суті і змісту соціального виховання майбутніх громадян України. Відповідно до Листа МОН «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020р.р.»: «Формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу» [4, с.1], а тому, виходячи з основних положень концепції Нової української школи важливою умовою, що сприяє соціальному вихованню підлітків є використання етнопедагогічних засобів, оскільки з їх допомогою формується духовна культура особистості.

Проведене діагностування рівня соціальної вихованості підлітків за допомогою методу ранжування характеристик особистості шляхом їх самооцінки А. Будассі [3, с. 63] та комунікативних особливостей особистості за допомогою опитувальника міжособистісних відносин О. Рукавішнікова [5] підтвердило необхідність цілеспрямованої роботи з соціального виховання підлітків.

Після аналізу отриманих результатів, нами було розроблено три соціально-виховних проєкта, що впроваджено у 2019- 2021 роках на базі двох спеціалізованих соціальних інституцій: Благодійної організації благодійного фонду (БОБФ) «Карітас-Харків» для підлітків із сімей переселенців із зони АТО та Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги» в умовах проєкту «Дитяче містечко «Отрадне» для підлітків, що залишилися без батьківського піклування.

Під час реалізації проєктів задля організації етнопедагогічного соціально-виховного простору для розвитку підлітків використовувалися надбання минулих поколінь (казки, байки, легенди, притчі), а також було передбачено участь підлітків у спільних майстер-класах для розробки підлітками власноруч іграшок та інших поробок етнопедагогічної тематики, які потім використовувалися у процесі проєктування соціальних ситуацій з реального життя, що

потребують здійснення морального вибору. Підлітки мали можливість спробувати себе в різних ролях, тим самим виконуючи певну роль у процесі роботи над літературними творами збагачували власний соціальний досвід, розвивали уяву та мали можливість опанувати певну модель поведінки під час програвання певної життєвої ситуації.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволив підтвердити ефективність розроблених соціальних проектів, які засвідчили результативність відповідної комплексної програми та її практичну готовність до використання у соціальному вихованні підлітків етнопедагогічними засобами у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Верховинець В. Я. В. Василь Верховинець. Народна творчість та етнографія. 2008. № 5. С. 82–91.
2. Дмитрієва С.М., Король Л.М., Максимець С.М., Бутузова Л.П., Дубравська Н.М., Мачушник О.Л., Сидоренко Н.І. Особистість: практичні засади вивчення: навчально-методичний посібник. Житомир, 2011. 378 с.
3. Костіна В.В. Теорія та практика використання етнопедагогічних засобів у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів: нав.-метод. посібник. Харків: ФОП Мезіна, 2018. 112 с.
4. Лист МОН України Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році № 1/9-523 від 16 серпня 2019 року.
5. Рукавишников А. А. Опросник межличностных отношений. Ярославль: НПСЦ «Психодиагностика», 1992. 47 с.
6. Сайт ZN.UA URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/za-roki-nezalezhnosti-ukrayinci-stali-nabagato-ridshe-vidviduvati-teatri-i-muzeyi-123756_.html (дата звернення: 25.04.2020).

Білоцерківська О.М.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Проблема відповідального батьківства є надзвичайно актуальною в умовах трансформації сучасного суспільства, його соціальних інститутів. Сучасна сім'я, перебуваючи на межі різних ціннісних уявлень і моральних ідеалів, також переживає трансформаційні зміни, які часто спричиняють деструктивність її виховної функції, розмиття усталених виховних традицій, зниження батьківської відповідальності, зростання відчуженості між батьками і дітьми. Усе це негативно позначається на змісті внутрішньосімейної життєдіяльності, якому нерідко властиві владно-підвладні взаємини, що зумовлюють високий рівень розлучень; спостерігається поширення консенсуальних шлюбів, трансформація світоглядних настановлень щодо сімейного життя, що часом виявляється у лібералізації міжстатевих відносин, нехтуванні важливістю побудови сімейних взаємин на засадах культурних норм і цінностей.

Поняття «відповідальності» як філософська категорія розкривається в дослідженні М. Васильєвої [2]. Теоретичне осмислення підготовки молоді до сімейного життя та відповідального батьківства були висвітлені в працях О. Кізь (формування психологічної готовності вихованців шкіл-інтернатів до створення сім'ї); Т. Демидової (основні механізми формування уявлень про майбутню сім'ю); А. Денисенко (вивчення психологічних засад подружніх взаємовідносин); Л. Яценко (гендерний чинник у підготовці старшокласників до сімейного життя); Н. Гусак (виявлення основних суперечностей, які негативно впливають на

підготовку сучасної молоді до конструктивних сімейних взаємин); Е. Мартинової (визначення ролі системи освіти у статевому вихованні молоді, формуванні нового сім'янина), Л. Долинської (соціально-психологічний тренінг підготовки молоді до сімейного життя), А. Бондарчук (формування у студентської молоді культури сімейних взаємин).

Аналіз соціально-демографічних проблем народжуваності і трансформації сімейно-шлюбних відносин потребує суттєвих зрушень у вивченні феномену відповідального батьківства та його основних вимірів. Якщо батьківство – це більшою мірою біологічне та соціальне явище, то відповідальне батьківство – вияв індивідуальної та соціальної відповідальності. Адже сам факт наявності дітей не означає, що батьки відповідально виконують свої батьківські функції. Компонент відповідальності у батьківстві має дуалістичний характер: з одного боку, батьки відповідальні перед суспільством за виховання його нових членів, з іншого – це вияв особистої соціальної відповідальності.

У літературі суть батьківства як багатогранного явища розглядається як:

- соціальний інститут, який поєднує два інші інститути – материнство і батьківство (у вузькому розумінні);
- діяльність батьків з догляду, матеріального забезпечення, виховання, навчання дитини;
- об'єктивний факт походження дитини від конкретних батьків, засвідчений актовим записом про народження в органах РАЦС;
- суб'єктивне відчуття людини себе батьком/матір'ю;
- кровна спорідненість між батьками і дитиною;
- усвідомлення батьками родинного зв'язку з дітьми [3].

Згідно з методологією UNISEF, відповідальне батьківство передбачає безпечне фізичне середовище, нагляд за дітьми та їхньою поведінкою, сприяння розвитку їх соціально-емоційних та когнітивних компетенцій, скерування та підтримку у повсякденному житті [3]. За логікою цього підходу, відповідальне батьківство охоплює лише виховання дітей, тоді як ми розглядаємо його значно ширше – з урахуванням етапу, що передує народженню дитини, та підтримки сімейних стосунків із уже дорослими дітьми. Тобто, відповідальне батьківство передбачає такі стадії:

- планування та народження дітей;
- виховання та розвиток дітей;
- підтримання родинних стосунків.

Ураховуючи те, що тривожною тенденцією останніх десятиліть стала установка молодих подружніх пар на одностаттєву, в кращому випадку – дводітну сім'ю, тому доцільно ще у шкільному віці ознайомлювати із думкою спеціалістів щодо наслідків зменшення народжуваності: економічних – прогресуюче зростання дефіциту трудових ресурсів; демографічних – скорочення відносної кількості жінок, здатних мати дітей, зростання диспропорції статей і старіння суспільства; моральних – розвитку егоїзму у дітей та юнацтва, зниження контактності, комунікабельності і соціальної відповідальності людей; етичних – формування споживацького ставлення до життя; соціально-гігієнічних – збільшення кількості пізніх шлюбів і, відповідно, пізніх народжень; нарешті, генетичних наслідків збільшення осіб зі спадковими захворюваннями (за даними антропологів, найжиттєстійкішою є не перша, а друга і третя дитина).

Як зазначають дослідники, саме така робота вплине на формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, яке можна визначити як психологічний феномен, що охоплює інтегральну сукупність певних ознак, притаманних старшокласникам як майбутнім батькам відповідно до узвичаєних у соціумі норм, стандартів, вимог, які забезпечують у майбутньому здатність свідомо планувати майбутнє подружнє життя та народження дітей, а також свідомий прояв відповідальності за дитину та ефективне виконання подружніх і батьківських ролей. Така робота передбачає певну етапність, яку можна співвіднести з етапами розвитку соціальної відповідальності школярів у цілому, визначеними дослідниками [1].

Готовність старшокласників до відповідального батьківства може характеризуватися:

1) певною сумою знань: щодо батьківських ролей, їхніх функцій, відповідальності, способи взаємодії між молодим подружжям та з майбутньою дитиною;

2) наявністю емпатійної здатності, позитивного ставлення до нових обов'язків, прагненням свідомо і відповідально виявляти подружні й батьківські почуття (любов і повага подружжя один до одного та до дитини); мотивації на ціннісну єдність сім'ї і роду (орієнтування на прояв взаємної і моральної відповідальності, створення в родині комфортної морально-психологічної атмосфери тощо);

3) наявністю елементарних побутових умінь, необхідних для майбутнього подружнього життя (приготування їжі, забезпечення санітарно-гігієнічних норм помешкання, надання допомоги один одному в побутових питаннях тощо), набуття вмінь елементарного догляду за дитиною та створення безпечного середовища для неї; вміння застосовувати необхідні знання у спілкуванні і міжособистісній взаємодії; уміння регулювати власні емоції і поведінку.

Отже, формування навичок усвідомленого батьківства завжди спрямоване на вироблення у школярів таких раціональних установок: розуміння сутності поняття батьківство, усвідомлене батьківство, сім'я; знання стилів батьківської поведінки, усвідомлення батьківських функцій, розуміння етико-психологічних, економічних, педагогічних засад розвитку шлюбно-сімейних відносин. Тому важливим постає завдання створити належні умови для ефективної підготовки старшокласників до реалізації батьківства, підґрунтя для побудови адекватних моделей поведінки, здатних забезпечити усвідомлене ставлення до батьківства.

Список використаних джерел:

1. Василенко О.М. Етапи розвитку соціальної відповідальності школярів у мікросередовищі. *Педагогіка і психологія*: зб. наук. пр. Х.: Видавець Рожко С.Г. 2016. Т.55. С. 3-13.
2. Васильєва М.П. Проблема свободи вибору і відповідальності: філософський аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*: наук.-метод. журнал. 2002. Вип.6. С.73-80.
3. Думанська В.П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). URL: <https://dse.org.ua/archive/25/5.pdf>
4. UNICEF [Site of the UNICEF]. [unicef.org. URL: http://www.unicef.org/earlychildhood/index_69849.html](http://www.unicef.org/earlychildhood/index_69849.html) [in English]
5. Шлюб, сім'я і дітородні орієнтації в Україні : [колективна монографія]; Наук. кер. Лібанова Е.М. К. : АДЕФ-Україна, 2008. 256 с.

Ван Юйхун

аспірант кафедри освітології і інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

РОЛЬ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Китай як одна з найдавніших цивілізацій світу, відіграє величезну роль у сучасних регіональних і глобальних процесах. Виховна система створеної розгалуженої мережі освітніх закладів має сформовані традиції, вироблені зокрема й на досвіді соціального виховання особистості інших країн. Адаптована до умов, така система забезпечує соціалізацію дітей.

Соціальне виховання підростаючого покоління постає пріоритетною метою не тільки на рівні окремої держави, але й у глобальному вимірі. Формування якостей особистості,

необхідних їх для взаємодії з іншими, стає актуальною і нагальною проблемою, яка має на сучасному етапі розвитку суспільства, багато перешкод. Збільшення об'єму інформації і розвиток інформаційних технологій, які дозволяють її швидко опанувати і переробляти, разом з позитивними змінами, спричиняє низку негативних явищ. Зникнення потреби в комунікації з іншими, присвячення вільного часу інтернет-мережам, захоплення віртуальним світом тощо – далеко не повний перелік негативних явищ, притаманних дітям з раннього віку.

Збереження соціальної суб'єктності дитини яка інтегрує в собі різні рівні прояву активності, ініціативності, творчості на основі усвідомленого і мотивованого відношення до навколишнього світу, діяльності й інших людей [1, с. 44] – важливе сучасне завдання всіх соціальних інституцій, причетних до виховання особистості.

У шкільному віці соціальне виховання представляє собою активний процес опанування й усвідомлення необхідних соціальних якостей, які в подальшому мають забезпечувати прояв соціальної суб'єктності в специфічній життєвій стратегії суб'єкта, що являє собою життєву стратегію самореалізації. Відтак потенціал всіх шляхів, форм, методів і засобів соціального виховання має бути оптимально використаним для досягнення поставленої мети.

Після родини школяра заклади освіти як спеціально створені соціальні інституції для підготовки особистості до життя в суспільстві відповідно до вимог відповідного часу виконують важливу роль у соціальному вихованні особистості школяра. В цьому процесі всі суб'єкти несуть на собі відповідальність за успішність цього процесу. Вчителі-предметними покликані не лише забезпечити формування відповідних компетентностей, але й сприяти формуванню й розвитку особистості школяра як члена суспільства.

Учителі музичного мистецтва в закладі освіти не є виключенням. Залучення до музичної освіти школярів є обов'язковим у різних країнах світу. Адже музичне мистецтво, ознайомлення зі здобутками в цій галузі, музична діяльність у всіх її проявах дозволяє формувати естетичний смак, досягати духовного становлення особистості, формувати моральні почуття тощо. Навчання музичної грамоти, співу, гри на різних музичних інструментах – все це різні складники музичної освіти, в яких є місце і соціальному вихованню. По-перше, музична освіта передбачає формування усвідомлення ролі здобутків музичної культури в розвитку людства, досягнення ним цивілізованості і рівня культури. По-друге, вона забезпечує усвідомлення власної причетності особистості до збереження цінності музики (музичних творів) і її культивування для подальших поколінь. По-третє, музична освіта передбачає докладання зусиль особистості дитини до опанування й використання музичних творів у власній життєдіяльності, в організації власного змістовного дозвілля, зокрема в колективі. По-четверте, це може бути більш високий рівень музичної освіти, коли мова йде про здатність до створення музичних творів у власній творчій діяльності.

Музична освіта є частиною процесу соціалізації, і це освіта з використанням музики як середовища в тому числі. Науковці вважають, що вся музична діяльність, яка впливає на думки, емоції, моральні якості людей та розширює знання та навички за допомогою музики, відноситься до категорії музичної освіти. У вузькому значенні це в основному відноситься до організованої, планової та цілеспрямованої шкільної музичної освіти відповідно до вимог певної країни. У бідь-якому разі потребує визначення потенціал музичної освіти у соціальному вихованні школярів, обґрунтування й використання всіх її можливостей у забезпеченні соціальної суб'єктності кожної окремої особистості представників підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Фаріна Я.О. Суб'єкт і суб'єктність як соціальні феномени: наукові інтерпретації. *Наукові праці. Соціологія.* 2012. Вип.172. Т.184. С.42-46. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/2012/184-172-9.pdf>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОЇ ЖОРСТОКОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність запобігання проблеми підліткової жорстокості, проаналізовано наукові дослідження з її вирішення, а також визначено суть та особливості соціально-педагогічної профілактики підліткової жорстокості у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: підліткова жорстокість, соціально-профілактична діяльність, заклади загальної середньої освіти.

Anotation. The article validates the need of preventing adolescent abuse problem, analyses scientific researches on how to solve this problem, and identifies the essence and peculiarities of socio-pedagogical prevention of adolescent abuse in secondary education institutions.

Key words: adolescent abuse, social preventive work, secondary education institutions

Постановка проблеми. Економічна й соціальна нестабільність сьогодення сприяє падінню духовних і моральних цінностей, підвищенню конфліктності, агресивності в соціальних і міжособистісних відносинах. Ці зміни приводять до появи нових соціальних проблем, які в першу чергу позначаються на вихованні та розвитку дітей і підлітків. Як доводять результати наукових досліджень, у різних соціальних осередках діти зіштовхуються з небаченими проявами жорстокості, що іде від дорослих і однолітків [6, с. 332].

Згідно зі змістом Закону «Про повну загальну середню освіту» [10], профілактика жорстокої поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) - це надзвичайно важливий напрям роботи соціального педагога, який координує діяльність різних суб'єктів ЗЗСО (психолога, класних керівників, вчителів, що викладають дисципліни, пов'язані зі збереженням та зміцненням здоров'я здобувачів загальної середньої освіти, вихователів гуртків та секцій), що стосується не лише самих підлітків, а й їхнього оточення та спрямовано на запобігання появи проявів жорстокої поведінки підлітків у середовищі ЗЗСО.

Аналіз досліджень. Аналіз наукової літератури з проблеми профілактики підліткової жорстокості показав, що вивченими є такі її аспекти: психологічні особливості профілактики агресивності та жорстокості учнів (Д. Лагерспетц, О. Мацюк, Л. Балабанова та ін.), соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки дітей та молоді (О. Безпалько, О. Вакуленко, А. Капська, В. Олійник, А. Харченко та ін.); робота з профілактики девіантної та делінквентної поведінки (В. Афанасьєва, Н. Клішевич та ін.). Проте проблема соціально-педагогічної профілактики підліткової жорстокості у закладах загальної середньої освіти не є в повній мірі дослідженою та потребує наукового розгляду.

Метою статті є визначення суті та особливостей соціально-педагогічної діяльності з профілактики підліткової жорстокості у закладах загальної середньої

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури [1; 2; 5; 6] показав, що у процесі дорослішання підлітки прагнуть зрозуміти себе, спробувати різні стилі життя, показати оточуючим, що дорослішають, підвищити ступінь самостійності. Емоційне реагування мозку дитини підліткового віку на подразники істотно вище, ніж у дітей і дорослих, а отже, як наслідок, це і вибухи емоцій, і образливість, і необдумані рішення та демонстративна поведінка. Підлітки віддають перевагу діям з високим рівнем емоційної напруги, схильні до імпульсивних вчинків, включаючи експерименти з алкоголем і наркотиками.

Аналіз результатів досліджень О. Файдюк, М. Снітко показав, що 38.0% опитуваних учнів ЗЗСО зазначили, що вони вважають себе схильними до проявів агресивної поведінки. При цьому 70.0% респондентів вказали, що вони часто почувають себе роздратованими, розгніваними та злими. Майже всі підлітки (84.0%) наголосили, що вони можуть бути ініціатором конфліктних ситуацій, а серед причин агресивної поведінки вказали такі: 52.0% - складні відносини з однолітками; 38.0% – сімейні сварки та конфлікти; 18.0% – перегляд жорстоких відеофільмів; 62.0% – запальний характер людини. Тоді як, серед ефективних способів подолання агресивної поведінки підлітками визначено такі: прослуховування спокійної музики (4.0%); заняття спортом (4.0%); вживання заспокійливих чаїв (4.0%); звернення до психотерапевта (8.0%); заспокоїтись та намагатися себе стримувати (18.0%); налагодження відносин з батьками та однолітками (4.0%); застосування фізичної сили (4.0%); перебування подалі від людей (6.0%); заняття іншим видом діяльності (16.0%); виконання різних вправ для подолання агресивних проявів поведінки (4.0%) [12, с. 4-5].

Однією з причин появи агресивних реакцій може бути внутрішня невдоволеність дитини своїм статусом у групі однолітків, особливо якщо їй властиво прагнення до лідерства. Для дітей статус визначається цілою низкою чинників, як то [7, с.105]: зовнішня привабливість, акуратність, високий рівень розвитку гігієнічних навичок, охайність; володіння красивими і популярними іграшками, готовність ними ділитися; організаторські здібності; широта кругозору; позитивна оцінка дорослого.

Беззвітна, невмотивована жорстокість, що виявляється деякими підлітками стосовно сторонніх людей, що не зробили їм нічого поганого, нерідко виявляється наслідком саме дитячих переживань. Враховуючи вищезазначене, важливим напрямом роботи з профілактики підліткової жорстокості є здійснення соціально-профілактичної просвітницької діяльності як з самими дітьми підліткового віку у середовищі ЗЗСО так і з їхніми батьками чи особами, що їх замінюють.

Як зазначає А. Антонова, «уперше проблему шкільного насильства розглядав на початку ХХ століття в 1905 році К. Д'юкс, а пізніше - скандинавські дослідники Д. Олвеус, П. Хайнеман, А. Пікасо, Е. Роланд» [2, с.6].

Н. Моток зазначає, що «складність пояснення феномену булінгу виявляється в тому, що на рівні понять немає чіткого розуміння – є розуміння агресії, конфлікту, жертви, кривдника» [9, с.5].

Науковці зазначають, що профілактика булінгу передбачає роботу за такими напрямками [5, с.68]: ознайомлення шкільної громади з особливостями поширення масових негативних явищ серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів та загальноприйнятими у світі поняттями; формування правосвідомості та правової поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиток активності, самостійності, творчості учнів, створення умов для реалізації особистості школярів. формування у педагогів та батьків навичок ідентифікації насильства як у своїй поведінці, так і в поведінці дітей із метою формування вмінь виокремлювати наявну проблему; проведення бесід із підлітками з метою профілактики булінгу, виступи головних спеціалістів у системі профілактичної роботи щодо подолання різноманітних форм агресивної поведінки серед підлітків.

Як доводить Т. Алексеєнко, в Україні проблемою булінгу активно опікується Уповноважений Президента України з прав дитини (омбудсмен). Науковиця зазначає, що Український інститут дослідження екстремізму та Інформаційне агентство «Главком» за підтримки Уповноваженого президента України з прав дитини презентували спеціальний проект з протидії булінгу в школі «Стоп шкільний терор» («Безпечна школа»), а також у цьому напрямі працює Національна дитяча лінія довіри (за коротким номером 116-111) [1, с.24]. Під час організації комплексної соціально-педагогічної профілактики жорстокості серед підлітків у ЗЗСО можна використовувати фото презентації, соціальну рекламу, проводити профілактичні бесіди.

Контент-аналіз різних сайтів закладів освіти свідчить про те, що вітчизняні ЗЗСО накопичили багатий досвід у зазначеному напрямі. Так, у Київській загальноосвітній школі І-

III ступенів №158 постійно відбувається відповідна профілактична робота: концерти; свята; екскурсії, - де у підлітків розвивають толерантність, доброзичливість, ввічливість та інші соціально-значущі якості [3].

У Пісочинській загальноосвітній школі I-III ступенів проводиться така робота: тиждень профілактики правопорушень; заходи «Реалії та міфи про булінг», «Я – справжній громадянин країни», «Жорстоке поводження», челендж «Про тварину подбай – любов Всесвіту приймай», міжнародний день толерантності «Мудрість людської душі» [4].

С. Мілінчук розглядає насилля як соціальне явище і визначає його як: «умисну дію, що здійснюється соціальною групою або індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі» [8, с.133].

І. Сидорчук зазначає, що наруга в навчальних закладах спричиняє конфлікти, неповагу і ворожнечу та появу булінгу, коли певні підлітки знущаються над іншими, обирають своїми жертвами тих, хто перебувають в не вигідному становищі через те, що є представниками культурних менших, перевелися з іншого навчального закладу, потребують особливих освітніх умов, різняться фінансовим або соціальним рівнем [11]. З огляду на вищезазначене, важливим напрямом в роботі сучасних ЗЗСО є соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки серед підлітків.

Отже, соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки серед підлітків - це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку підлітків у середовищі ЗЗСО, що забезпечує зменшенні кількості проявів агресивної, жорстокої поведінки, сприяє налагодженню позитивних відносин між учнями, виховує толерантність та стриманість, вміння виходити з конфліктних ситуацій розумно та сприяє прояву різних видів його активності. Особливостями соціально-педагогічної профілактичної діяльності є такі: залежність її змісту форм та методів від віку підлітків (молодший і старший); від виду жорстокої поведінки (який це тип знущань: фізичний, психологічний, економічний), а також від типу навчальної установи, наприклад в школах для обдарованих дітей зі сторони їх однолітків може бути прихована заздрість та жорстокість, в школах – інтернатах це постійний тиск, психологічне та фізичне насилля, безвідповідальність, безконтрольність та невихованість.

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення моделі діяльності соціального педагога закладу загальної середньої освіти з профілактики проявів жорстокості серед підлітків та розробка відповідного комплексу засобів.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Т.Ф. Булінг і мобінг: причини розвитку і шляхи профілактики. *Особистість у просторі виховних інновацій: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік.* НАІР, м. Івано-Франківськ. С. 19-25.
2. Антонова А. Психодіагностика ризику булінгу в школі. Київ: вид-во «МАУП». 33 с.
3. Виховна робота з учнями *Середня загальноосвітня школа I-III ступенів №158.* URL: <http://school158.edukit.kiev.ua/> (дата звернення 18.11.2021).
4. Виховна робота з учнями. *Комунальний заклад «Пісочинський ліцей «Джерело».* URL: <http://pisochyn.edu.kh.ua/> (дата звернення 18.11.2021).
5. Киричук І, Турчина І, Лимар Ю Профілактика булінгу в шкільному середовищі. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки».* 2020. № 3. С. 64-69.
6. Колеснікова Л Профілактика агресії та насильства в сучасній школі Німеччини. *Гуманізація навчально-виховного процесу.* 2009 Випуск XLVI. С. 332 – 335.
7. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога Київ: Вид. група «Основа». 2007. 240 с.
8. Мілінчук С. Насилля як соціально – педагогічна проблема особистості: теоретичний аспект. *Педагогічний часопис Волині.* № 2(9). 2018р. 132-137с.

9. Моток Н. Соціально-педагогічна профілактика булінгу в закладах освіти : *Кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня магістр спеціальності 231 Соціальна робота* / Кер. канд.пед.наук, доц. Фурдуй С.Б. Ізмаїл. 2021. 95 с.

10. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 02.10.2021р. №31 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984> (дата звернення 17.11.2021р).

11. Сидорчук І Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1 (302).Серія «Педагогічні науки». С.169-173.

12. Файдюк О., Снітко М. Сутність соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. С.1-9. <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/5183/document.pdf> (дата звернення: 11.11.2021).

Губіна Я.Ю.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С Сковороди

ПРОФІЛАКТИКА ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

Делінкветна поведінка підлітків як негативне суспільне явище існує у багатьох країнах світу. Порушення норм поведінки у дітей та підлітків, які призводять до юридичної відповідальності, виникають з різних причин. Але як наслідок суспільство втрачає в них повноцінну зміну поколінь.

Зростаюча соціальна значимість проблеми делінкветної поведінки серед підлітків переконує в необхідності наукового обґрунтування соціальної роботи у цьому напрямку, що сприятиме підвищенню ефективності профілактики делінкветної поведінки, визначенню змісту, форм і методів запобігання правопорушень серед підлітків в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що проблемою делінкветної поведінки підлітків займалися (О. Барабаш [1], Н. Максимова [4]), дослідженням видів, форм, критеріїв, засобів, методів, шляхів запобігання та виправлення різних видів девіацій (Р. Благуца [2], М. Чуносів [7]).

Проблемі профілактики делінкветної поведінки серед підлітків присвячені праці сучасних науковців О. Давиденко [3], А. Самойлова [6] тощо.

Аналіз нормативно-правових, довідникових джерел дозволив визначити поняття «делінкветна поведінка» як різновид девіантної поведінки, за якої порушуються формально зафіксовані соціальні та юридичні норми та передбачено покарання у вигляді юридичної відповідальності. Делінквент - це неповнолітній правопорушник з соціальними відхиленнями у поведінці, який здійснює вчинки, заборонені діючим законодавством та іншими нормативними актами. Це в основному психічно і фізично здоровий підліток з певним негативним життєвим досвідом, деформованими соціально-етичними знаннями, нездоровими звичками та потребами, зіпсований неправильним вихованням чи асоціальним впливом певного середовища.

Проведений аналіз наукових праць (Н. Максимової [4], Ю. Швалба [8]) дозволив схарактеризувати підлітковий вік (11-14 років) як складний період в розвитку особистості, який є перехідним від дитинства до дорослості, коли відбуваються зміни як в фізичному, психічному, духовному особистісному розвитку підлітка, так і в оточуючому його середовищі, а точніше – у системі вимог і очікувань суб'єктів цього середовища до нього.

Підлітковий вік відрізняється підвищеною чутливістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, оскільки в цей час радикально змінюється їх соціальний статус. Змістові та процесуальні особливості соціалізації в цьому віці визначають і посилюють делінквентні прояви у підлітків.

Проведений аналіз наукових праць Р. Благути [2], М. Чуносова [7] дозволив схарактеризувати причини виникнення делінквентної поведінки підлітків: соціально-економічні – зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування суспільства, обмеження можливостей соціально схвалених способів заробітку, безробіття, доступність алкоголю та тютюну; соціально-педагогічні – криза інституту сім'ї, зростання кількості сімей із конфліктним та асоціальним стилем виховання, проблеми, пов'язані з навчанням, конфлікти з учителями, низький соціальний статус підлітка в учнівському колективі, слабка система позашкільної зайнятості дітей і молоді; соціально-культурні – зниження морально-етичного рівня населення, поширення кримінальної субкультури, руйнація духовних цінностей, збільшення кількості неформальних молодіжних об'єднань, у яких домінує культ сили, пропаганда ЗМІ асоціальних стереотипів поведінки; психологічні – акцентуації характеру, реакція емансипації, реакція групування, потяг до самоствердження, задоволення почуття цікавості, бажання виглядати дорослим, потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації, інфантилізм, підвищений рівень тривожності; біологічні – порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, вроджені психопатії, мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку, наслідки спадковості, вплив природного середовища.

Одним з перспективних і важливих напрямів соціальної роботи з подолання делінквентної поведінки підлітків є соціальна профілактика, організація і здійснення якої потребує комплексного підходу.

Аналіз нормативно-правових джерел, положень наукових праць Р. Благути [2], О. Давиденко [3], А. Самойлова [6], М. Чуносова [7] дозволив визначити соціальну профілактику як сукупність конкретних соціальних заходів (соціально-педагогічних, психологічних, організаційних, управлінських, культурно-виховних), здійснюваних з метою попередження, виявлення та усунення негативних факторів, які призводять до появи і загострення соціальних проблем.

Метою соціальної профілактики є створення умов для уникнення проблем, повноцінної життєдіяльності людей і задоволення ними своїх потреб соціально прийнятним способом.

У теорії та практиці соціальної роботи і соціальної педагогіки вже затвердилася трирівнева модель соціальної профілактики делінквентної поведінки підлітків, кожний рівень якої застосовують залежно від того, на якому етапі розвитку перебуває проблема правопорушень та її вплив на соціальну групу.

Первинна, найзагальніша профілактика правопорушень та злочинності серед підлітків спрямована на правильне виховання і правову освіту, які є складовою частиною загального виховання особистості.

Вторинна профілактика делінквентної поведінки – це вид профілактики, спрямований на попередження загострення відхилень у поведінці осіб, схильних до правопорушень та корекцію відхилень у їх особистісному розвитку.

Третинна профілактика делінквентної поведінки підлітків – це робота, що здійснюється з особами, які постраждали від проблеми і спрямована на попередження її рецидивів.

Таким чином, робота соціального педагога з профілактики делінквентної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти передбачає використання індивідуальних, групових та колективних форм роботи, проведення спеціальних тренінгів, бесід, ігор, диспутів, виховних годин, тощо. На сучасному етапі мова йде про роботу соціального педагога зокрема у системі ювенальної юстиції або превенції [5].

Список використаних джерел:

1. Барабаш О. Поняття та види делінквентної поведінки людини. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. Вип.865. №1. С. 62-66.
2. Благута Р.І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх: автореф. дис... канд. юрид. наук 12.00.08 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006. 16 с.
3. Давиденко О.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків. *Соціальний педагог*. 2010. № 3. С. 45-51.
4. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2011. 520 с.
5. Романова І.А. Соціальний педагог у системі ювенальної юстиції. *Підготовка соціального педагога на засадах партнерства*: матер. наук.-практ. конф. (24 листопада 2015). Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 201. С.93-94.
6. Самойлов А.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. / Вінницький педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 282 с.
7. Чуносів М.О. Класифікація видів делінквентної поведінки як теоретична проблема. *Комп'ютерно-ігрові технології: освіта, наук, виробництво*. 2013. №11. С.158-161.
8. Швалб Ю. М. Возрастная психология: учеб. пособие для студентов вузов и практических психологов. Донецк: Норд-Пресс, 2005. 304 с.

Збаранська Д.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

БУЛІНГ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Незадовільний стан розвитку країни та проблеми, що простежуються у суспільстві, призвели до сплесків агресії, зростання насильства, жорстокості людей у побутовій поведінці. Водночас непокоїть збільшення кількості злочинів серед дітей підліткового віку. За даними ЮНІСЕФ за 2017 рік, близько 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися із цькуванням та агресивною поведінкою.

Поняття жорстокої поведінки нерозривно пов'язано з поняттям агресії та насильства. Ці поняття відображають різні аспекти такого явища як булінг.

Для нашого дослідження близьким є визначення булінгу Д. А. Лейном як «сукупності соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного або психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації» [1, с.240].

У сучасних реаліях проблема булінгу розглядається в основному в контексті школи. Проте в закладах професійно-технічної освіти ця проблема також існує. Варто відзначити, що студенти училищ і коледжів у світлі означеної проблеми потребують особливої уваги, адже вступ підлітка до закладу професійно-технічної освіти переживається ним як різкий перехід від статусу «дитини» до «самостійного дорослого». Саме в цей період у підлітка виникає бажання самоствердитися, довести всім свою значущість, що спричиняє й виявлення агресії по відношенню до оточуючих.

Важливо зазначити, що психолого-вікові особливості студентства характеризуються емоційною незрілістю, відвертістю, навіюваністю. У цей період для студентам важливим є

саме оточення, в якому вони знаходяться. Дуже часто в одну групу потрапляють хлопці і дівчата з різним соціальним рівнем, з різної місцевості (провінціали і міські жителі).

Тому під впливом мікросередовища виявлення булінгу з боку студента постає як: спосіб задоволення потреби у спілкуванні; самовираження і самоствердження; реагування на несприятливу атмосферу в сім'ї і жорстоке поводження з боку батьків; досягнення значущої мети. Таким чином, у підлітковому віці така поведінка являє собою своєрідний захисний механізм, що може сприяти виникненню явища булінгу в учнівському середовищі.

Л. І. Лушпай виділила пріоритетні напрями, зміст та форми превентивної роботи щодо попередження агресивних проявів та насилля в навчальних закладах: ознайомлення учасників навчально-виховного процесу з нормативно-правовою базою та регулюючими документами щодо превенції проблеми насилля в освітньому середовищі; створення інформаційних куточків для учнів із переліком організацій, до яких можна звернутися у ситуації насилля та правопорушень; ознайомлення учителів і учнів з інформацією про прояви насильства та його наслідки [2].

Профілактика насильства, зокрема булінгу, – завдання, яке стоїть перед керівниками, педагогами та психологами та соціальними педагогами закладу професійно-технічної освіти. Головне завдання – донести до учнів розуміння того, що насилля є порушенням прав людини, а відтак – попередити такі порушення через організацію якісного навчання та змістового дозвілля.

Поширення явища булінгу серед учнів закладів професійно-технічної освіти викликає потребу у пошуку ефективних форм та методів соціально-педагогічної профілактики. Зважаючи на це, особлива роль відводиться психологам та соціальним педагогам, які систематично здійснюють просвітницьку, превентивну та профілактичну роботу з учнями та педагогами закладів професійно-технічної освіти.

Важливо зазначити, що у напрямку подолання агресивних проявів у міжособистісних стосунках між учнями потрібно інтенсивно працювати педагогам, і, в першу чергу, вихователям. Більше того, для здійснення превентивної діяльності, протидії та вирішення ситуації насильства найбільш доцільним є застосовування командного підходу (вихователь, майстер виробничого навчання, практичний психолог, соціальний педагог, інші фахівці за потребою), коли систематична й цілеспрямована робота проводиться з усією групою.

Важливо знайти нові шляхи взаємодії з учнями. У цьому соціальними педагогами навчальних закладів проводяться різні профілактичні групові заняття з розвитку комунікативних навичок, профілактики асоціальної поведінки з основами правових знань, а також заняття, спрямовані на допомогу в досягненні позитивних життєвих цілей. Головна перевага таких занять – це формування відповідальності людини за власну поведінку та поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт.

Отже, явище булінгу в учнівському середовищі закладів професійно-технічної освіти є гострою соціально-педагогічною проблемою, що потребує комплексного підходу для її вирішення з залученням різних суб'єктів соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг). *Детская и подростковая психотерапия*; под ред. Дэвида Лэйна и Эндрю Миллера. СПб.: Питер, 2001. С. 240–274.
2. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ, 2010. С. 126–131. URL: <https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/buling.pdf>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕРАПІЇ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.С. Бацман

В епоху тотальної урбанізації та науково-технічного прогресу перед людством особливо гостро постало питання про формування здорової, гармонійно розвиненої особистості. Слід зазначити, що гармонійний фізичний та психічний розвиток можливий лише за умов правильної самоідентифікації, самореалізації людини через стосунки з оточуючими і суспільством, через розумне ставлення до природи і через можливість вільно отримувати та продукувати інформацію, а також вільно орієнтуватися в ній. Власне, на розв'язання цих завдань і спрямована бібліотерапія.

Бібліотерапія є одним з методів терапевтичної допомоги клієнту, а тому може застосовуватися у соціальній роботі для вирішення низки соціально-психологічних проблем: поліпшення фізичного та психічного здоров'я, соціальної адаптації, корекції поведінки тощо. Важливо відзначити два головні аспекти бібліотерапії: клінічний та педагогічний. Останній можна застосовувати, зокрема, при роботі з різними категоріями молоді з особливими освітніми потребами. Це є особливо актуальним, адже молоді даної категорії стає все більше і це вимагає створення цілісної стратегії їх соціалізації.

Бібліотерапевтичній діяльності на сьогоднішній день присвячена низка вітчизняних та зарубіжних праць. Великий внесок в створення системи лікувальної дії літератури на людину зробили зокрема такі відомі російські вчені, як І. Е. Дядьковський, С. С. Корсаков, В. М. Бехтерев, К. І. Платонов, В. Е. Рожнов, І. З. Вельвовський, В. М. Мясіщев, А.Е. Олексійчик, К.І. Воробйова, Ю.Н. Дрешер, О.Л. Кабачек, .Н. Казаринова, В.І. Малініна, А.М. Міллер, Р. Скаллер, А.Є. Шапошников та ін. Термін «бібліотерапія» на теренах СРСР вперше був введений М.П. Кутаніним. Найцікавішими на наш погляд є праці Ю.М.Дрешер, О.Л.Кабачек, Н.Ключина, О.М Литвин, А.Є.Шапошнікова та інших науковців.

Завдання, які вирішують соціальні працівники при роботі з молоддю з особливими освітніми потребами можна поділити на такі категорії: 1. надання уявлень про оточуючий світ; 2. формування навичок поведінки у побуті; 3. засвоєння навичок спілкування; 4. формування світогляду та переконань відповідно розумовим здібностям. Корекція такого стану легше проходить саме у дитинстві. Тому особливого значення набуває своєчасна робота з дітьми-інвалідами з урахуванням зони найближчого розвитку.

Усі ці завдання можна і треба вирішувати за допомогою бібліотерапії. Тут пріоритетною стає чи не головна функція бібліотерапії – соціально-педагогічна.

Так, на нашу думку, за допомогою казки „Попелюшка” дитину можна привчити прибирати у кімнаті, доглядати за квітами, мити посуд тощо. На якийсь час дитина стає немовби помічницею Попелюшки. „Школа Попелюшок” повинна передбачати вміння гарно, зі смаком вдягатися, слідкувати за собою, танцювати, вишивати тощо. За допомогою казки та пригод можна навчити дитину рахувати та читати, приймати самостійні рішення тощо.

Привчити дітей до цифр та дій з ними можна за допомогою дидактичної повісті – казки „Пригоди Кубарика та Томатика або Весела математика”, протягом якої її герої шукають свого друга Кошульку (у російськомовному оригіналі – Лошарика) [1].

М.Пезешкіан [2; 9], відзначаючи психокорекційну роль казок, виокремлював їх наступні психокорекційні функції: дзеркала, моделі, опосередкування, зберігання досвіду, повернення на більш ранні етапи індивідуального розвитку, альтернативної концепції, зміни позиції.

«Якщо початок казки співпадає з якимось аспектом внутрішнього життя дитини, – пише Д.Самойлов – то ідентифікація замикає цю психічну частину в єдине ціле з казковим образом» [3; 4]. Тим самим казка гіпнозом активізує і навіює певні уявлення про світ і тому так важлива співзвучна внутрішньому світу дитини казка. Казка – це ще й історія дорослішання маленької особистості, точніше – її формування, а відповідно – її репетиція можливих форм поведінки, дослідна лабораторія для важких (заборонених) емоцій.

Тому однією з форм роботи з казкою є її постановка – тобто, програвання сюжету «в образах». Особливо, коли її учасники періодично міняються ролями. Ролі корисніше розподіляти від протилежного, тоді невпевнена у собі дитина зможе відчути себе у ролі лідера. Нахаба – у ролі жертви тощо.

З тих же самих міркувань ми можемо визначити наступні форми роботи з фільмами.

Використання фільму як метафори. Тексти й образи фільмів викликають вільні асоціації, що стосуються особистого життя клієнта, потім ці метафори й асоціації можуть бути обговорені.

Малювання за мотивами фільму. У малюнку виявляються вільні асоціації, надалі можлива аналіз отриманого графічного матеріалу.

Обговорення поведінки і мотивів дій персонажа, Перегляд фільму є приводом до обговорення цінностей поведінки клієнта, виявляє його систему оцінок у категоріях «добре — погано».

Програвання епізодів фільму. Можна здійснити постановку фільму групою дітей чи дорослих. Програвання тих або інших її епізодів дає кожному учасникові постановки можливість відчути деякі емоційно значимі для себе ситуації і програти емоції. Також можна програти казку в пісочниці чи здійснити її постановку за допомогою ляльок Робота з ляльками допомагає дитині чи дорослому коректувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною, дозволяє удосконалювати і виявляти через неї ті емоції, які він зазвичай за якимись причинами не може собі дозволити проявити.

Використання казки (фільму) як притчі-моралі, що підказує клієнтові за допомогою метафори варіант вирішення проблеми [4, с. 65].

Таким чином, бібліотерапевтична робота з молоддю з особливими освітніми потребами виконує наступні завдання:

– культивує культуру читання, вирішує проблеми оволодіння навичками читання та адекватного сприйняття тексту;

– розширює кругозір особистості; сприяє оволодінню навички активного запам'ятовування;

– навчає методам самостійної роботи з текстом; сприяє самовдосконаленню особистості та її соціалізації у оточуюче середовище.

Список використаних джерел:

1. Приключения Томатика и Кубарика или веселая математика. М. : Педагогика. 1996. 160 с.
2. Позешкиан Н. Торговец и попугай. Восточные истории в позитивной психотерапии. СПб, 2005. 128 с.
3. Селецкий А.И. Психопатология детского возраста: Учеб. для дефектолог. отделений пединститутов. К., Вища школа, 2001. 320 с.
4. Твое життя – твій вибір / Федорченко Т.С. та ін. К., Міленіум. 2012. 164с.

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Заклади дошкільної освіти є важливими інститутами соціалізації дитини. З першим візитом до дитячого садка дитина оволодіває навичками соціальної взаємодії, навчається координувати власні дії з командою та іншими. А це вимагає її адаптації до нових умов перебування в колективі і вимог, що висуваються до дитини.

За визначенням словникових джерел, соціальна адаптація включає активне засвоєння особистістю норм суспільства та відповідних форм та способів спілкування. Дослідження показують, що однією з умов успішної адаптації дошкільнят є педагогічна підтримка, яку має надавати соціальний педагог. Для цього фахівець потребує знань з формування соціальної орієнтації дитини, необхідних для цього умінь і навичок.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів є цілісним навчальним процесом, важливою особливістю якого є поєднання майстерності професійних знань і навичок з утворенням необхідних особистісних якостей майбутнього працівника. Процес підготовки забезпечує відповідну готовність фахівця до реалізації покладених на нього функцій відповідно до соціальної інституції, в якій працює, і об'єктів його діяльності. У роботі з соціалізації дошкільнят, соціальний педагог має відповідати таким критеріям і показникам готовності:

1. Мотиваційний – усвідомлення значущості соціально-педагогічної роботи; бажання допомогти дошкільнику; орієнтація фахівця на індивідуальність кожної дитини, особливості її соціального розвитку; бажання організувати індивідуальні або групові заняття для дітей, які забезпечують розвиток соціальних якостей.

2. Когнітивний – соціальний педагог повинен володіти теоретичними знаннями про вікові, фізіологічні і психологічні особливості дитини дошкільного віку; особливості адаптації дитини до умов дитячого садка; в нього має бути висока інформативна культура.

3. Практичний – уміння спілкуватися з дітьми як індивідуально, так і в дитячій групі; діагностичні навички щодо розробки індивідуальних програм з соціалізації дитини; уміння впроваджувати соціально-педагогічні технології для адаптації дітей молодшого дошкільного віку, розробляти ігри для дошкільнят, які спрямовані на адаптацію дітей.

Формуванню практичного компоненту майбутнього соціального педагога в закладі дошкільної освіти належить його умінням і навичкам організації ігрової діяльності дошкільників, адже для них ігрова діяльність виступає провідним видом діяльності. У зв'язку з цим варто приділяти підвищену увагу таким курсам, які сприяють готовності студентів до використання ігротерапії [3], а також організації інтелектуально-ігрової діяльності дітей [2].

Важливе місце відводиться виробленню конкретних навичок професійної діяльності в реальних умовах практико орієнтованої підготовки [1] – в закладах дошкільної освіти.

Отже, підготовка соціального педагога до роботи в закладі дошкільної освіти потребує уваги і розроблення змісту відповідно до тих функцій і вимог, яким має відповідати фахівець.

Список використаних джерел:

1. Васильєва М.П. Актуальні проблеми практико орієнтованої підготовки майбутніх соціальних працівників. *Становлення особистості в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти:*

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (22-23 квітня 2021 р., Полтава). Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2021. С. 47-51.

2. Єсіна Н.О. Методи формування творчих умінь студентів в інтелектуально-ігровій діяльності. Педагогіка і психологія. Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2017. Вип. 98. С.93.

3. Романова І.А. Підготовка соціальних працівників до використання ігротерапії в професійній діяльності. Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (24 листоп. 2017 р.). Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2017. С.11-12.

Калінова А.М.

аспірантка Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
головний спеціаліст юрисконсульт Служби у справах дітей
по Основ'янському району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Лисенко Ю.О.

Інтенсивні зміни на державному рівні суттєво впливають на стабільність в суспільстві. В умовах розбудови демократії та динамічності соціальних процесів особливого значення набуває необхідність формування правової культури населення. Саме права культура є важливим елементом розвитку та регулювання правових відносин у соціумі, а повага до права є важливим показником досягнення правової свідомості людини і суспільства в цілому. Тому формування правової культури українського суспільства є одним із важливих завдань сьогодення.

Питання правової культури досліджували українські вчені: В. Бабкін, О. Зайчук, М. Козюбра, Н. Оніщенко, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скакун, Ю. Шемшученко та ін. Проблеми розвитку правової системи, її сутності, структури, функцій розкривали у своїх працях зарубіжні вчені: С. Алексеев, В.В. Дудченко, Д. Керімов, В. Ковальський, О. Лукашова, О. Малько, М. Марченко, М. Матузов, О. Мельничук, П. Рабінович, Р. Сербін, Ю. Тихомиров, Л. Явич та ін., однак питання формування правової культури особистості в умовах нестабільного суспільства недостатньо досліджене.

Правова культура особистості характеризує рівень правової соціалізації, ступінь засвоєння і використання нею правових начал державного і соціального життя. Правова культура особистості означає не тільки знання і розуміння права, а й правові судження щодо нього як про соціальну цінність. Правова культура особистості – це її позитивна правова свідомість рівень і ступінь правової освіченості та вихованості.

Формування правової культури здебільшого залежить від рівня правової компетентності людини, її поглядів на соціальні та правові норми у суспільстві, її поведінки. Лук'янчиков Є. зазначає, що правова культура – частина соціальної культури, обумовлена одним із її видів – правом [1]. Тому її формування передбачає цілеспрямований процес – виховний.

Правове виховання особистості є одним із механізмів формування правової культури та необхідною умовою її перманентного розвитку, виступає чинником правової регуляції суспільно-правових процесів. Метою правового виховання є формування системи знань, переконань, які не суперечать законам і правилам людського співжиття. Одержані знання допомагають суб'єкту сформувати ціннісні орієнтації та правові настанови, які він зможе застосувати у повсякденному житті. Крім того, вони відіграють важливу роль в упорядкуванні діяльності людей, виступають стрижневою основою правової культури та

впливають на формування ставлення громадянина до різних суспільних явищ, визначають його правосвідому поведінку.

Знання і розуміння сутності та соціального призначення правових категорій і явищ – права, правосуддя, верховенства права, юридичної відповідальності, впевненості у необхідності точного і неухильного дотримання норм права – сприяють укріпленню у свідомості людини основних принципів і категорій моралі, що є складовою соціального виховання [2]. Тому і правове, і соціальне виховання взаємопов'язані у процесі формування правової культури особистості.

Соціальне виховання розглядається в контексті соціалізації і розуміється як створення умов і заходів, спрямованих на розвиток соціальності людини, групи. Це оволодіння й засвоєння особистістю соціальних цінностей, соціальних якостей і просоціальних норм поведінки. Соціальне виховання передбачає збагачення соціальним досвідом суб'єктів, що відбивається на їхній залученості до правовідносин, впливає на рівень правосвідомості та відповідної поведінки, що є складовою частиною соціалізаційного процесу.

Отже, правова культура є важливою складовою частиною суспільного життя, оскільки вона відображає результат культурно-правового рівня, якого досягнуло суспільство і розкриває рівень значення правових цінностей у його житті. Тому правова культура є одним із головних чинників демократизації суспільства, що характеризує поведінку людини з огляду на рівень її соціальності, правової освіченості. Перспективами подальшого дослідження є вивчення засобів формування правової культури сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Лук'янчиков О., Новіков Д., Карелов Д., Машика В. Правознавство. Харків, 2018. 256 с.
2. Соціальна педагогіка: Навч. посібник / За ред. А.Й.Капської. Київ, 2000. 264 с.

Ковальчук К.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

На сучасному етапі розвитку нашої держави спостерігається тенденція зростання необхідності надання якісної освіти в позашкільних закладах, які є невід'ємним компонентом освітньої структури. Вони сприяють гармонійному розвитку особистості учня, соціальній адаптації та самореалізації людини в суспільстві. Однак залишається невирішеним питання технологічних аспектів соціалізації вихованців у даних закладах, що є необхідним для здійснення усебічного розвитку особистості дитини.

Аналіз наукової літератури свідчить, що соціально-педагогічні аспекти соціалізації досліджували О. Безпалько [1], А. Рижанова [6]. Питання розвитку соціальної компетентності особистості на ранніх етапах соціалізації розглядали С. Курінна [4], І. Рогальська [7] та інші дослідники. Соціально-педагогічні аспекти проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов для соціалізації дітей та молоді, оптимального їхнього розвитку і виховання досліджені в працях І. Зверєвої [3], Л. Коваль [3], С. Хлебик [3].

Проведений аналіз наукових джерел, положень праць О. Безпалько [1], А. Рижанової [6] дозволив уточнити поняття «соціалізація» як процес засвоєння дитиною

системи цінностей, елементів культури, норм та зразків поведінки, обов'язкових у певному суспільстві, а також навичок, які дають їй змогу ввійти у світ суспільних відносин.

Результатом соціалізації на певному віковому етапі розвитку особистості є *соціалізованість* (як досягнення людиною певного балансу адаптованості й відокремлення в суспільстві, наявність котрого визначає становлення індивіда як соціальної істоти і розвиток людської індивідуальності).

Проведений аналіз наукових праць І. Бех [2], О. Матвієнко [5] дозволив схарактеризувати молодший шкільний вік як період життя від 6 до 11 років, який визначається важливими змінами у житті дитини – її вступом до школи. Відбувається швидкий розвиток психіки, досягнутий у результаті первинної соціалізації (дошкільний вік), який створює можливість для подальшого соціального розвитку.

Одним із основних інститутів соціалізації дитини молодшого шкільного віку виступає позашкільний навчальний заклад. У навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу створюються умови, які стимулюють дитину до творчої самореалізації. Дитина у цьому процесі не тільки засвоює норми, правила, стереотипи поведінки, але й творче змінює культурні традиції суспільства.

Отже, передумовами соціалізації дітей молодшого шкільного віку у позашкільних навчальних закладах є потреба в нових сферах спілкування, розширення неформального спілкування поза уроками, самореалізації в нових видах діяльності.

Основними завданнями позашкільної освіти та виховання є: формування суспільно-громадського досвіду особистості; розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу; залучення соціокультурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти тощо.

Таким чином, позашкільні навчальні заклади виступають одним із дієвих інститутів, який з успіхом використовується для вирішення найрізноманітніших соціальних проблем, що виникають у молодших школярів у процесі соціалізації.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка технології соціалізації дітей молодшого шкільного віку у закладах позашкільної освіти, що в подальшому може бути використана соціальним педагогом закладу в практичній соціально-педагогічній роботі з метою підвищення рівня соціалізованості вихованців молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ: Центр навч. літератури, 2003. 72 с.
2. Бех І.Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку. *Педагогіка і психологія*. 2013. №4. С. 42-49.
3. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка: навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1997.392.
4. Курінна С.М. Особливості сімейної соціалізації дитини дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2009. №5 (168). С. 203-210.
5. Матвієнко О.В. Основи виховання моралі у молодших школярів. Київ: «Стилос», 1999. 230с.
6. Рижанова А. О. Актуалізація соціального виховання як умова прискорення розвитку України. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2018. № 1(315), С. 123- 132.
7. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Здобувачу вищої освіти першого бакалаврського рівня доводиться проходити декілька важливих етапів адаптації й пристосовуватися до навчання в конкретних умовах.

Виділяють три напрями адаптації першокурсників:

- 1) адаптація формальна, що пов'язана з пристосуванням здобувачів до нового оточення, до структури закладу вищої освіти, до нових вимог, до своїх обов'язків;
- 2) суспільна адаптація, яка передбачає процес внутрішньої інтеграції груп здобувачів-першокурсників й інтеграція цих груп із студентським оточенням у цілому;
- 3) дидактична адаптація, яка спрямована на опанування здобувачами новими формами й методами навчальної роботи у ЗВО.

В умовах карантину та впровадженням у більшості закладів вищої освіти дистанційного навчання проблема адаптації першокурсників набуває особливої актуальності. Оскільки за відсутності прямої взаємодії між викладачами й здобувачами знижується мотиваційні аспекти навчального процесу; прогрес у навчання зумовлюється самодисципліною, розвиненістю навичок самоорганізації навчальної діяльності, сформованістю інформаційних компетентностей здобувачів.

Найчастіше технічна готовність першокурсників до навчання в дистанційних умовах не є ідеальною: проблеми зі входом на освітні платформи; проблеми з Інтернетом; відсутність комп'ютера або ноутбука; не готовність здобувачів сприймати інформацію в електронному форматі тощо.

За таких умов посилюється роль ключових суб'єктів соціально-педагогічної діяльності у закладі вищої освіти: куратора групи, викладачів, деканату, модераторів дистанційних платформ.

Так, саме куратор має зібрати всю інформацію щодо технічної готовності групи до онлайн навчання здобувачів; проводити індивідуальні, групові консультації щодо використання ресурсів для відео трансляцій, ресурсів загальної освітньої платформи закладу вищої освіти. Модератори й деканат допомагати у вирішенні виникаючих проблем з користуванням загальною освітньою платформою закладу вищої освіти.

Важливу роль у мотивації здобувачів до навчання відіграє прозоре, об'єктивне й своєчасне оцінювання виконання навчальних завдань здобувачів викладачами; можливість здобувачів швидко отримати індивідуальну консультацію щодо тематики курсів; наповненість сторінок конкретних дисциплін на дистанційній платформі закладу освіти рекомендаціями, порадами, джерелами для опанування різними темами дисциплін тощо. Доцільно застосовувати ресурси соціальних мереж для взаємодії зі здобувачами із встановленням чітких етичних меж їх використання.

Для формування колективу здобувачів конкретної групи в умовах дистанційного навчання й інтеграції групи в загальностудентський колектив необхідно в дистанційному форматі проводити традиційні заходи на факультеті, загальноуніверситетські заходи, залучати першокурсників до волонтерської діяльності, до наповнення сторінок про студентське життя в Телеграм каналі закладу освіти, на фейсбуці тощо. Тут важливим є залучення студентського самоврядування до роботи з першокурсниками.

Здобувач має відчувати постійну підтримку з боку випускаючої кафедри. Необхідно розширювати канали для зв'язку зі здобувачами для компенсації дефіциту очного спілкування, зняти соціальної напруги й мінімізації страхів здобувачів. Доцільно проводити

вебсемінари, онлайн консультації з партнерськими організаціями випускаючих кафедр для мотивації здобувачів на майбутню професійну діяльність, для розвитку фахових компетентностей, для покращення адаптаційних процесів.

Таким чином, дистанційний формат навчання висуває нові вимоги до суб'єктів соціально-педагогічної діяльності для швидкого проходження першокурсниками адаптаційного періоду в закладі вищої освіти. Системна, своєчасна, цілеспрямована, групова й індивідуальна робота із залученням широкого кола суб'єктів до роботи зі здобувачами-першокурсниками є запорукою швидкого пристосування до нових умов навчання в закладі вищої освіти.

Ладоня А.О.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

У сучасному світі все більшу увагу привертає проблема сирітства, не виключенням є і Україна. На сьогоднішній день – це не тільки діти, батьки яких померли, а й так звані соціальні сироти – діти, залишені без піклування живими батьками. Відсутність сімейної турботи, підтримки родичів, сімейного спілкування негативно позначаються на дитячому соціальному, психічному та фізичному здоров'ї. Та і зазвичай кожна дитина, яка виховується в інтернатному закладі, мріє про сім'ю.

Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива - прийомна сім'я. Інші форми влаштування дітей-сиріт неспроможні створити умови виховання та соціалізації дитини у сімейному оточенні, сформувати сімейні цінності. Тому фахівці соціальної галузі особливу увагу повинні приділяти пошуку можливостей створення міцних, довірливих, а головне стабільних стосунків між дитиною та прийомними батьками.

Аналіз наукової літератури показав, що проблемою соціального сирітства займалися (Л. Артюшкіна [1], А. Полянничко [1]); питання соціалізації дітей-сиріт висвітлено у наукових дослідженнях І. Манохіної [4], В. Яремчук [5]; окремі аспекти соціалізації дітей-сиріт молодшого шкільного віку в умовах прийомної сім'ї розглянуто у студіях Г. Лемко [3].

Відповідно до Закону України “Про охорону дитинства” прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1-го до 4-х дітей на виховання та спільне проживання [2].

Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийомні діти влаштовуються в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно-технічних чи вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку.

На основі аналізу соціально-педагогічної літератури Л. Артюшкіної [1], А. Полянничко [1], Г. Лемко [3], І. Манохіної [4] були виявлені наступні типи прийомних сімей:

- невідкладного влаштування (дитина влаштовується у прийомну сім'ю негайно за наявності надзвичайних обставин, небезпеки для її життя і здоров'я, насильства в сім'ї тощо);

- тимчасового влаштування (дитина влаштовується на певний термін: період відпустки батьків або у випадку важкої хвороби батьків, опікунів чи піклувальників до повернення їх працездатності);
- тривалого перебування (дитина влаштовується у прийомну сім'ю до досягнення нею повноліття);
- перехідного поселення (досвідчена прийомна сім'я бере на виховання дитину на період її адаптації у випадку смерті батьків і пошуку прийомної сім'ї тривалого перебування).

Аналіз положень наукових праць Г. Лемко [3], І. Манохіної [4] дозволив визначити соціалізацію *дітей-сиріт молодшого шкільного віку в умовах прийомної сім'ї* як процес засвоєння дитиною системи сімейних цінностей, норм та зразків поведінки, обов'язкових у певному суспільстві, а також навичок сімейного життя, які дають їй змогу ввійти у світ суспільних відносин.

Метою соціалізації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї є входження дитини-сироти до родинного оточення, формування у неї сімейних цінностей, навичок суспільно-корисної діяльності.

Аналіз праць Г. Лемко[3], І. Манохіної[4], В. Яремчук[5] дозволив схарактеризувати особливості соціалізації дітей-сиріт в умовах прийомної родини: прийняття дитини сім'єю повинно відбуватися поступово; термін адаптації дитини до нових умов життя залежить як від самої дитини, так і від середовища, в якому вона перебувала до того, як потрапила в прийомну родину; особистісних характеристик прийомних батьків та від наявності емоційного контакту, рівня довіри і відкритості між прийомними батьками та дітьми.

Таким чином, ми дійшли висновку, що роль сім'ї в суспільстві незрівнянна за своєю силою ні з якими іншими соціальними інститутами, оскільки саме в сім'ї формується й закладається особистість дитини, відбувається оволодіння нею соціальними ролями, необхідними для нормальної соціалізації дитини молодшого шкільного віку у суспільстві.

Список використанх джерел:

1. Артющкіна Л. М., Полянничко А. О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми: Сум. ДПУ, 2002. 268 с.
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 09.08.2019. р. № 2402- III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
3. Лемко Г. Соціалізація дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах прийомної сім'ї. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 223-225.
4. Манохіна І.В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.
5. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника*. 2010. № 15. С. 7-10.

Мартинюк Я.В.

аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

ВОЛОНТЕР ЯК СУБ'ЄКТ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ГРОМАДИ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.П. Спіріна

Наразі розвиваються нові ідеї та теорії заохочення громадян до участі в місцевому самоврядуванні, підтримки та поширення волонтерських ініціатив членів громади.

Підґрунтям цих ідей є різноманітні погляди щодо залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні. Думка науковців розділилася: одні дослідники вважають, що слід ввести обмеження для участі населення у вирішенні місцевих проблем; інші – що висувати на обговорення з населенням можливо лише найпростіші питання; треті – що участь людей у прийнятті рішень є не обов'язковою. На наш погляд, усунення громадян від участі в управлінському процесі, спонукатиме владу діяти не в інтересах громадян і тому потрібні нові механізми, застосування яких дозволили б мотивувати громаду до активності в суспільно-політичному процесі та в процесі управління долею громади, членами якої вони є. Одним з таких механізмів покращення стану життя сільської громади - є волонтерська діяльність.

Волонтер – це особа, яка займається добровільною діяльністю у вирішенні соціально значущих питань на користь суспільства та громади. О. Луговський запропоновано таке визначення: волонтер – людина, яка добровільно здійснює соціально спрямовану некомерційну діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [1]. Дослідник акцентує увагу на добровільній допомозі саме в соціально значущих проблемах, тих, які стосуються соціально незахищених верств населення.

Зацікавленість щодо місцевих громад як суб'єкта суспільних відносин у 90-х роках минулого століття був обумовлений, перш за все, розбудовою громадянського суспільства в Україні.

Б. Шевчук зазначає, що територіальна громада – це сукупність громадян України, які спільно проживають на певній території, мають визначений законодавством правовий статус, ідентифікують себе з нею та мають спільні інтереси [3]. Автор стверджує, що членів громади об'єднує спільне територіальне проживання, колективні зв'язки та стосунки. Тож, територіальна громада – це територіально об'єднана група людей, яка має спільні зв'язки, цінності та інтереси, та являється соціальним інститутом, який впливає на життя громади.

Особливо актуальне волонтерство в територіальних громадах, де воно лише починає набирати обертів. Волонтерська діяльність у громаді, в основі якої лежить аналіз життєвого рівня мешканців з метою розв'язання соціальних проблем – це, підвищення рівня надання соціальних послуг та активізації членів громади через проведення різних заходів.

У територіальній громаді досі повністю не визначено конкретних напрямків за якими міг би працювати волонтер, але будь-яку з цих категорій можна реалізувати в громаді. Адже дана місцевість досить широка мережа, яка потребує великих зусиль та має безліч галузей, які потребують підтримки та поліпшення стану. Таким чином, волонтери охоплюють багато напрямків роботи в громаді, а саме: інформаційний, просвітницький, корекційний, реабілітаційний, рекреативний, соціально-медичний, побутовий тощо, але найпопулярнішим з них є профілактичний [2].

Отже, участь мешканців громади у волонтерському русі дозволяє їм зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проектів і програм соціально-педагогічної спрямованості.

Волонтери можуть бути залученими громадою, які могли б на прикладі своєї роботи організувати та дати знання мешканцям, як самим організувати волонтерську діяльність, запропонувати проекти чи програми для мешканців.

Також волонтерами можуть бути самі мешканці громади, які своїми силами можуть змінити життя на краще та вирішити соціальні проблеми, тим самим можна стверджувати, що волонтери виступають суб'єктами соціально-педагогічної роботи в громаді.

Суб'єкт соціальної роботи - це безпосередньо ті люди чи організації, які будуть створювати умови для покращення життя мешканців.

Можна підкреслити, суб'єктами соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді можуть виступати ті особи, які мають відношення до соціальної педагогіки. Такими особами є й волонтери.

Потрібно зауважити, що волонтери, виконують безпосередню роботу з людьми, завжди перебуваючи в контакті з громадою, тому вони є важливим суб'єктом соціально-

педагогічної діяльності. Волонтери є безпосередніми суб'єктами соціальної роботи, які працюють за різними напрямками в територіальній громаді.

Отже, для налагодження результативної роботи в територіальній місцевості потрібно чітко розуміти, що волонтер – це особа, яка займається добровільною діяльністю у вирішенні соціально значущих питань на користь суспільства та громади. Волонтерство – робота місцевих мешканців на благодійних засадах на користь суспільству, розвитку громади та вирішення значущих проблем силами її мешканців. Виділивши класифікаційні ознаки, можна ефективно вибудувати роботу волонтерських груп, що дасть позитивний результат, тим самим організує волонтерів у громаді. Волонтери є лідерами соціальних змін, через яких можна здійснювати роботу в громаді.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору: Збірник статей і матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. / ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2019. №2. С. 156.
2. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна та ін. ; за ред. Т. Л. Лях. К. : ТОВ «ВПК «ОБНОВА», 2014. 288 с.
3. Шевчук Б. М. Територіальна громада: поняття, статус та ознаки. *Ефективність державного управління*. 2019. №61. С. 39 – 46.

Мельник В.О.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

КОМП'ЮТЕРНА АДИКЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУТЬ, ЕТАПИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Василенко

Сучасне інформаційне суспільство активно застосовує комп'ютерні технології як засіб передачі інформації, її обробки та зберігання. Однак набирає обертів використання комп'ютеру як засобу розваг, ігор, що пропонують дітям специфічне середовище віртуальної реальності, яка особливо приваблива для дітей молодшого шкільного віку. Зміна середовища з реального на віртуальне супроводжується трансформацією свідомості дитини, емоційним відчуженням, від друзів, родичів.

Дефініція адикція (addiction) розглядається як стан фізичної і психологічної залежності, що розвивається внаслідок звикання до тих чи інших зовнішніх агентів; неспроможність когось перестати приймати щось шкідливе або робити щось шкідливе (Ю.Вінтюк).

Залежність (dependence) тлумачать як стан потреби когось або чогось, що необхідно для досягнення стану рівноваги. Комп'ютерна залежність як захворювання, розглядається як серйозна і глибока залежність, від комп'ютера, Інтернет.

У дослідженні О. Єгорова, В. Менделевича та Г. Старшенбаума узагальнено етапи формування комп'ютерної адикції дітей молодшого шкільного віку, а саме: емоційне захоплення (розуміння існування доступних засобів швидко і без особливих зусиль змінити свій настрій); спроба заміни ситуацію (часте використання комп'ютера негативно впливають на міжособистісні стосунки, ігри провокують відчуття дискомфорту, тривоги в реальному житті); заміна дійсності (звернення до комп'ютера стає звичним методом реагування на негаразди в житті; мотивація штучної зміни свого стану стає інтенсивнішою і ставлення до близьких втрачає свою значимість); криза у взаємодії (спостерігається повне домінування адиктивної поведінки, для якої характерним є занурення в адиктивний процес, відчуження від спілкування з іншими людьми).

Аналіз наукової літератури та практики дозволив узагальнити чинники, які призводять

до комп'ютерної адукції учнів молодшої школи: особливості сімейного виховання (недостатня опіка, непередбачуваність сімейних взаємовідносин, надмірна вимогливість у поєднанні із жорстокістю); наслідування вчинків батьків (часті ігри батьків в домашніх умовах у присутності дитини); емоційна напруга (гра може супроводжуватися зняттям емоційної напруги, відволіканням від проблем); зовнішні чинники (наявні асо діяльні умови перебування дитини; деструктивний вплив однолітків; нестача розуміння з боку вчителів; відсутність підтримки оточуючих; відсутність позитивного прикладу); внутрішні чинники (почуття самотності, беззахисності, безпорадності, непотрібності; невміння розібратися у своїх переживаннях; нестача досвіду у вирішенні наявних проблем; нестача або відсутність корисних зацікавлень; не сформованість позитивних установок; відсутність альтернативних інтересів; відсутність значущих мотивів та цілей діяльності, установки на досягнення успіху, перспектив, поява зневіри; нестача відповідальності).

Таким чином, аналіз наукової літератури дозволив встановити, що комп'ютерна адикція молодших школярів – це різновид девіації особистості, який визначається штучною зміною психологічного стану і ціннісних пріоритетів у результаті зосередження уваги дитини молодшого шкільного віку на ігровій комп'ютерній діяльності, що заміщує реальне життя або сприяє уникненню відповідальності, складних проблем, пошуку шляхів їх розв'язання, задовольняє потребу щодо вияву емоцій у змодельованих ігрових ситуаціях і компенсує дефіцит соціальних контактів, соціальних домагань та безпосереднього спілкування з ровесниками і в сімейному середовищі. Комп'ютерна адикція дітей молодшого шкільного віку формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників за такими етапами: емоційне захоплення, спроба заміни ситуацію, заміна дійсності, криза у взаємодії з оточенням.

Подальших досліджень потребує розгляд інтерактивних технологій щодо профілактики комп'ютерної адикції дітей молодшого шкільного віку.

Новицька А.О.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ У ЗЗСО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І.О. Шеплякова

У сучасних умовах посилився вплив соціальних мереж на формування особистості дітей, зокрема підліткового віку. На жаль, такий вплив, здебільшого, є негативно спрямованим. Отже, актуалізованою є потреба в формуванні безпечної поведінки підлітків у соціальних мережах, зокрема в межах соціально-педагогічної діяльності закладів загальної середньої освіти. Останнє можливе лише за умови наявності правових засад такої роботи.

На основі узагальнення результатів проведеного аналізу нормативно-правових джерел з'ясовано, що в міжнародному та національному законодавстві наявними є нормативні основи для здійснення соціально-педагогічної діяльності з формування безпечної поведінки підлітків у соціальних мережах у ЗЗСО. Серед основних нормативно-правових документів, що регулюють зазначений напрям соціально-педагогічної діяльності у закладах загальної середньої освіти, такі, як:

- *Конвенція про кіберзлочинність*, яка спрямована на налагодження міжнародного співробітництва в сфері запобігання ризику використання комп'ютерних мереж та електронної інформації для здійснення кримінальних правопорушень, а також задля забезпечення «захисту законних інтересів у ході використання і розвитку інформаційних технологій» [1];

- *Конституція України*, у статті 51 якої проголошено, що «кожна дитина, родина охороняється державою» [2]. Відповідно до цього визначаються основні соціальні права і гарантії, які забезпечуються чинним законодавством;

- *Закон України «Про охорону дитинства»*, у якому завданнями законодавства про охорону дитинства встановлено «розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні» [8]. У статті 23 цього ж Закону закріплено право дітей на об'єднання в дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що «їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян» [8];

- *Закон України «Про інформацію»*, у статті 22 якого визначені поняття «масова інформація» (як «інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб» [5]) та «засоби масової інформації» (як «засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації» [5]). Окрім того у статті 31 цього Закону закріплено право особи на відшкодування за рішенням суду моральної і матеріальної шкоди, завданої порушенням її права на свободу інформації;

- *Закон України «Про доступ до публічної інформації»*, статтею 24 якого встановлено відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації, яку покладено на осіб, винних у вчиненні порушень, зокрема і «надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації» [3];

- *Закон України «Про освіту»*, у статті 25 якого на засновника закладу освіти або уповноважений ним орган (особу) покладено обов'язок «здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти ...; сприяння створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти ...» [7]. У статті 26 цього ж Закону передбачено, що «керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування)» [7]. Згідно із 53 статтею здобувачі освіти мають право на: «безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці; повагу людської гідності; захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності...» [7];

- *Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»*, в якому серед основних завдань зазначено «вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин, виробництва, використання, поширення, зберігання електронної інформаційної продукції, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до електронних інформаційних ресурсів усіх форм власності ...» [4];

- *Постанова Президії Академії педагогічних наук України «Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні»* [6], метою якої є «визначення сучасних теоретичних засад виховання ..., науково-методичних, організаційних, кадрових, інформаційних умов розвитку виховних систем; сприяння підвищенню виховної діяльності» [6] та інші.

Отже, аналіз нормативно-правової бази щодо соціально-педагогічної діяльності з формування безпечної поведінки підлітків у соціальних мережах у закладах загальної середньої освіти засвідчив, що така діяльність є актуальною та нормативно закріпленою, що слід враховувати в процесі її здійснення.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 13.11.2021 р.).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (дата звернення: 12.11.2021 р.).
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#> (дата звернення: 10.11.2021 р.).
4. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000> (дата звернення: 11.11.2021 р.).
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#> (дата звернення: 12.11.2021 р.).
6. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні: Постанова Президії Академії педагогічних наук України від 01.07.2004 р. № 1-7/6-98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04#> (дата звернення: 12.11.2021 р.).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#> (дата звернення: 11.11.2021 р.).
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#> (дата звернення: 11.11.2021 р.).

Паршина В.І.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку у спеціалізованих соціальних інституціях, проаналізовано здобутки вітчизняних та закордонних науковців з проблеми дослідження, визначено зміст та особливості здійснення соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку у спеціалізованих соціальних інституціях.

Ключові слова: люди похилого віку, соціально-педагогічна діяльність, спеціалізовані соціальні інституції.

Annotation. The article substantiates the urgency of the problem of socio-pedagogical activities with the elderly people in specialized social institutions, analyzes achievements of domestic and foreign scientists on research, identifies the content and features of socio-pedagogical activities with the elderly people in specialized social institutions.

Key words: elderly people, socio-pedagogical activities, specialized social institutions.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство більшою мірою фокусує увагу на розробку та модернізацію життя з урахуванням «культури майбутнього», не створюючи повною мірою умови для якісної соціальної адаптації людей похилого віку, які не здатні швидко засвоювати нові знання та опрацьовувати нові інформаційні технології, за рахунок яких вдосконалюється світ, що зумовлює потребу в здійсненні цілеспрямованої соціально-педагогічної діяльності зі сприяння соціальному розвитку людей похилого віку, гармонізації

їхнього внутрішнього соціально-адаптаційного потенціалу та стосунків з соціальним оточенням.

Аналіз досліджень. Аналіз наукової літератури з проблеми комплексної діяльності з людьми похилого віку показав дослідженими є такі питання: психолого-педагогічні (О. Краснова [3], О. Піхота [8], М. Савчин [10] та ін.); соціально-педагогічні (А. Рижанова [9], О. Новікова [6; 7] та ін.); соціологічні (І. Громов, А. Мацкевич [2] та ін.), та медичні (В. Чайковська [13], Р. Яцемірська [14] та ін.). Питання надання соціальної допомоги людям похилого віку вивчали С. Букальський [1], О. Купенко [4], А. Чернецька [11].

До розгляду наукових соціально-педагогічних аспектів проблеми на засадах надання медичної, психологічної та побутової соціальної допомоги людям похилого віку долучилися: О. Краснов [3], яка розглядала адаптацію людей похилого віку до сучасної соціальної ситуації; Ю. Мацкевич [5], що вивчав питання підготовки соціального педагога до роботи з людьми похилого віку; О. Новікова [6; 7], яка розробляла питання соціалізації людини похилого віку в умовах територіальної громади та в спеціальних закладах, зважаючи на особливості соціокультурних змін. Проте проблема соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку у спеціалізованих соціальних інституціях не є в повній мірі дослідженою та потребує наукового розгляду.

Метою статті є визначення суті та особливостей соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку у спеціалізованих соціальних інституціях.

Виклад основного матеріалу Аналіз та узагальнення наукової літератури з проблеми надання соціально-педагогічної допомоги людям похилого віку у сучасних умовах показав, що є багато невирішених питань. Як доводять дослідники, серед основних протирічч сучасного суспільства, що стосуються людей похилого віку, є такі:

1) зростання питомої ваги людей похилого віку в загальній кількості людства, зокрема населення України, та зниження їх соціального статусу, соціальної цінності в «культурі майбутнього», що народжується;

2) необхідність адаптації літніх людей до «чужої» для них інформаційної культури за умов об'єктивного зниження адаптаційного потенціалу та майже відсутність в соціумі соціальних інституцій, що забезпечують підвищення адаптаційного потенціалу людей літнього віку;

3) потреба в стимулюванні соціальної активності геронтологічної групи населення заради свого соціального благополуччя і гармонії в соціумі та відсутність у більшості представників нашої країни цього віку життєвих прагнень на соціальний розвиток у похилому віці.

Аналіз наукової соціально-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що тільки здійснення комплексної соціально-педагогічної діяльності з зазначеною категорією осіб у різних соціальних осередках дозволить вирішити вищеозначені протиріччя. Так, А. Рижанова, визначаючи суть соціально-педагогічної діяльності щодо людей похилого віку, вважає, що це «цілеспрямований, педагогічно гармонізований процес соціалізації - соціального розвитку людей похилого віку, що за змістом виявляється у створенні в соціальному середовищі умов, які би підтримували, стверджували та розвивали соціальну суб'єктність геронтологічної групи населення, налагоджували інтеграційні процеси старшого покоління з суспільством та зміцнювали, гармонізували міжпоколінні зв'язки, сприяли підвищенню соціального іміджу літньої людини через використання соціального досвіду мудрих для вирішення людських проблем їхніх нащадків та вдосконалення суспільства, що швидко трансформується» [9, с. 134-135]. Дослідниця наголошує на необхідності здійснення соціально-педагогічної діяльності у таких напрямках: взаємообумовлена двобічна спрямованість на людей похилого віку та на їхнє соціальне середовище; розвиток соціальності людей похилого віку (соціальних цінностей, соціальних якостей та просоціальної поведінки) шляхом організації їхньої активної участі у розбудові сприятливих умов в соціумі для свого соціального розвитку; забезпечення рівня усвідомленості людьми

похилого віку необхідності прояву власної соціальної активності та здійснення діяльності на непримусових засадах.

Контент-аналіз сайтів спеціалізованих соціальних інституцій, що надають соціальні послуги людям літнього та похилого віку показав, що в Україні працюють такі державні та недержавні заклади, як: територіальні центри з обслуговування поодиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни та праці, інституції громадського сектору тощо.

Серед спеціалізованих соціальних інституцій, що можуть надавати послуги людям літнього та похилого віку у межах стаціонару виділяють такі [12]: 1) будинки-інтернати загального профілю (стаціонарні соціально-медичні установи загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування); 2) спеціальні будинки-інтернати (стаціонарні соціально-медичні установи, призначені для постійного проживання осіб похилого віку (особливо небезпечних рецидивістів; колишніх засуджених, які потребують побутового, медичного обслуговування і виховного впливу; осіб, яких переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, вживання алкоголю, токсичних препаратів, за бійки тощо); 3) геріатричні пансіонати (стаціонарні медико-соціальні установи для проживання осіб з вираженими віковими порушеннями психіки, підтвердженими висновком лікувально-консультативної комісії органів охорони здоров'я); 4) психоневрологічні інтернати (спеціалізовані стаціонарні медикосоціальні заклади, що забезпечують постійне проживання, догляд і медичне обслуговування людей із проблемами психічних захворювань); 5) пансіонати для ветеранів війни та праці (установи інтернатного типу підвищеної комфортності для ветеранів війни та праці); 6) спеціальні житлові будинки для одиноких ветеранів війни і праці, пенсіонерів та інвалідів (спеціалізовані установи, у складі яких діють служби соціально-побутового призначення, медичного обслуговування, створено умови для організації дозвілля; поєднують стаціонарний догляд і догляд у громаді); 7) будинки-інтернати та стаціонарні відділення з невеликою чисельністю проживаючих (стаціонарний соціальний заклад у громаді, де стаціонарні соціальні послуги наближені до звичайного місця проживання осіб похилого віку, не розриваються родинні та соціальні зв'язки, що склалися протягом життя (12-15 осіб); 8) будинки тимчасового проживання (стаціонарний соціальний заклад для проживання осіб похилого віку (10-15 осіб), наприклад, у зимовий період; 9) хоспіси (служби медико-соціальної допомоги тяжко та невиліковно хворим).

Зарубіжні науковці пропонують інноваційну модель-міні інтернатів у сільській місцевості, що надають людям похилого віку одночасно отримувати соціальну допомогу та організовано проводити власне дозвілля наближено до природи [11, с.303]. У межах зазначених соціальних інституцій значно зростає роль соціально-педагогічної діяльності.

Як зазначає О. Новікова, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» особам похилого віку держава гарантує право на отримання соціальних послуг [6]. Так, соціальну допомогу громадянам похилого віку, які частково або повністю втратили здатність до самообслуговування, за їх бажанням може бути надано або у відповідній соціальній установі, де вони можуть перебувати тимчасово чи постійно, або безпосередньо за місцем проживання (територіальні центри, центри медико-соціальної реабілітації, центри соціального захисту населення, кризові центри). Враховуючи вищезазначене, важливим напрямом діяльності даних установ є здійснення комплексної соціально-педагогічної діяльності, що здатна забезпечити гармонізацію їхніх стосунків у соціумі та сприяти позитивній соціалізації у сучасному суспільстві.

Аналіз досліджень С. Букальського [1, с. 338] дозволив з'ясувати, що науковець виділяє такі функції благодійної організації «Карітас-Польща»: представницька (передбачає функціонування організації на національному та міжнародному рівнях); формаційно-інформаційна (виражається в проведенні семінарів, симпозіумів, досліджень, службовців процесу розпізнавання сфер і масштабів бідності в Польщі); операційна (полягає в

ініціюванні на національному рівні збору коштів, організації гуманітарних перевезень, наданні невідкладної і тривалої як медичної, так і матеріальної, психологічної та юридичної допомоги, а також іншої підтримки безробітним, бездомним, хворим, літнім людям, дітям з бідних сімей, іммігрантам і біженцям).

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу наукової літератури та практики надання соціальної допомоги виокремлено таку суть соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку у спеціалізованих соціальних інституціях – це особливий вид спеціально організованої професійної діяльності, спрямованої на виявлення та вирішення проблем осіб похилого віку з метою збереження та зміцнення їхнього здоров'я, активізації діяльності соціального спрямування, сприяння в реалізації їхніх життєвих планів, у саморозвитку, самопізнанні, самовдосконаленні, збереженні життєвої активності та підвищенні якості життєдіяльності шляхом організації цікавої соціально-виховної діяльності у межах спеціалізованих соціальних інституцій.

Особливостями такої діяльності визначаємо: цілісність процесу соціально-педагогічного впливу в умовах спеціалізованих соціальних інституцій; врахування індивідуальних та вікових особливостей людей похилого віку; створення сприятливого мікроклімату у соціально-виховних групах, за допомогою організації якісного та змістовного дозвілля людей похилого віку та їхнього включення в різні види діяльності, отримання нових знань для забезпечення системи життєдіяльності в нових соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Букальский С. Благотворительная деятельность общественных организаций на примере «Каритас» Ченстоховской архиепархии. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія : Педагогічна. 2015. Вип. 21. С. 338-340.
2. Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А.. Западная социология: учеб. Пособ. Санкт-Петербург: Ольга. 1997. 372 с.
3. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старения : учеб. пособ. для студ. спец. «Психология». Москва: Изд. центр «Академия», 2002. 288 с.
4. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми: Сум. держ. ун-т. 2020. 192 с.
5. Мацкевич Ю.Р. Підготовка соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку: дис. канд. пед. наук. Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя. 2002. 224.
6. Новікова О. Інтернатні заклади для людей похилого віку як складна соціально-педагогічна система. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки Випуск 88. С. 173-176.
7. Новікова О.Ю. Соціально-педагогічна технологія підтримки людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття*. У 2ч. Ч.1.: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених (Харків, 22- 23 квітня 2010 р.). Харків: ХДАК. 2010. С.150.
8. Пехота О.М. Підготовка тренера-андрагога у неформальній освіті дорослих. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи*: збірник наукових статей / за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г. Київ: Знання України. 2018. С.80-84.
9. Рижанова А.О. Люди похилого віку в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний підхід. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(2). С. 128-137.
10. Савчин М.В. Педагогічна психологія : навч. посібн. Київ : Академвидав, 2007. 422 с.
11. Технология социальной работы: Учебник / А.А. Чернецкая и др. Ростов н/Д: «Феникс», 2006. 400 с.
12. Типове положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів, геріатричний пансіонат, пансіонат для ветеранів війни і праці. *Офіційний вісник України*. 2002. № 5. Ст. 212.

13. Чайковська В.В. Сучасний стан і концепція розвитку геріатричної допомоги населенню України: Автореф. дис... д-ра мед. наук; Нац. мед. ун-т ім. О.О. Богомольця. Київ. 2003. 32 с.

14. Яцемирская Р.С., Беленькая И.Г. Социальная геронтология: учеб. пособие для студ. вузов. Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС. 2003. 224 с.

Сапога О.Г.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОФІЛАКТИКА ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ ДО ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність запобігання проблеми проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти, проаналізовано наукові дослідження з її вирішення, а також визначено суть та особливості її соціально-педагогічної профілактики.

Ключові слова: дискримінація до дітей, діти з особливими освітніми потребами, молодший шкільний вік, соціально-профілактична діяльність, заклади загальної середньої освіти.

Anotation. The article substantiates the need to prevent the problem of discrimination against children of primary school age with special educational needs in general secondary education, analyzes research to address it, and identifies the essence and features of its socio-pedagogical prevention.

Key words: discrimination against children, children with special educational needs, primary school age, social and preventive activities, general secondary education institutions.

Постановка проблеми. Концептуальні засади сучасного розвитку суспільства на основі визнання відмінностей людської спільноти та забезпечення рівних прав і можливостей людей, визначають шляхи реформування національної системи освіти, яка набуває характеристик загальності, доступності, рівності та гнучкості. Важливою умовою гармонійного розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є впровадження інклюзивної освіти, відповідно до якої кожна дитина має право навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Враховуючи зміни українського нормативно-правового забезпечення в галузі освіти, з'являється можливість застосовувати в освітньому процесі особистісно-зорієнтований дитино-центрований підхід. Так, в Концепції Нової української школи наголошується на необхідності впровадження такої освітньої моделі, реалізація якої максимально враховує здібності, потреби та інтереси кожної дитини, а також забезпечує неупереджене та справедливе ставлення до неї [6]. З огляду на вищезазначене, актуальною проблемою наукових досліджень та діяльності фахівців соціальної сфери є здійснення профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з ООП як умови їхньої успішної соціальної адаптації у середовищі закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми профілактики проявів дискримінації до дітей та молоді засвідчив, що розробленими є такі питання: юридичні аспекти профілактики дискримінації (З. Равлінко, І. Янковець та ін.); психолого-педагогічні аспекти роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзії (Л. Коврігіна, С. Миронова, Р. Попелюшко, Н. Софій та ін.); соціально-педагогічні аспекти роботи з дітьми

з ООП у закладах освіти в умовах інклюзії (А. Колумпаєва, В. Костіна, О. Рассказовата ін.). Проте проблема соціально-педагогічної профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти не є в повній мірі дослідженою та потребує наукового розгляду.

Мета дослідження полягає у визначенні суті та особливостей соціально-педагогічної діяльності з профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах запровадження основ особистісно-орієнтованої освіти на засадах гуманізму та поваги до загальнолюдських цінностей, одним із провідних завдань є впровадження інклюзії. Останнім часом в Україні реалізовано низку соціальних проєктів, що забезпечили поширення ідей необхідності запобігання та протидії проявам дискримінації та насильства у діяльності різних інститутів суспільства взагалі та закладів загальної середньої освіти зокрема та створено умови для запровадження антидискримінаційної практики [1; 9] у їх середовищі.

Аналіз сучасних наукових досліджень [2; 5; 8] з питань інклюзивної освіти дозволив визначити, що діти з ООП – це не лише діти з інвалідністю, а й діти, яким під час навчального процесу потрібна додаткова увага, індивідуальний підхід та включення в єдиний освітній простір. Науковці зазначають, що кожна дитина має слабкі та сильні сторони і це зумовлює її індивідуальний шлях розвитку. Тому, під час навчання дітей з ООП освітній процес потрібно планувати, враховуючи такі особливості розвитку дітей: умови сімейного виховання; проблеми мовленнєвої комунікації; труднощі побудови соціальних контактів; рівень володіння навичками соціально-побутового обслуговування; особливості емоційного розвитку; порушення поведінки.

Як показав аналіз наукової літератури з проблеми дослідження труднощами під час навчання дітей з ООП можуть бути [4, с. 18]:

- відсутність розуміння мотивів діяльності, вимог педагогічного колективу;
- невміння підпорядковуватися обов'язковим для всіх правилам;
- невміння зіставляти свої бажання із загальними цілями;
- бурхливі емоційні реакції на певні ситуації;
- шкільна неуспішність, замкнутість, невміння будувати соціальні контакти.

Враховуючи вищезазначене, важливим напрямом діяльності з запобігання появи утруднень є здійснення профілактичної діяльності з самими дітьми з ООП та їхнім найближчим оточенням з метою сприяння розвитку адаптаційного потенціалу як самих дітей з ООП так їхніх батьків та однолітків.

Узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми здійснення соціально-педагогічної діяльності показали, що термін «діти з особливими освітніми потребами» охоплює широке коло всіх здобувачів освіти, чиї освітні потреби лежать поза межами загальноприйнятих норм та стосується дітей з нетиповим розвитком, дітей з соціально-вразливих груп та обдарованих дітей. Згідно зі змістом Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про соціальні послуги» соціально-педагогічна діяльність з дітьми з ООП полягає у необхідності надання додаткових послуг в освіті тим дітям, які мають особливий розвиток (дітям з інвалідністю, дітям з соціальними проблемами та обдарованим дітям).

Як зазначає С. Миронова до важливих несприятливих факторів, що викликають появу проявів дискримінації до дитини молодшого шкільного віку відносяться [5, с. 45]:

- наступні суперечливі методи виховання у сім'ї;
- відсутність єдиних вимог до дитини з боку батьків та інших членів сім'ї;
- агресивність і конфліктність дорослих в оточенні дитини; педагогічна занедбаність дітей;
- надмірний захист;
- наявність хронічних соматичних захворювань;
- порушення мовлення, зорового сприйняття, фонематичного слуху, уваги;

- порушення динаміки нервових процесів; низький освітній рівень батьків; відсутність спілкування; низький батьківський потенціал сім'ї.

З урахуванням вищевикладеного, з метою здійснення ефективної соціально-педагогічної профілактики дискримінації проявів до дітей молодшого шкільного віку з ООП необхідно проводити комплексні профілактичні заходи з ними, їхнім оточенням, спрямовані на своєчасне виявлення і нейтралізацію впливу негативних чинників у середовищі, в якому здійснюється їхня соціалізація.

Аналіз досвіду соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, показав, що соціальна дезадаптація у дітей розвивається тривалий час, починаючи з дошкільного віку. Її виникнення і динаміка залежать як від індивідуальних психічних і особистісних властивостей дитини, так і від умов найближчого соціального оточення [3;4]. Дослідники доводять, якщо дитина з ООП порушує усталені уявлення даного суспільства про соціальну прийнятність поведінки, то її дезадаптацію слід розглядати з різних боків: як процес, як прояв і як результат.

Отже у соціально-педагогічній профілактиці в роботі фахівців ЗЗСО щодо запобігання різним проявам дискримінації важливо за допомогою гри сформувати готовність дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до освоєння важливих соціальних ролей члена команди і члена сім'ї і вмінню проявляти відповідальну поведінку.

На основі узагальнення результатів наукових досліджень Р. Попелюшко можна виділити такі важливі інструменти соціально-педагогічної профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з ООП у ЗЗСО [8]:

- розробка та проведення навчальних вправ та ігор для розвитку у дітей з ООП вміння працювати з іншими дітьми (спрямовано на подолання труднощів у спілкуванні між однолітками, які мають проблеми зі здоров'ям, і тими, у кого їх немає);

- розробка та проведення заходів, що дозволяють дітям з ООП навчитися вибудовувати діалог з іншими («такими, як я» і «не такими, як я»);

- створення заходів, спрямованих на дослідження психічного та соціального розвитку дитини з ООП при роботі з нею;

- робота з батьками (забезпечення підвищення їхнього педагогічного потенціалу в роботі з дітьми з ООП).

Дослідники [2; 7; 8] зазначають, що у дітей з ООП спостерігаються труднощі з набуттям соціального досвіду, відсутність або ж зниження мотивації до навчання, викривлені прояви морально-людських цінностей, норм поведінки, характеру взаємовідносин між людьми, що не є характерним для типового розвитку дитини. Враховуючи вищезазначене, у змісті діяльності з профілактики проявів дискримінації щодо дітей з ООП у ЗЗСО слід враховувати всі ці особливості та спрямовувати зусилля на запобігання їхнього поглиблення та створення умов для розвитку соціально-підтримуючого виховного простору, здатного допомогти і дітям і їхньому оточенню у набутті соціально важливих навичок та формування просоціальної поведінки.

Як зазначає Л. Коврігіна, «інклюзія охоплює глибокі соціальні аспекти життя школи. Створюється моральне, матеріальне середовище, адаптоване до освітніх потреб будь-якої дитини, яке можливо забезпечити лише при тісному співробітництві з батьками, у згуртованій командній взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Тут повинні працювати люди, готові змінюватися разом із дитиною і заради дитини, причому не лише особливої, але й самої звичайної» [2, с. 18]. Отже, для забезпечення ефективної соціально-педагогічної діяльності з профілактики проявів дискримінації щодо дітей з ООП у ЗЗСО в умовах інклюзії потрібні узгоджені дії певної команди фахівців (вчителі, асистент вчителя, психолог, корекційні педагоги тощо) з координацією соціального педагога, що спрямовано на задоволення потреб дітей з ООП.

Аналіз наукової соціально-педагогічної літератури засвідчив, що «культура взаємин молодших школярів є невід'ємною суттєвою характеристикою морально-психологічного клімату розвитку особистості дитини в умовах початкової школи, що визначається

успішністю формування у школярів соціально позитивних моделей міжособистісного сприйняття і навичок міжособистісної взаємодії» [4, с. 22] Тому, важливими аспектами виховної роботи в початковій школі дослідники визначають такі: формування культури взаємин, співпраці, взаємодопомоги; розвиток уваги та турботи один до одного; подолання агресивних і деструктивних форм поведінки; розвиток навичок гуманних, неконфліктних способів вирішення міжособистісних протиріч.

Як зазначають науковці [4; 8], значна роль у формуванні культури взаємин серед молодших школярів належить соціальному педагогу, ефективність діяльності якого визначається його готовністю враховувати особливості сім'ї (благополучної, неблагополучної) і педагогічно взаємодіяти з нею. Також соціальному педагогу, який працює з дітьми з ООП, які відчувають труднощі в розвитку емоційної сфери, на діагностичному етапі необхідно визначити особливості сімейного виховання, ставлення оточуючих до дитини, рівень її самооцінки, психологічний клімат в класі. На цьому етапі використовуються такі методи, як: спостереження; бесіда з батьками та учнями (з метою визначення ситуації в сім'ї, що сильно впливає на емоційну сферу дітей); робота з вчителями (з метою підвищення обізнаності про можливі ризики певних вимог до поведінки дітей з ООП з метою зниження рівня їхньої емоційної напруги).

Аналіз досліджень А. Колупасвої показав, що важливим завданням у роботі соціального педагога є складання соціально-педагогічного паспорту молодшого школяра з ООП, що включає вивчення соціального статусу дитини в сім'ї; досвіду його колективного життя в школі і установах додаткової освіти; моральних засад взаємодії з оточуючими; ступеня індивідуальності та оригінальності в міжособистісних контактах; рівня довільності і самоконтролю; емоційного розвитку [7, с. 67].

Висновки. Отже, суть соціально-педагогічної профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з ООП у ЗЗСО полягає у здійсненні комплексної професійної діяльності спільної команди фахівців (вчителів, асистентів вчителя, психолога, корекційних педагогів та ін.) під керівництвом соціального педагога ЗЗСО, що має забезпечити запобігання проявам дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з ООП у середовищі ЗЗСО. Особливостями соціально-педагогічної профілактики проявів дискримінації до дітей молодшого шкільного віку з ООП у ЗЗСО є врахування: особливостей змісту соціально-педагогічної діяльності згідно з типом ООП (проблеми зі здоров'ям дитини, проблеми з відсутністю належних умов виховання та догляду за дитиною, проблеми обдарованості); особливостей форм, методів роботи згідно з віком дітей (1-2 класи та 3-4 класи); особливостей типу ЗЗСО (особливості середовища закладів освіти).

Список використаних джерел:

1. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навч. - метод. посібн. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
2. Коврігіна Л.М. Організація інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах. Житомирщина педагогічна. 2018. С. 1–9.
3. Костіна В. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях : монографія. Харків : ХОГОКЗ, 2018. 364 с.
4. Краснова Н.П., Харченко Л.П., Пігіда В.М., Юрків Я.І. Соціально-педагогічна та соціальна робота з різними категоріями клієнтів: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 408 с.
5. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2016. 164 с.
6. Нова українська школа. Сайт Міністерства Освіти і науки України.URL:

<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 10.11.2021).

7. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ: «А.С.К.», 2012. 308 с.

8. Попелюшко Р.П. Деякі психолого-педагогічні аспекти впровадження інклюзивного підходу в освіті. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21-22 квіт. 2015 р.). Хмельницький : ХНУ, 2015. – С. 118-120.: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/html/123456789/4945/Попелюшко%20Р.П..htm> (дата звернення: 10.11.2021).

9. Як створити недискримінаційне середовище у школі – рекомендації для директора. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yak-stvoriti-nediskriminacijne-seredovishe-u-shkoli-rekomendaciyi-dlya-direktora> (дата звернення: 11.11.2021).

Стеблюк О.В.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Соціальна робота»

Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

АНАЛІЗ ДИСКУРСУ «НЕБЛАГОПОЛУЧНОЇ СІМ'Ї» У ЗАКОНОДАВЧИХ АКТАХ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Бацман О.С.

У теорії соціальної роботи виокремлюються такі характеристики «неблагополучних сімей»: батьки зловживають спиртними напоями, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства (тобто припускають різні види правопорушень); зі стійкими конфліктами у взаємостосунках між батьками; зовні благополучні сім'ї, які допускають серйозні помилки, прорахунки у системі сімейного виховання внаслідок низької педагогічної культури та неосвіченості.

Вивченню сім'ї як соціального інституту і малої групи присвячені роботи А.І. Антонова, М.С. Мацковського, В.І. Медкова, А.Г. Харчева та ін, а Шилова В.И. В.А.Балцевич, С.Н.Бурова, А.К.Воднева, Ю.М.Якубова, О.Г. Антонова-Турченко, Г.В. Святненко, В.М. Оржеховська, Г.М. Миньковский, В.П. Левкович вивчали неблагополучні сім'ї.

У наш час існує досить багато законодавчих актів, які захищають сім'ю, дітей та молодь і регулюють відносини між ними та державними органами. Це Конституція України, Сімейний кодекс, Конвенція ООН про права дитини, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» та багато інших. Але існує така проблема, що в деяких законодавчих актах немає чіткого визначення такої категорії населення як «неблагополучна сім'я».

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. У теорії соціальної роботи умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні.

Благополучні сім'ї мають певні особливості: взаєморозуміння, взаємна повага, між усіма її членами, позитивна моральна атмосфера, спільність поглядів на більшість сфер духовного життя, врахування у сімейному житті інтересів кожного, душевних переживань, психологічна взаємна підтримка, трудова співдружність, задоволення почуття власної гідності, своєї значущості, взаємна довіра, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення всіх сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання та ін.

Найбільшої уваги потребують сім'ї, яким потрібна соціально-психологічна, соціально-педагогічна допомога. Це так звані неблагополучні сім'ї. *Неблагополучна сім'я* визначається як сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини [1].

У науковій літературі на даний момент немає єдиної класифікації неблагополучних сімей. Так, кийські дослідники пропонують класифікацію, відповідно якій виділяють: 1) *проблемні сім'ї* (у них часто немає взаєморозуміння, співпраці між членами сім'ї, і від того нерідко царює холодна психологічна атмосфера, виникають сварки, «я-конфлікти»); 2) *конфліктні сім'ї*, де члени сім'ї не задоволені своїм сімейним життям, ці сім'ї нестабільні і педагогічно дуже слабкі; 3) *соціально неблагополучні сім'ї*, в яких звичайно культурний рівень подружжя достатньо низький, розповсюджене п'янство, діти які виходять із цих сімей найчастіше становлять основний контингент «складних», педагогічно запущених підлітків; 4) *дезорганізовані сім'ї*, де розквітає культ сили, переважаючим відчуттям є страх, кожний член родини живе сам по собі, нормальних людських контактів між ними майже немає [2].

Відповідно до іншої класифікації, *неблагополучна сім'я* – та, де є явні дефекти виховання. Сім'ї, в яких проявляються анти суспільні явища: зловживання батьківськими правами, жорстке поводження з дітьми, аморальна поведінка, алкоголізм та ін., називаються соціально неблагополучними [3].

У дискурсі соціальної роботи досі поширеним залишається термін «неповна сім'я». Зростання кількості неповних родин безпосередньо пов'язане зі сферою шлюбно-сімейних відносин, зокрема, зі зміною моральних норм в області взаємовідносин статей, поширенням дошлюбних зв'язків, зміною традиційних сімейних ролей чоловіка та дружини, невідповідності молоді до шлюбу, зростанням вимог стосовно шлюбного партнера тощо. Неповні сім'ї стикаються з низкою проблем – соціально-економічними, матеріальними, педагогічними, медичними, психологічними тощо, розв'язання яких є досить актуальним завданням [1]. Виховання дітей одним із батьків розглядається як достатня умова віднесення сім'ї до неблагополучної.

За класичними визначеннями, *неповна сім'я* - сім'я, в якій тільки один із батьків (чоловік або жінка) виховує дітей. Існують суперечні думки про сім'ї, де вихованням дитини займається одна мати (батько не живе з сім'єю). Одні вважають, що це завжди погано, інші стверджують, що для дитини абсолютно байдуже, хто її виховує, треті доводять, що неповна сім'я має навіть певну перевагу перед повною сім'єю, і як приклад посилаються на безліч прекрасних людей, що виростили без батька. Кожна з цих взаємовиключних точок зору може бути і підтримана, і заперечена іншими прикладами, які дає нам життя. Як розібратися у всіх цих суперечливих поглядах? Ну, по-перше, ніколи не потрібно на підставі одиничного випадку або досвіду однієї, окремо взятої сім'ї робити мало не глобальні узагальнення. По-друге, навіть ґрунтуючись на вдалому досвіді тієї або іншої вдалої неповної сім'ї, не слід перетворювати її на еталон і спрощено тлумачити можливості виховання [4].

Наступна проблема, що вимагає уваги суспільства до неповної родини з неповнолітніми дітьми, пов'язана з якістю здоров'я дітей. За статистикою, діти з неповних сімей значно частіше страждають на гострі та хронічні захворювання. Жінка змушена, насамперед, виконувати функції матеріального забезпечення сім'ї, що перешкоджають традиційно материнським обов'язкам виховання й зміцнення здоров'я дітей. Таким чином, на даному етапі слід більше звертати увагу на проблеми неповних сімей, в яких підрастають неповнолітні діти. Перш за все сімейна політика має полягати в тому, щоб допомогти батькам, які самостійно виховують дітей, успішно поєднувати виховання дітей і роботу. На жаль, на сьогоднішній день в країні немає продуманої, цілеспрямованої політики щодо проблем неповних сімей. Нині, крім незначних матеріальних допомог, які отримують самотні батьки, необхідно різнобічне реформування допомог неповним сім'ям.

Особливої уваги потребує так звана важка неблагополучна сім'я. Під *важкою неблагополучною сім'єю* розуміють сім'ю, в якій спостерігається соціальна невлаштованість батьків і, як наслідок, постійний психологічний надрив, підкріплений алкоголем, асоціальною поведінкою, відчуженням від оточуючих, хуліганством, злодійством тощо).

У той же час до неблагополучних можуть бути віднесені і багатодітні сім'ї. У громадських настроях та оцінках багатодітність часто-густо сприймається негативно.

Список використаних джерел:

1. Чубук Р. В. *Соціальна педагогіка*. навчальний посібник. Миколаїв. Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 348 с.
2. Ничипоренко С. В. Проблеми неповних сімей у контексті демографічного розвитку. *Демографія та соціальна економіка науково-економічний та суспільно-політичний журнал*. №2. 2006. С. 37-43.
3. Слюсар Л. І., «Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація?». *Демографія та соціальна економіка*. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. №1. 2007. С. 28-38.
4. Шамрай А. І. Виховання дитини в неповній сім'ї має свої особливості. URL: <http://www.mama-tato.com.ua/article/a-52.html> (дата звернення: 15.11.2021).

Суменко Т.Ю.

аспірантка кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ЛАРПІНГ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Волкова К.С.

Соціальний розвиток дітей із складними порушеннями розвитку – одне із ключових питань сучасного суспільства у світовому масштабі. Щороку, чисельність дітей з інвалідністю зростає. Згідно нового звіту ЮНІСЕФ від 10 листопада 2021 року, їх кількість у світі складає біля 240 млн осіб [1]. Загальна кількість дітей із інвалідністю в Україні станом на 2020 рік – 163,9 тис. [2].

В Україні навчання та виховання дітей із інвалідністю реалізується в інклюзивному навчанні, в навчанні в домашніх умовах та у спеціальних чи соціальних закладах, що надають послуги із реабілітації. Діти із складними порушеннями розвитку, в силу складності свого захворювання, не можуть відвідувати заклади дошкільної та загальної середньої освіти, а навчально-виховна діяльність в домашніх умовах малоефективна через дефіцит спеціальних компетентностей у батьків таких дітей. Наукові доробки українських та закордонних вчених ілюструють, що дітям із складними порушеннями розвитку (далі СПР) важко взаємодіяти із однолітками в соціальному просторі, діти із СПР соціально не сприятливі через брак власного соціального досвіду. Тож питання соціальної компетентності дітей із СПР вкрай важливе та актуальне.

Соціальна компетентність дітей із СПР, у нашому розумінні, являє собою комплекс дискретних форм поведінки у соціальному вимірі, використання яких допоможе індивіду із важкою нозологією встановлювати соціальну взаємодію.

Діти із СПР часто обирають соціально неприйнятну поведінку у соціальному просторі; мають брак досвіду із комунікацією із сторонніми особами; не вміють вирішувати соціальні питання; не передбачають причинно-наслідкові зв'язки власної соціальної поведінки; менш здатні встановлювати елементарну соціальну взаємодію (прийняття критики, ведення переговорів, опір від тиску сторонніх осіб і тд.); більш часто ізольовані від суспільства; схильні до негативних невербальних реакцій від інших осіб; менш пристосовані до нових соціальних ситуацій; з великою ймовірністю будуть негативно оцінені сторонніми особами після неформального спостереження [3].

Таким чином, дефіцит соціальної компетентності дитини із СПР створює серйозні перепони для вдалої інтеграції у суспільстві.

Ларпінг, як метод формування соціальної компетентності дітей із СПР, ми розглядаємо як акт участі дитини у варіативній рольовій грі соціального характеру, де кожен учасник має пережити певний соціальний досвід, відіграти роль об'єкта соціального процесу, створити та видати власний сценарій розвитку подій в режимі реального часу. Ларпінг, дозволяє дитині з особливостями психофізичного розвитку сформувати чіткий алгоритм дій у типовій ситуації в соціальному просторі, набути навичок двосторонньої комунікації, відчувти відповідальність за власні дії, відслідкувати елементарні причинно-наслідкові зв'язки, позбавитись власних комплексів та стереотипів. Пропонуємо використовувати ларпінг у корекційно-розвитковій діяльності закладів, що надають послуги реабілітаційного характеру для дітей із інвалідністю, у тому числі, для дітей із складними порушеннями розвитку.

Концепт рольової гри, та ідеї щодо її впровадження, методології і використання даного феномену у роботі з дітьми із інвалідністю, розглянуто у наукових доробках таких вчених як: Ф. Блехер, Є. Гельфман, П. Горностаї, А. Peterson, П. Підкасистий, L. Stark, В. Левін, М. Мочоскі та ін.

У соціальній роботі використання ларпу (Live Action Roler-Play (LARP)), як альтернативного методу формування соціальної компетентності дітей із складними порушеннями розвитку (далі СПР) не є розповсюдженим, проте саме ларпінг є дієвим методом корекційно-розвиткової діяльності, оскільки він створює варіативне ігрове, соціальне середовище та містить численні стилі навчально-ігрової і корекційної діяльності.

LARP – форма активності, що з'явилася в Америці у 1970 році як опосередкований сегмент настільних рольових ігор та імпровізаційної драми. Під час ларпів, між усіма учасниками процесу розподіляють ролі персонажів, які можуть бути вигаданими, або реальними [4]. Впродовж останніх років науковці США, Скандинавії та Східної Європи активно експериментують з впровадженням LARP у ланку освіти, у тому числі і для дітей з особливостями психофізичного розвитку [5, с. 219-230]. Тож використання даного методу є доречним і у корекційно-розвитковій діяльності для дітей із СПР.

Успіх застосування ларпінгу пов'язаний з трьома надважливими аспектами, що необхідні дитині із СПР для формування соціальної компетентності: по-перше, системною практикою у розподілі та програнні різних соціальних ролей та отримання відповідного соціального досвіду; по-друге, сталим зворотнім зв'язком; по-третє, позитивним підкріпленням з боку фахівця та групи.

Ларп, як метод формування соціальної компетентності дітей із СПР під виглядом варіативної рольової гри, має бути заснованим на доступному для сприйняття сценарії та може використовуватись як самими дітьми, так і фахівцями соціальної сфери дотичними до корекційно-розвиткової діяльності.

Особливостями соціальних сценаріїв ларпів для дітей із СПР є наявність тематики соціального спрямування; використання реальної атрибутики, готового професійного одягу, інструментарію; створення реалістичних умов для ларпів; забезпеченість мінімальної кількості учасників – 2 особи; добровільним вибором ролей учасниками; використання музичного оформлення (музична палітра та звуки, що оточують людину у соціумі – гуркіт машин, оплески, природні явища і тд.); наявність контролюючої особи – режисера, що має спрямовувати хід гри, слідкувати за її динамікою, темпоритмом; дотримання принципу педагогічного оптимізму; обов'язкове проведення етапу «виходу з ролей» по закінченні ларпу для кожного учасника; надання доброзичливої підтримки, особливо тим учасникам, які виконували негативні ролі [6].

Особливістю соціальних ларпів є ефект спроби подолання соціальних викликів та досягнення головних цілей, що дитина із СПР може сприймати як власний трофей. Соціальна активність, яка формується під час ларпів є складовою соціальної компетентності дитини із СПР, тож може бути використаною у обігу корекційно-розвиткової діяльності.

Отже, LARP – потужний практичний інструмент формування соціальної компетентності дітей із СПР, що допоможе полегшити їх інтеграцію у реалії соціального простору, навчить взаємодіяти з групою людей, вирішувати ряд соціальних задач та опанувати алгоритми їх вирішення. LARP – урізноманітнить корекціо-розвиткову діяльність, слугуватиме пусковим механізмом самостійності дітей із СПР з урахуванням особливостей їх нозології.

Список використаних джерел:

1. У світі живе близько 240 мільйонів дітей із інвалідністю – свідчать дані найповнішого статистичного аналізу ЮНІСЕФ. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most> (дата звернення: 13.11.2021).
2. Міністерство соціальної політики України. Особам з інвалідністю - Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення: 13.11.2021).
3. Social Competence and the Child with Learning Disabilities | LD Topics | LD OnLine. LD OnLine: The world's leading website on learning disabilities and ADHD. URL: <http://www.ldonline.org/article/6169/> (date of access: 13.11.2021).
4. Stark L. Leaving mundania: Inside the transformative world of live action role-playing games. Chicago, Ill : Chicago Review Press, 2012.
5. Peterson, A., & Vanek, A. Live action role-playing (LARP): Insight into an underutilized educational tool. In K. Schrier, Learning, Education and Games. ETC Press, 2016. pp. 219-230
6. Вчимося бути толерантними. Тренінговий курс для молоді. Є.С. Соколова. http://cent.dn.ua/docs/trening_tolerance.pdf

Тараненко А.Ю.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Вирішення проблеми соціалізації людей похилого віку є важливим напрямом соціальної політики багатьох держав, зокрема й України. Адже старіння є кризовим періодом для кожної дорослої людини, а чисельність цієї вікової групи щорічно зростає. При цьому через дію різноманітних несприятливих особистісних та соціальних чинників у процесі соціалізації значної кількості людей похилого віку виникають суттєві ускладнення. Допомогти людям поважного віку продовжувати жити повноцінним соціальним життям є професійним завданням соціальних працівників.

Установлено, що окремі аспекти проблеми соціалізації людей похилого віку в своїх працях досліджували: теоретико-методологічні засади соціалізації особистості – О. Безпалько, А. Капська, А. Мудрик, А. Рижанова та ін.; соціально-психологічні аспекти подолання проблем осіб похилого віку – В. Альперович, О. Коваленко, О. Козлов, О. Краснова та ін.; практичні аспекти організації та здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку – Д. Титов, О. Тополь, Є. Холостова та ін., у тому числі соціально-педагогічної роботи – М. Васильєва, М. Житинська, Ю. Лисенко, Г. Міннігалєєва, О. Новікова, М. Подберезський, І. Романова, М. Сех та інші.

Проведений аналіз наукових джерел, вітчизняної і закордонної практики соціальної роботи з людьми похилого віку засвідчив, що соціальними інституціями, на базі яких може бути ефективно вирішена проблема позитивної соціалізації людей похилого віку, є благодійні фонди.

Зокрема встановлено, що в Україні *благодійні фонди* надають допомогу літнім особам (зокрема й щодо забезпечення їхньої подальшої соціалізації) у межах реалізації різноманітних цільових соціальних проєктів, у тому числі із залученням міжнародних організацій. Серед благодійних організацій, що забезпечують підтримку та допомогу літнім особам, такі, як:

➤ *Всеукраїнська Благодійна Організація «Турбота про Літніх в Україні»*, метою діяльності якої є захист прав та інтересів людей похилого віку, покращення якості їхнього життя, ресоціалізація через підтримку та розвиток їхньої активної життєвої позиції і залучення до допомоги своїм одноліткам. Волонтери організації допомагають вдома, облаштовують консультативні пункти для надання інформації, захищають права та інтереси клієнтів за допомогою юристів, надають підтримку людям, які стають жертвою дискримінації за віком;

➤ *Міжнародний благодійний фонд «Let's help!»*, на базі якого реалізується проєкт «Старенькі» – некомерційний соціальний проєкт, мета якого – допомога самотнім людям похилого віку в подоланні складних життєвих обставинах. Благодійна місія проєкту полягає в організації закупівлі пакетів допомоги самотнім людям похилого віку та наданні їм адресної допомоги;

➤ *Фонд «Східна Європа»*, який розробив та започаткував проєкт «Центри дозвілля для літніх людей», спрямований на підтримку місцевих ініціатив із створення центрів для одиноких малозабезпечених людей похилого віку та надання їм якісних соціальних, юридичних та побутових послуг. Такі центри є місцем, де самотні люди можуть спілкуватись, займатись улюбленою справою, брати участь у роботі численних гуртків, опановувати нові навички;

➤ *Благодійний Фонд «Карітас – Львів»*, який відкрив Центр допомоги людям похилого віку, що надає їм комплексну духовну, медико-соціальну, санітарно-гігієнічну опіку, а також організовує пізнавальні зустрічі, індивідуальні та групові клуби для спілкування, кружки рукоділля, екскурсії та мандрівки визначними місцями Львова та України;

➤ *Благодійний Фонд «Карітас – Харків»*, який впровадив програму «Домашня опіка», спрямовану на комплексну підтримку людей, які з тих чи інших обставин, частково або повністю втратили здатність піклуватись про себе самі, цільовою групою котрої є, переважно, саме люди літнього віку. Така підтримка надається командою фахівців медичної, соціальної та психологічно-духовної сфери. Основними напрямками роботи в межах програми «Домашня опіка» є:

- догляд за тілом хворих і немічних – переодягання, заміна постільної та натільної білизни, гігієнічні послуги;
- медичні послуги – вимірювання тиску, пульсу і температури тіла, контроль за своєчасним прийманням ліків, обробка ран, пролежнів, розтирання тіла, ЛФК та інші;
- ведення домашнього господарства – покупки в магазині, приготування їжі, годування (за потреби), миття посуду, прибирання в помешканні, прання та прасування одягу;
- залагоджування юридичних питань – реєстрація документів для отримання субсидій, сплата комунальних послуг та ін.;
- організація дозвілля – спілкування, читання книг, прогулянки;
- консультації підопічних та їхніх родичів щодо правильного догляду та користування реабілітаційним обладнанням тощо.

➤ *Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна Служба Допомоги»*, який впровадив проєкт «Денний центр для людей похилого віку» (він же – клуб активного довголіття «Друга молодість») (у межах якого створена можливість реалізовуватися, із задоволенням проводити час, спілкуватися 50 літнім людям з активною життєвою позицією);

проекти «Паліативні заходи: соціальна і медична допомога людям, яким необхідна мобільна паліативна допомога» та «Стійка система Домашньої опіки в Україні» (які спрямовані на медико-соціальну роботу з людьми похилого віку, не здатними до самообслуговування, а також важкохворими людьми та їхніми родинами, що зіткнулися з проблемами невиліковного захворювання); проєкт «Підтримка людей, які постраждали від нацизму, в місті Харків».

Окрім того з'ясовано, що створюються також такі проєкти, як «*Університет третього віку*». Університет третього віку – «освітня організація для людей передпенсійного, пенсійного віку та людей із інвалідністю, що об'єднує осіб у групи відповідно до інтересів та дає можливість поділитися власним досвідом, знаннями та вміннями» [1, с. 431]. Навчання у поважному віці носить не стільки освітній, скільки соціальний характер. При цьому роль викладача досить специфічна, оскільки він виступає більше консультантом, наставником, посередником і організатором.

Отже, в Україні існує низка благодійних організацій та фондів, які надають певні види соціальних послуг людям похилого віку. Проте або через непоінформованість цих осіб про діяльність таких соціальних інституцій, або внаслідок неможливості отримати послуги (відсутність мобільності, страх тощо) більшість представників цільової групи не є отримувачами послуг у таких соціальних інституціях. А тому необхідним вбачається розробка відповідної програми соціально-педагогічної діяльності з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах, в межах якої одним із напрямів роботи є інформування людей літнього віку щодо відповідних цільових проєктів та програм, сприяння залученню їх до участі в них.

Список використаних джерел:

1. Михальська С. А. Психологічні особливості людей похилого віку *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 425-434.

2. Романова І.А., Сех М.І. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи*: матер. міжвуз. дистанційної студ. наук.-практ. конф. 27 травня 2020 р. ; за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. С.67-75.

Тичина Л.М.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Василенко О.М.

В умовах соціально-економічної нестабільності та політичної напруги в суспільстві державним структурам найчастіше стає важко надавати належну соціальну допомогу незахищеним верствам населення, тому особливого поширення набуває волонтерська діяльність як альтернативний спосіб надання соціальних послуг. Волонтерська діяльність вважається активною формою соціального виховання молоді, у якої світогляд та інтереси знаходяться ще на стадії формування.

В Україні волонтерський рух поступово набуває масового характеру, але досі вважається недостатньо поширеним серед молоді. За даними останнього соціологічного дослідження «Молодь України–2019» майже половина опитаних не мають досвіду волонтерської діяльності (2018 р. – 83,5%), а 21,5% молоді не знають про існування органів учнівського та студентського самоврядування в Україні.

У вітчизняній науковій літературі обґрунтовується теоретико-методологічні основи волонтерської діяльності (О. Паславська, Д. Горєлов), напрями розвитку волонтерського руху

(Н.Єсіна), формування мотивів до волонтерства (К. Беспалова, Л. Коломієць), особливості організації волонтерського руху (Д. Зверева, О. Безпалько) серед студентів (Т. Лях).

Необхідність активізації волонтерського руху серед молоді в суспільстві та створення сприятливих умов для його розвитку визначено в чинній нормативно-правовій базі України: Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011 р.). У законі визначено волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Під волонтерською допомогою розуміють роботу та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Зазначимо, що волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

Основною метою волонтерської діяльності є надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації.

Визначаються, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, неприбутковості, безоплатності.

Закон України визначає об'єкти волонтерської діяльності: хворі, особи з інвалідністю, одинокі, люди похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги. Також допомога волонтерів надається громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам.

До основних напрямів волонтерської діяльності в законі відносять проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, а також сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

Одним із напрямів волонтерської діяльності є допомога Збройним Силам України, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду.

Аналіз наукової літератури дозволив окреслити функції волонтерської діяльності: економічна (забезпечення гідного існування незахищених верств населення); соціальна (зняття соціальної напруги в суспільстві); громадська (формування громадської думки); політична (реалізація механізмів зворотнього зв'язку суспільства і держави).

Таким чином, волонтерська діяльність, як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Ткаченко Є.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРИЙОМНІЙ СІМ'І

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д. Кабусь

Поширення явища соціального та біологічного сирітства, що спостерігається останнім часом в Україні внаслідок соціально-економічних, моральних, психологічних факторів зумовлює актуальність поширення сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, створення прийомних сімей, які добровільно виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сприяючи їх гармонійному розвитку, формуванню здорового способу життя та безпечної поведінки, високого рівня соціальності, успішній інтеграції в суспільне життя.

Означене актуалізує потребу в забезпеченні у прийомних сім'ях цілеспрямованого, систематичного соціально-виховного впливу на вихованців, зокрема підліткового віку, задля формування соціально здорової особистості. Адже саме соціальне виховання є визначальним у процесі становлення та розвитку особистості, оскільки спрямоване на формування у дитини ієрархії соціальних цінностей, соціальних якостей, просоціальної поведінки (А. Рижанова). Водночас ефективно вирішення проблеми соціального виховання підлітків у прийомних сім'ях можливе за умови актуалізації відповідного напрямку в соціальній роботі з прийомними сім'ями (зокрема, щодо їхнього соціального супроводу), яка здійснюється фахівцями центрів соціальних служб, розробки й упровадження технології такої роботи, що забезпечує її ефективність.

У дослідженні «соціальне виховання підлітків у прийомній сім'ї» визначаємо як спеціально організований цілеспрямований процес їхньої позитивної зміни, вдосконалення соціально значущих якостей, засвоєння соціальних емоційних реакцій; напрацювання позитивних форм самовиявлення в різних видах соціальної поведінки, усвідомлення себе суб'єктом власної діяльності з використанням потенціалу всіх суб'єктів виховного процесу.

З урахуванням праць М. Васильєвої, О. Безпалько, Н. Бурої, Р. Вайноли, І. Зверєвої, О. Рассказової, А. Рижанової соціальну роботу з соціального виховання підлітків у прийомній сім'ї розуміємо як практичну професійну діяльність, спрямовану на створення необхідних соціально-педагогічних умов розвитку прийомних дітей підліткового віку, що сприяє їх соціалізації в новій сімейній соціокультурній системі та забезпечує достатній рівень соціальності як ієрархії соціальних цінностей, якостей, просоціальної поведінки.

Уважаємо, що особливостями, котрі уможливають ефективність соціальної роботи з соціального виховання підлітків у прийомній сім'ї є забезпечення: індивідуального підходу до кожної дитини, кожної сім'ї з урахуванням їхніх особливостей та специфічних потреб; стимулювання соціальної активності дитини, її особистісного розвитку і саморозвитку; формування комунікативних умінь і навичок; розвитку моральних цінностей і якостей; створення сприятливого соціально-виховного середовища (у тому числі, забезпечення умов для самореалізації дитини в різних видах творчої, інтелектуальної, громадської діяльності).

З урахуванням наведеного обґрунтовано технологію роботи соціального працівника з соціального виховання підлітків у прийомній сім'ї як єдність послідовних етапів: підготовчого, основного (з діагностико-прогностичним, консультативно-навчальним, діяльнісно-творчим підетапами) та підсумкового (що передбачає моніторинг змін у розвитку соціальності прийомних дітей підліткового віку за когнітивним, емоційно-ціннісним, особистісним та поведінковим критеріями), кожному з яких відповідає зміст, форми та методи забезпечення соціально-виховної роботи з підлітками у прийомній сім'ї.

Експериментальна перевірка ефективності елементів розробленої технології роботи соціального працівника з соціального виховання підлітків у прийомній сім'ї відбувалася під час роботи з вихованцями з двох прийомних сімей, соціальний супровід яких здійснюють фахівці Холодногірського відділу соціальної роботи Харківського міського центру соціальних служб «Довіра». Результати роботи підтвердили ефективність елементів розробленої технології роботи соціального працівника з соціального виховання підлітків у прийомній сім'ї.

Реалізація комплексу соціально-виховних заходів, зокрема, тематичних бесід, дискусій, відеолекторіїв, засідань за круглим столом, квестів, розвивальних творчих занять, складання «Літопису свого життя», організація родинних свят сприяли підвищенню рівня соціальності прийомних дітей, а саме: зростанню рівня соціальних знань дітей; усвідомленню вихованцями загальнолюдських соціальних цінностей; покращенню емоційних реакцій дітей на представників сім'ї; розвитку важливих соціальних якостей підлітків (цілеспрямованості, ініціативності, активності, самостійності, відповідальності, здатності до самоконтролю та саморегуляції власної поведінки); формуванню у прийомних дітей вмінь і навичок самообслуговування, здатності до вирішення побутових проблем; розвитку уміння організовувати своє дозвілля; налагодженню адекватних взаємин з

соціально середовищем; позитивному самовиявленню підлітків, прагненню брати участь у суспільно корисній діяльності.

Шевелєва О.В.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ (ТАТІВ) ЗА УМОВ ВИХОВАННЯ У РОДИНІ ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Рассказова О.І.

Благополуччя сучасної родини є проявом стабільності суспільства. Однак при народженні дитини з порушеннями здоров'я, родина може стикнутися з труднощами, бар'єрами і, навіть, із суспільним осудом, що дестабілізує батьків.

Установлення діагнозу дитини може бути відразу при народженні чи через деякий час, але це не змінює ступеня емоційного потрясіння сім'ї та їхніх рідних. Деякі родини (за умови, що від дитини не відмовилися) можуть бути стабільними і вирішувати проблеми разом. Хоча часто батьки, найчастіше чоловіки, не витримують напруження й залишають свої сім'ї.

Одне із завдань соціально-педагогічної підтримки родини, де є дитина з інвалідністю – допомогти батькам пройти важкий період їхнього життя й зробити все можливе для того, щоб сім'я залишилася разом.

Різні аспекти порушеної нами проблеми знайшли відбиття в роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Вивчали проблеми сімей, що виховують дитину з особливими потребами та особливості роботи соціального педагога з ними та їх дітьми (О. Ворошук, Л. Габорах); розробляли зміст, напрями, методи психологічної допомоги сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку (Г. Кукуруза, Г. Кравцова); особливості психологічної роботи з емоційними станами батьків дітей з психофізичними порушеннями раннього віку (Д. Шульженко); програма соціально-педагогічної підтримки сімей, що виховують дітей з проблемами здоров'я (О. Рассказова); питання інклюзивної освіти (О. Рассказова, Ю. Чернецька, К. Волкова)

За статистикою, третина чоловіків, де в родині є дитина з порушенням, залишають сім'ю, і буває так, що більше ніколи не зустрічаються зі своїм сином чи донькою [1, с. 1].

Для чоловіків дуже важливою є ідея продовження роду. Поява на світ «неправильної» дитини демонструє їхню неповноцінність, неспроможність у цьому питанні. Чоловік не може цього прийняти й часто покидає сім'ю, щоб робити більш «вдалі спроби». Після народження дитини-інваліда в чоловіків часто з'являється відчуття: ми тепер ніколи не будемо щасливі, ми поховаємо себе із цією дитиною, життя нашої сім'ї закінчене. Ця дитина – тягар, кінець мрій і планів. Так, життя тата стає іншим. Жінка повністю занурюється у свого хворого малюка. Чоловікові дістається менше уваги, він ревнує. Виникає навіть деяка конкуренція між ним та дитиною. І все ж, згідно з наведеною статистикою, дві третини батьків дітей з інвалідністю не кидають сім'ю. [1, с. 2].

На основі вивчення наукових джерел [4], [5], [6], власного досвіду виховання особливої дитини, да досвіду мами-консультанта у Харківському міському перинатальному центрі, перелічимо складові соціально-педагогічної допомоги батькам дитини з інвалідністю.

Із власного досвіду відомо, що багатьом батькам досить великої емоційної травми заподіяв саме медичний персонал, який наполягав на відмові від дитини. Щоб попередити такі інциденти, необхідно передбачити спеціаліста – соціального педагога/ соціального

працівника, який би проводив роз'яснювальну роботу серед медперсоналу щодо медичної етики, прямо в пологових будинках, перинатальних центрах та дитячих лікарнях.

Якщо батьки не відмовляється від дитини, до соціальної районної служби повинна бути передана інформація про цю сім'ю, як про потенційних клієнтів, оскільки раніше чи пізніше родина звернеться до соціальної служби для оформлення інвалідності дитини.

Соціальний працівник повинен мати інформацію про реабілітаційні центри для дітей із найпоширенішими діагнозами (синдром Дауна, аутизм, ДЦП) і надавати батькам цю інформацію. Повинна бути також інформація про батьків-волонтерів, які завжди згодні зустрітись і розказати, як вони живуть із особливою дитиною.

У соціальній службі має бути інформація про психолога, до якого може звернутися подружжя. Психолог – не обов'язково штатна одиниця, він може бути запрошений на певні дні прийому. Батьки при цьому можуть заповнити анкету, із ким би вони хотіли зустрітись, із психологом чи батьками особливої дитини.

За бажанням батька (тата) особливої дитини, його можна запросити на тренінг для чоловіків, які мають особливих дітей. Це можуть бути онлайн-тренінги, виїзні тренінги. Головне – у спілкуванні з людьми, які вже пройшли важкий етап і навчилися жити зі своєю особливою дитиною. Це метод «рівний-рівному», що передбачає передачу достовірної, соціально значущої інформації під час неформального або особливим способом організованого спілкування в соціальній групі людей, рівних за якоюсь певною ознакою (вік, інтереси, цінності, потреби, проблеми тощо). Метод «рівний — рівному» передбачає об'єднання людей у групи за якимись спільними ознаками з метою забезпечення їх точною інформацією й спростування розповсюджених помилкових поглядів, стереотипів, а також для того, щоб допомогти їм розвинути навички, які необхідні для ефективної адаптації та інтеграції в соціумі. [2, с. 1].

Досить важливо популяризувати День батька в Україні, готувати заходи для цього дня, організувати конкурси, приміром, Батько року, Рух – усвідомлене батьківство. У ЗМІ має бути соціальна реклама про те, що виховувати дитину має не тільки мати. Показувати чоловіків, які проводять час із дітьми, гуляють із ними, навчають життєвих навичок; гуляють із дитиною в інвалідному візочку. Це стосується й соціальних мереж. Наприклад, сторінка в Інстаграм батька-художника, який водночас є й відповідальним татом. У нього прекрасні ілюстрації про участь батька у вихованні дитини [3].

На законодавчому рівні, хоча б у місцевих органах влади, слід давати батькам більше часу на роздуми, відмовляються вони від дитини чи ні. Із власних спостережень волонтера-консультанта: є досить категоричні чоловіки, які відразу відмовляються від дитини з порушенням, але для того, щоб все зважити, їм просто потрібен певний час. Приклад із життєвого досвіду: жінка послухала чоловіка, і вони відмовилися від дитини. Але мати постійно навідувала дитину спочатку в лікарні, потім у дитячому будинку. Через рік вони забрали свого сина. Зараз хлопцеві 12 років. Батько дуже любить свого сина й постійно приділяє йому увагу.

Реабілітаційні центри як державні, так і приватні, повинні надати в соціальні служби інформацію про свої послуги у вигляді надрукованих флаєрів зі своїми контактами. Слід надати також літературу, яку соціальний працівник може запропонувати батькам дитини з порушеннями здоров'я. Такі центри теж можуть дати контакти батьків-волонтерів, котрі мають власний досвід виховання дитини з інвалідністю.

Спільними зусиллями можна допомогти сім'ї залишитися разом навіть при тому, що у родині росте дитина з порушеннями здоров'я.

У цілому, відзначимо, що досліджувана проблема досить актуальна й потребує вирішення на законодавчому рівні, далі розгортається в площину розширення послуг соціальних служб і потребує більш тісної їхньої співпраці з реабілітаційними центрами.

Список використаних джерел:

1. Колчіна А. Савостьянова К. Батьки дітей-інвалідів: болючі питання. БФ «Помогаєм» URL: <https://pomogaem.com.ua/news/blog/family/1010-papy-detey-invalidov-bolnye-voprosy.html>
2. Соціально-педагогічні методи у діяльності соціального педагога: конспект лекції. Львів: Факультет педагогічної освіти. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-8.pdf>
3. Jude Devir. URL : https://www.instagram.com/jude_devir?utm_medium=copy_link
4. Закусило О. Ю., Ольхова-Марчук Н. В. Прикладні аспекти соціальної роботи із сім'ями, що мають дітей з особливими потребами : Збірник наукових праць, Київ, С. 76 URL : <http://ap.uu.edu.ua/article/147>
5. Білень Я.Є., Романів О.П., Надь Б.Я. Психолого-педагогічна допомога сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю: матеріали учасників конференції «Україна, здоров'я нації» Ужгород 2018. 51 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21489/1/4-5.pdf>
6. Соловійова Т. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю, в закладах дошкільної освіти : автореф. дис... доцент, Запоріжжя, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/332001382_socialno-pedagogicna_robot_a_z_sim_ami_aki_vihovuut_ditinu_z_invalidnistu_v_zakladah_doskilnoi_osviti

Файермен О.О.

аспірантка кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

КОУЧИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Резван О.В.

У статті презентовано можливості використання коучингу як засобу надання соціальної підтримки сім'ям із дітьми з особливими потребами; інструменту, що сприяє особистісному та професійному розвитку, винайденню внутрішніх резервів особистості. Розкрито підходи науковців до визначення сутності поняття «коучинг». Акцентовано увагу на інструментах коучингу, які є доцільними як у роботі фахівців соціономічних професій, так і у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти.

Ключові слова: коучинг, соціальна підтримка, сім'ї із дітьми з особливими потребами.

The article deals with applying coaching as means of providing social support to families with children with special needs and the tool that enforces personal and professional development, discloses the internal power of an individual. The scientific approaches to define the essence of the concept of "coaching" are revealed. Emphasis is put on coaching tools, which are appropriate both in the work of socionomic specialists and in the process of professional training at higher education.

Keywords: coaching, social support, families with children with special needs.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності надання соціальної підтримки сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами можливе завдяки висококваліфікованим фахівцям соціономічної сфери (психологи, соціальні працівники, соціальні педагоги), які

якісно реалізують професійні функції, а саме надають соціальні послуги (дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають [2]), допомагають батькам у розв'язанні проблем особистісного та професійного характеру, актуалізують й посилюють їх резилієнс. Серед розмаїття існуючих технологій в процесі соціальної підтримки сім'ям особливу актуальність набувають інструменти коучингу. Зважаючи на зазначене, фахівці соціономічної сфери мають бути озброєні новими інструментами розвитку своїх клієнтів з метою залучення їх особистого потенціалу як ресурсу для виходу із наявної складної життєвої ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із засновників коучингу вважають Т. Голліві, який презентував коучинг як методику розкриття потенціалу особистості для максимізації власної продуктивності та ефективності. Питаннями ефективності коучингу переймалися М. Аткинсон, С. Канніо, М. Дауни та ін.). Окремі аспекти коучингового підходу в освітньому процесі ЗВО досліджували такі науковці, як Н. Горук, В. Зеленіна, О. Нежинська, С. Романова, О. Хмельницька та інші, проте на теренах вітчизняної науки коучинг і дотепер лишається відносно новим поняттям.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей коучингу, його інструментів як засобів здійснення соціальної підтримки сімей із дітьми з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. Коучинг (англ. «coaching» означає тренерство, настанова. «To coach» – тренувати, підготувати до змагань, або займатися репетиторством, підготовкою до екзамену) є творчим партнерством, спрямованим на реалізацію особистісного й професійного потенціалу людини, досягнення цілей і збільшення продуктивності [5]. Є сучасною технологією розвитку потенціалу людей і команд з метою досягнення заздалегідь узгоджених цілей та докорінної зміни моделей поведінки, що приводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості [7].

На думку С. Торпа (*S. Thorpe*) і Дж. Кліффорда (*J. Clifford*), коучинг є процесом співпраці, який сприяє саморозвитку особистості шляхом осмислення власної діяльності, рефлексивного застосування знань і умінь [10, с. 34]. Виходячи із зазначеного, коучинг допомагає особистості перейти на вищий щабель розвитку; дозволяє подивитися на себе з іншого боку, оцінити ситуацію, що склалася, віднайти різні способи вирішення проблеми, проаналізувати їх і обрати найоптимальніший, скласти план дій на майбутнє, навчитися контролювати власні дії та активно співпрацювати з іншими [1, с. 77]. Вагомими є зауваження Дж. Роджерса щодо цілей коучингу, які полягають у «пробудженні» та використанні внутрішнього потенціалу особистості, який базується на бажанні і добрій волі підопічного [11, с. 125].

Нам імпонують погляди О. Лози [3], яка стверджує, що коучинговий підхід у соціальній роботі – це сприяння особистості в розробці власної стратегії подолання труднощів за рахунок ефективного задіяння особистісних ресурсів. При цьому формат спілкування, що передбачений за коучинговим підходом, часто називають «трансформаційними розмовами», зважаючи на скерованість діалогу до якісних змін життя клієнта через зміну моделей його поведінки та їх підпорядкованості поставленим ним же цілям. І оскільки коучинговий підхід передбачає, передусім, трансформацію особистості клієнта, то важливо зауважити, що трансформаційні зміни стосуються усіх сфер психічної активності людини й проявляється у таких основних аспектах: ціннісно-мотиваційному (зміни цінностей, мотивів); когнітивному (осмислення нових підходів, виникнення нових думок, уявлень, бачення нового); поведінковому (здійснення певних дій, перетворень); емоційному (виникнення нових емоцій) [4].

У цьому контексті цінність коучингового підходу у забезпеченні під час діалогу постановки клієнтом цілей, які ототожнюються з його бажаним становищем у майбутньому; виявленні за допомогою відкритих запитань варіантів досягнення обраних цілей; концентрації уваги (за допомогою «шкали проблеми») на тому, яким становище клієнта є

сьогодні, яким є бажане становище, і скільки сходинок є між цими двома точками на умовній шкалі; виявленні, яким є бачення клієнта відносно алгоритму досягнення цілей виходу з проблемної ситуації; визначенні чітких взаємних домовленостей між клієнтом та фахівцем соціономічної сфери щодо дати старту діяльності за обраним алгоритмом та контрольних точок-зустрічей, що допоможуть підтримувати клієнта у ході реалізації обраного шляху. Реалізація коучингового підходу під час надання соціальних послуг сім'ям із дітьми з особливими потребами дозволить фахівцю – завдяки означеним технологіям і влучним питанням виштовхнути батьків із «зони комфорту», де вони застрягли або перебувають разом зі своєю проблемою, а батьками – змінити ставлення до проблем, якими вони переймаються; «навчити» їх жити з проблемою, жити по-іншому; віднайти шляхи коригування причин певних емоційних станів, психічних розладів тощо; взяти на себе відповідальність за вирішення поставлених завдань.

Упевнені, що майбутні фахівці соціономічної сфери під час навчання у закладі вищої освіти мають оволодіти інструментами коучингу. Крім того коучинг на сьогодні є новітньою, інтерактивною технологією у процесі формування професійних компетентностей студентів, активізації їх пізнавальної мотивації, планування дій для знаходження оптимальних шляхів вирішення проблем, формування гнучкості і адаптивності до змін, здатності швидко і ефективно реагувати в критичних ситуаціях, спонукання їх до саморозвитку. Перенесений в освітнє середовище ЗВО, коучинг забезпечує набір методик для формування потреби у досягненні (прагнення до успіху, саморозвитку, самовдосконалення), спрямованості на взаємодію, особистісних цінностей (цінність «*смилівість*» (наполегливість, ентузіазм), цінність «*гуманність*» (доброзичливість), цінність «*справедливість*» (об'єктивність та справедливість, громадянськість та кооперація), цінність «*помірність*» (обачливість, саморегуляція); ефективного спілкування та навчання в колективі, групі, соціальних мережах; організаторських і комунікативних умінь; розвитку соціального інтелекту, емпатії, толерантності, рефлексії, що є складниками готовності майбутніх фахівців соціономічної сфери до соціальної підтримки сім'ям із дітьми з особливими потребами. Коучинг є технологією, яка передбачає формулювання потужних питань з метою всебічного аналізу проблеми, які сприятимуть визначенню потреб і сподівань студентів, стимулюють мислення, змушують мобілізувати попередні знання і досвід, розкрити потенціал; вимагає «таких відносин викладача із студентами, коли завданням педагога стає організація процесу самостійного пошуку студентами оптимальних рішень та відповідей на питання, що їх цікавлять» [6, с. 316].

Традиційними інструментами коучингу, які доцільно застосовувати і освітньому процесі, є вправи на розвиток умінь постановки цілей, досягнення яких матиме суттєвий вплив на особисте або професійне життя, стратегічного планування, самоорганізації і саморегулювання освітньої діяльності студентів, такі як:

– «*SUCCESS*» (від англ. – успіх) [8]: S – Session planning (планування сесій), U – Uplifting experiences (накопичення позитивного досвіду), C – Charting your course (графік вашого курсу), C – Creating opportunities (створення можливостей), E – Expectations and commitments (очікування та зобов'язання), S – Synergy (синергія), S – Summary (резюме);

– *GROW* (аббревіатура від англійських слів «goal» (мета) – визначення цілей і завдань вирішення окресленої проблеми; «reality» (реальність) – окреслення стану проблеми, визначення ресурсів, знань, необхідних для її вирішення; «option» (варіант) – пошук можливих шляхів вирішення проблеми, вибір найоптимальніших; «will» (воля) – застосування обраних стратегій, перевірка в дії; розроблена Дж. Уїтмором [9];

– *SMART* (аббревіатура слів «specified» (конкретний), «measurable» (вимірюваний), «agreed» (узгоджений), «realistic» (реалістичний), «timed» (обмежений у часі) або *SMAC* (аббревіатура слів «specified» (конкретний), «measurable» (вимірюваний), «achievable» (досяжний), «challenging» (стимулюючий).

Поділяємо думку О. Хмельницької, що доцільною є *вправа «Зміни перспективу»*, яка дозволяє «побачити і вивчити проблему з різних перспектив. Її мета – навчити студентів

розуміти точку зору іншого, побачити проблему очима іншої людини, подивитися на неї «під іншим кутом», щоб дослідити ґрунтовніше» [6, с. 317]; послугування *методикою «Колесо життєвого балансу»*, спрямованою на аналіз та планування життя, досягнення балансу, гармонії особистого життя людини, а також *моделлю Уолта Діснея*, яка дозволяє людині спробувати на собі три ролі: мрійника («все можливо»), який придумує нові ідеї й майбутні цілі; реаліста («як це зробити»), який намагається перевтілити ідеї в конкретні втілення та критика («що не спрацює»), який відшукує проблеми за допомогою питання «А що, якщо?». Дані інструменти нами успішно використовуються під час професійної підготовки магістрантів зі спеціальностей 053 Психологія та 231 Соціальна робота.

Висновки. Послугування в освітньому процесі ЗВО інструментів коучингу забезпечує системний супровід студентів, спрямований на ефективне досягнення їх особистих цілей в конкретні терміни, формування гнучкості й адаптивності до змін, здатності швидко реагувати в критичних ситуаціях; партнерське комунікативне співробітництво, що допомагає добиватися значних результатів у професійній сфері та різних сферах життєдіяльності тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи, зазначимо, що послугування інструментами коучингу під час здійснення соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, дозволяє розкрити потенціал батьків, позитивно трансформувати їх поведінку завдяки самоусвідомленню, об'єктивній оцінці складної життєвої ситуації, і врешті решт – досягти визначених ним цілей та вивести клієнта на новий рівень особистісного розвитку. Використання коучингу у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів дозволяє їм набути професійних компетентностей. Тому доцільним є подальше вивчення інструментів коучингу.

Список використаних джерел:

1. Долина Н. В., Андреев А. А. Преподаватель как коуч. *Высшее образование в России*. 2011. № 8–9. С. 73–78.
2. Закон України «Про соціальні послуги» (2019). [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.go.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 29.09.2021).
3. Лоза Т.В. Розвиток особистості клієнта соціальної роботи в контексті коучингового підходу. Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2018. Вип. 2(16). С. 109-113.
4. Нежинська О. О., Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. Київ ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 220 с.
5. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті. *Вісник Нац. авіац. ун-ту*. Серія : Педагогіка. Психологія. 2010. Вип. 3. С. 83–86.
6. Хмельницька О.С. Коучинг як сучасна технологія підвищення ефективності навчального процесу. *«Young Scientist»*. № 6 (46). June, 2017. С. 315-319.
7. International Coach Federation (ICF) Ukraine Chapter. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://icf-ukraine.org/kompetenciyi-koucha-69>.
8. International Coach Federation (ICF). Coachcampus. Coaching models. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://coachcampus.com/coach-portfolios/coaching-models/jean-biacsi-the-success/>.
9. Performance Consultants (International) Ltd. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.performanceconsultants.com/grow-model>.
10. Thorpe S., Clifford J. *Coaching Handbook: An Action Kit for Trainers and Managers* / Sara Thorpe, Jackie Clifford. London : Cogan Page, 2003. 229 p.
11. Rogers J. *Coaching skills: A handbook*. New York: Open University Press, 2004. 249 p.

**ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ
ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ**

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І.О. Шеплякова

Сьогодення актуалізує необхідність забезпечення в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей цілеспрямованого, систематичного соціально-виховного впливу на вихованців, зокрема підліткового віку, задля формування соціально здорової особистості. При цьому дієвим засобом такого впливу є мистецтво, зокрема театральне, ефективне використання якого в процесі соціального виховання підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей здатне активізувати соціальний розвиток вихованців з метою підвищення рівня їхньої соціальності, формування необхідних особистісних характеристик.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що теоретичні питання соціалізації дітей підліткового віку досліджували О. Безпалько, Н. Бурая, Р. Вайнола, М. Галагузова, А. Макаренко, Л. Міщик, С. Харченко та інші; соціального виховання – В. Бочарова, А. Капська, І. Зверева, А. Мудрик, О. Рассказова, А. Рижанова та ін. Теоретико-методичні основи діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації дітей розкрито в студіях О. Караман, С. Коношенка, С. Пальчевського, А. Полянничко, М. Сосюри та інших. Мистецтво як засіб соціального виховання репрезентовано в наукових розвідках І. Бега, О. Олексюк, В. Олійник, О. Отич, Н. Максимовської, О. Мальцевої, Ю. Лисенко, О. Хендрик та інших учених; театральне мистецтво – у дослідженнях М. Дергач, Л. Некрасової.

При цьому з'ясовано, що в соціологічних дослідженнях театр тлумачиться як «система соціально значущих дій» [1, с. 11], а взаємодія акторів і зали – «як система колективної діяльності, у якій не тільки реалізується соціальний контроль, а й відбувається оволодіння особистістю глядача системою соціальних ролей, соціальним досвідом, що і визначає функцію театру як способу регулювання соціальних процесів та освоєння загальної культури і комунікації» [1, с. 11].

У педагогічній галузі вплив театрального мистецтва на формування духовної культури особистості висвітлено в наукових працях Є. Вахтангова, І. Глікмана, А. Луначарського, В. Немировича-Данченка, К. Станіславського, Г. Товстоногова та ін. Проблемам морального розвитку дітей засобами театру присвячені праці основоположників лялькового театру – О. Брянцева, Є. Деммені, С. Образцова та ін.; музичного театру для дітей – Н. Сац. При цьому в дослідженні І. Зязюна наголошено на «вагомій ролі театрального мистецтва, його образної системи в актуалізації як у глядачів, так і у виконавців цінностей людського життя і духу» [2, с. 22]. У наукових розвідках В. Шахрая репрезентовано театральне мистецтво як «чинник оптимізації взаємодії особистості та соціуму» [5]. У працях Т. Кремешної проаналізовано сутність театру як «засобу впливу на культурне та соціальне становлення особистості» [3], розкрито теоретичні підходи щодо ролі театрального мистецтва у процесі регуляції соціальних взаємин, удосконаленні міжособистісної взаємодії, що сприяє оптимізації буття соціуму. Причому особливу увагу акцентовано на «соціальній та культурній функції театру, які забезпечують розвиток культури суспільства в цілому та особистості зокрема» [3]. Адже, на думку вченої, «театр синтезує всебічну просвіту, соціально-культурну творчість, масове спілкування з відпочинком і розвагами» [3]. Разом з тим з'ясовано, що в педагогічних (у тому числі й соціально-педагогічних) наукових джерелах театральне мистецтво здебільшого схарактеризовано як «допоміжний засіб впливу на особистість, на формування її естетичних і морально-етичних установок» [3].

Також установлено, що останнім часом театр привертає увагу як один із засобів досягнення позитивних результатів у процесі реабілітації хворих. Так, на думку Г. Локарева та Н. Стадніченко, «театральне мистецтво може виконувати деякі арт-терапевтичні функції, а саме: катарсичну (очищення, звільнення від негативного стану); регулятивну (зняття нервово-психічного напруження, моделювання позитивного психоемоційного стану); комунікативно-рефлексивну (формування адекватної міжособистісної поведінки)» [4].

Необхідність використання театрального мистецтва в процесі становлення творчої особистості зумовлена специфікою театру, що виражається в ігровій природі сценічної дії, синтезі багатьох видів мистецтв, колективному характері театральної творчості. Адже театральна вистава – це органічний процес, що передбачає щирі, правдиві, природні емоції і почуття людини. Беручи активну участь в театральній діяльності, людина постійно перебуває в творчому пошуку, вибудовуванні власної «Я-концепції», відбувається формування певних життєвих позицій, поглядів на різні ситуації, вчинки, поведінку. Зрештою, можна сказати, що відбувається формування самої особистості людини.

Отже, театральне мистецтво є, так би мовити, найбільш соціальним з усіх видів мистецтва, адже, *по-перше*, становить собою «концентрацію фундаментального людського досвіду», *по-друге*, неможливе поза спілкування акторів між собою й залом, *по-третє*, «здатне об'єднати думки, почуття, устремління та волю багатьох людей, „заразити” їх спільним переживанням» [5]. Водночас йому притаманна «здатність поєднувати індивідуальний і соціальний виміри людського буття, адже соціальне розглядається в ньому крізь призму індивідуального сприйняття і відчуття» [5].

Узагальнюючи, зазначимо, що театр як художнє явище, як творчий організм, де неоднозначно переплетені різні прояви людської діяльності (художньої, виробничої, комунікативної, організаторської, ігрової), надає необмежену можливість соціальному педагогові в створенні необхідних умов для культурного, морального, фізичного розвитку особистості.

При цьому проведений аналіз наукових джерел і практики соціально-виховної роботи, зокрема в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, уможливив висновок про те, що соціальні педагоги можуть використовувати засоби театрального мистецтва в таких формах, як: вправи із сценічної майстерності в розвиваючих іграх; використання елементів мистецтва словесної дії під час організації концертної самодіяльності; проведення літературних вечорів, театралізованих вистав на актуальну соціально-виховну тематику («театральні агітки»); відвідування театру, перегляд вистав з подальшим їх обговоренням; театральний гурток та інших.

Отже, на нашу думку, соціальне виховання (практично реалізоване через відповідну соціально-виховну роботу в центрах соціально-психологічної реабілітації, зокрема з використанням засобів театрального мистецтва) сприятиме підвищенню рівня соціальності підлітків – вихованців зазначених соціальних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Вопросы социологического изучения театра: сб. научн. трудов. Л.: ЛГИТМИК им. Н. К. Черкасова, 1979. 180 с.
2. Заверико Н. В. Теоретичні засади соціально-педагогічної технології роботи з підлітками. *Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. Серія № 11. Вип. 2, 2004 URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3789/1/Zaveryko.pdf> (дата звернення: 30.04.2021 р.).
3. Кремешна Т. Театр як засіб впливу на культурне та соціальне становлення особистості. *Молодь і ринок*. №5 (88). 2012. С. 102-105. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Mir_2012_5_23.pdf (дата звернення: 29.04.2021 р.).
4. Локарева Г. В., Стадніченко Н. В. Театральне мистецтво як засіб досягнення позитивних результатів у процесі реабілітації хворих: теоретичний та практичний аспекти. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vznu/ped/2009> (дата звернення: 29.04.2021 р.).

5. Шахрай В. М. Театральне мистецтво як чинник оптимізації взаємодії особистості та соціуму. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/NarOsv/2011> (дата звернення: 11.11.2021 р.).

Ячменьова Д.С.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

У сучасному суспільстві відбуваються складні і неоднозначні процеси, внаслідок яких поширюється таке негативне суспільне явище як булінг. Ситуація, яка склалась, вимагає підвищеної уваги з боку соціальних інституцій, зокрема закладів освіти, одним із провідних напрямів яких є створення системи профілактики булінгу в учнівському середовищі, особливо в закладах загальної середньої освіти. Це набуло статусу проблеми національного значення, вирішення якої передбачає розробку і впровадження ефективної системи соціальної профілактики булінгу у закладі загальної середньої освіти.

Аналіз наукової літератури показав, що поняття, види, форми прояву булінгу висвітлено у працях (Т. Алексеєнко [1], Н. Гордієнко [2]); зміст та особливості соціальної профілактики булінгу розглядали (О. Юрчик [5]); окремі аспекти соціально-педагогічної профілактики булінгу у підлітковому середовищі закладу загальної середньої освіти вивчали (В. Олійник [3], М. Романенко [4]). Проте, проблема соціально-педагогічної профілактики булінгу серед підлітків у закладі загальної середньої освіти є недостатньо розробленою та потребує подальшого вивчення як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Аналіз нормативно-правових джерел, положень наукових праць В. Олійника [3], М. Романенко [4], О. Юрчика [5] дозволив визначити соціальну профілактику булінгу як сукупність конкретних соціальних заходів (соціально-педагогічних, психологічних, організаційних, управлінських, культурно-виховних), здійснюваних з метою попередження, виявлення та усунення булінгу та його наслідків, які призводять до появи і загострення соціальних проблем.

Метою соціальної профілактики булінгу серед підлітків у закладі загальної середньої освіти є створення умов для уникнення проблеми булінгу, розвитку повноцінної особистості підлітка і задоволення ним своїх потреб соціально прийнятним способом.

Профілактичний соціально-педагогічний вплив може здійснюватися за такими напрямками, як: створення безпечного підліткового середовища в колективі, що включає емоційно-психологічну та фізичну безпеку; підвищення рівня поінформованості всіх суб'єктів освітнього середовища про форми, прояви, причини та наслідки булінгу; формування нетерпимого ставлення до насильства, усвідомлення булінгу як порушення прав людини, навичок насильницької поведінки; активізація суб'єктів освітнього середовища до профілактики булінгу.

Слід зазначити, що забезпечення ефективної соціально-педагогічної роботи з профілактики булінгу серед підлітків у закладі загальної середньої освіти є комплексною соціальною проблемою, вирішення якої вимагає залучення до взаємодії різні соціальні інституції. При цьому провідна роль у цьому процесі належить фахівцям соціальної галузі, і, насамперед, соціальному педагогові закладу загальної середньої освіти.

Таким чином, профілактика булінгу серед підлітків спрямована на створення у закладі загальної середньої освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства і булінгу та залежить від активної протидії усіх суб'єктів учнівського середовища.

Список використаних джерел:

1. Алексєенко Т. Ф. Булінг і мобінг: причини розвитку і шляхи профілактики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2018. №10. С. 5-12.
2. Гордієнко Н. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*. 2014. С. 155–157.
3. Олійник В. О. Соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ: Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» 2017. 22 с.
4. Романенко М. Психолого-педагогічна робота з подолання булінгу в підлітковому віці. *Практика управління закладом освіти*. 2015. № 8. С. 52–59.
5. Юрчик О.М. Психологічна профілактика шкільного насильства в початкових класах: дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 328 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Артюшенко Валерія Володимирівна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С Сковороди, м. Харків.
2. **Бабова Наталія Станіславівна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.
3. **Бацман Ольга Сергіївна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна», м. Полтава.
4. **Безроднова Анастасія Дмитрівна** - психолог, соціальний педагог БО БФ «Дон Калабрія Україна».
5. **Білоцерківська Наталія Геннадіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С Сковороди, м. Харків.
6. **Білоцерківська Олександра Михайлівна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
7. **Вайнола Ренате Хейкіївна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи соціально-правового факультету Національно-педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м.Київ.
8. **Ван Юйхун** - аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
9. **Василенко Ольга Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
10. **Василюк Тамара Григорівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.
11. **Васильєва Марина Петрівна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
12. **Волкова Ольга Володимирівна** - учитель початкових класів Харківської загальноосвітньої коли І-ІІІ ступенів №36 Харківської міської ради Харківської області, м. Харків.
13. **Гавричкова Віолетта Леонідівна** - заступник директора з виховної роботи Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради, м. Харків.
14. **Гвоздьова Уляна Анатоліївна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
15. **Григоренко Валерія Леонідівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

16. **Губіна Яна Юрійвна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
17. **Житник Світлана Олексіївна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна», м. Полтава.
18. **Збаранська Дарина Владиславівна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
19. **Деділова Тетяна Вікторівна** - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків.
20. **Дмитренко Наталія Миколаївна** - спеціаліст вищої категорії, соціальний педагог Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області, м. Харків.
21. **Єсіна Наталія Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
22. **Знобей Олексій Володимирович** - викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми.
23. **Івахненко Віта Миколаївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
24. **Кабусь Наталя Дмитрівна** - доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
25. **Калінова Анна Миколаївна** - аспірантка Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, головний спеціаліст юрисконсульт Служби у справах дітей по Основ'янському району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради, м. Харків.
26. **Калмикова Ангеліна Юрійвна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ.
27. **Ковальчук Карина Віталіївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
28. **Костіна Валентина Вікторівна** – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
29. **Котломанітова Галина Олександрівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, м. Полтава.
30. **Курінна Світлана Миколаївна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ.

- 31. Курінний Ян Віталійович** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ.
- 32. Кучменко Жанна Андріївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 33. Лавлінський Руслан Олександрович** – кандидат філософських наук, директор БО БФ «Дон Калабрія Україна».
- 34. Ладоня Анна Олександрівна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 35. Ларіна Ельвіна Решатівна** - начальник відділу активної підтримки безробітних Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості, м. Харків.
- 36. Мельник Вікторія Олегівна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 37. Макар Людмила Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 38. Мартинюк Яна Вячеславівна** - аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ.
- 39. Мочаліна Алевтина Олександрівна** – директор Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради, м. Харків.
- 40. Новицька Анна Олексіївна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 41. Паршина Валерія Ігорівна** – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 42. Печерських Тетяна Петрівна** - заслужений працівник соціальної сфери, менеджер проєкту «Дитяче містечко «Отрадне» Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги», м. Харків.
- 43. Полнобродська Марія Степанівна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, м. Полтава.
- 44. Полянничко Анжела Олександрівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми.
- 45. Рассказова Ольга Ігорівна** - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
- 46. Рижанова Алла Олександрівна** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми.

- 47. Ричкова Лариса Володимирівна** - кандидат педагогічних наук, директор Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №36 Харківської міської ради Харківської області, м. Харків.
- 48. Романова Інна Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 49. Романова-Тремль Марія Вячеславівна** - фінансовий директор Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги», м. Харків.
- 50. Рябова Наталія Анатоліївна** – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Криворізького державного педагогічного університету, м.Кривий Ріг.
- 51. Сайко Наталія Олександрівна** - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава.
- 52. Сапога Леся Григорівна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 53. Стеблюк Ольга Володимирівна** - здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 231 «Соціальна робота» Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна», м. Полтава.
- 54. Сі Цзечень** - аспірант кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м.Київ.
- 55. Суменко Тетяна Юріївна** - аспірантка кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
- 56. Тараненко Анастасія Юріївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 57. Тичина Лілія Миколаївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 58. Ткаченко Єлизавета Віталіївна** - здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 59. Ткаченко Марина Євгенівна** - аспірантка кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
- 60. Токар Інна Іванівна** - асистент кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків.
- 61. Уманець Геннадій Володимирович** - практичний психолог Комунального закладу соціального захисту для дітей «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей», міста Харкова».
- 62. Файермен Олена Олександрівна** - аспірантка кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

- 63. Хорошилова Ірина Олександрівна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків.
- 64. Черкашина Тетяна Володимирівна** - директор Комунального закладу соціального захисту для дітей «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» міста Харкова».
- 65. Шевелєва Ольга Василівна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
- 66. Шеплякова Ірина Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 67. Шимко Ія Миколаївна** - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.
- 68. Якимович Дмитро Денисович** - здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 69. Ячменьова Дар'я Сергіївна** - здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

*Сучасні реалії та перспективи соціального виховання
особистості в різних соціальних інституціях*

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

25 листопада 2021 року

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Формат 60x90/16.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 11,5.

Електронне видання